

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

- ISTORIE - ARHEOLOGIE - MUZEOLOGIE -

A MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

(ediția a XXXII-a)

27-28 octombrie 2022

PROGRAM

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Chișinău 2022

INSTITUȚII PARTENERE:

Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea de Filologie și Istorie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

COMITETUL ORGANIZATORIC:

Lilia ZABOLOTNAlA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Livia SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Elena ARCUȘ-JANTOVAN, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Lucia MARINESCU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Mariana SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Dr. hab. Eugen SAVA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

📄 0000-0002-2811-4208

Dr. Ana BOLDUREANU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

📄 0000-0002-3686-1393

Prof. Dr. Elke KAISER, Universitatea Liberă Berlin, Germania

📄 0000-0003-0462-0189

Dr. hab. Helena KRASOWSKA, Universitatea din Varșovia, Polonia

📄 0000-0003-0904-5814

Dr. Octavian MUNTEANU, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

📄 0000-0001-9340-8002

Dr. Virgil Ștefan NIȚULESCU, Muzeul Național al Țăranului Român, București, România

📄 0000-0001-6106-5690

Dr. Elena POSTICĂ, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

📄 0000-0002-8481-6503

Dr. hab. Gheorghe POSTICĂ, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

📄 0000-0002-2609-1575

Dr. Aurel ZANOCI, Universitatea de Stat din Moldova

📄 0000-0002-3236-7582

Conferință organizată în cadrul Proiectului 20.80009.09 07.43

„Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei: ediția a 32-a, 27-28 octombrie 2022: Program. Rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Eugen Sava [et al.]; comitetul organizatoric: Lilia Zabolotnaia [et al.]. – Chișinău: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2022 (Bons Offices). – 221 p. – (Istorie. Arheologie. Muzeologie, ISBN 978-9975-87-140-2).

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Muzeul Naț. de Istorie a Moldovei. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – F. f. de tit.

ISBN 978-9975-166-14-0 (PDF).

[902/904+94+069.01](082)=135.1=111=161.1

C 65

Redactori: dr. Claudia Cemârțan, Mariana Balan

ISBN 978-9975-87-140-2

ISBN 978-9975-166-14-0 (PDF)

© Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Joi, 27 octombrie 2022
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala de ședințe nr. 2, etaj)

<https://meet.google.com/jss-niyd-qjt>

**Orele 10⁰⁰ - 10³⁰. Ședința de deschidere a conferinței științifice.
Alocuțiuni**

Elena POSTICĂ, director adjunct, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Liliana CONDRATICOVA, secretar științific general, Academia de Științe a
Moldovei

Alexandra BARBĂNEAGRĂ, rector, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion
Creangă” din Chișinău

Sergiu MATVEEV, decan, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de
Stat din Moldova

Orele 10³⁰ - 11⁰⁰. Lansări de carte

Revista *Tyragetia*, vol. XVI, nr. 2, 2022 (*Gheorghe POSTICĂ*)

Elena Arcuș-Jantovan, Moneda și circulația monetară în Principatul
Moldovei (1711-1859), Biblioteca „Tyragetia” XXXVI, Chișinău, 2022
(*Sergiu MATVEEV*)

Orele 11⁰⁰ - 12⁰⁰. Ședința plenară

Virgil Ștefan NIȚULESCU (Muzeul Național al Țăranului Român, București,
România) – Implicațiile noii definiții ICOM a muzeului

Ion TENTIUC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Accesorii din
inventarul negustorului descoperite la est de Carpați și fenomenul
„economiei banilor cântăriți” (*Gewichtsgeldwirtschaft*) în secolele IX-XI

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări în secții

Vineri, 28 octombrie 2022

Orele 9⁰⁰ - 12⁰⁰. Comunicări în secții

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 16⁰⁰. Comunicări în secții

Secția ARHEOLOGIE (I)

Joi, 27 octombrie 2022

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de ședințe nr. 1, anticamera)

<https://meet.google.com/xmz-dzhm-pmx>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Senica ȚURCANU, Eugen MISTREANU*

Виктор ВЕТРОВ (Государственный историко-культурный заповедник «Межибиж», Украина) – Изучение местонахождения нижнего палеолита Головчинцы-1 (Хмельницкая обл., Украина)

Александр ВАРЗАРЬ, Сергей КОВАЛЕНКО, Денис ТОПАЛ (Национальный музей истории Молдовы) – Новые данные о верхнепалеолитическом погребении из Косэуць на Среднем Днестре

Игорь ПИСТРУИЛ (Одесский археологический музей, Национальная академия наук Украины) – Микроинвентарь верхнепалеолитической стоянки Анетовка I

Алла ГЛАВЕНЧУК (Одесский археологический музей, Национальная академия наук Украины) – Изображение мамонтов и бизонов в мобильном искусстве на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2

Сергей КОВАЛЕНКО, Виталий БУРЛАКУ (Национальный музей истории Молдовы) – Остатки кратковременного охотничьего лагеря из пятого культурного слоя стоянки верхнего палеолита Рашков 8 (планиграфия и свидетельства использования охры)

Ольга ДЕМЧЕНКО (Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Украина) – Трансформация материальной культуры и экономики в специфических условиях природной среды и доступности ресурсов (на примере позднемезолитического - раннеолитического населения Днепровского Надпорожья)

Valery MANKO (Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine), *Guram CHKATARASHVILI* (Archaeological Museum of Adjara, Batumi, Georgia) – Indicators of cultural contacts with the Near and Middle East population in the Neolithic of the South Caucasus (7th-6th millennium BC)

Orele 15^{oo} - 15^{3o}. Pauză de cafea

Dmytro KIOSAK (Ca' Foscari Universita di Venezia / Odessa I.I. Mechnikov National University, Ukraine) – Farming like a forager: the soils of the Buh-Dniester para-Neolithic sites

Cristian Eduard ȘTEFAN (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România) – *Do ut des*: „importuri” și imitații în ceramica neoneolitică din România

Nataliia BURDO (Kyiv Regional Archaeological Museum, Trypillia, Ukraine) – Sacred buildings of Trypillia-Cucuteni: ceramic models and archaeological objects

Senica ȚURCANU (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România) – Zornăitoarele din lumea Cucuteni-Tripolie. Aspecte tipologice, funcționale și simbolice

Mykhailo VIDEIKO (Kyiv Borys Grinchenko University, Ukraine) – The dynamics of the development of the system of “centers of power” in the Precucuteni-Cucuteni-Trypillia cultural complex

Vineri, 28 octombrie 2022
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala de ședințe nr. 1, anticamera)

<https://meet.google.com/xmz-dzhm-pmx>

Orele 9⁰⁰ - 12⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Mariana VASILACHE, Sergiu-Constantin ENEA*

Mariana VASILACHE (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Knut RASSMANN* (Comisiunea Romano-Germanică a Institutului German de Arheologie, Germania), *Carsten MISCHKA* (Universitatea „Friedrich-Alexander” Erlangen-Nürnberg, Germania) – Situri binare și triple în cultura Cucuteni. Rezultatele ultimelor cercetări geomagnetice din Republica Moldova

Constantin PREOTEASA (Complexul Muzeal Național Neamț, România), *Carsten MISCHKA* (Universitatea „Friedrich-Alexander” Erlangen-Nürnberg, Germania) – Târpești-„Râpa lui Bodai”. Noi cercetări arheologice interdisciplinare în cuprinsul sitului arheologic pluristratificat și o reevaluare necesară

Sergiu-Constantin ENEA (Liceul Teoretic „Ion Neculce”, Târgu Frumos, România), *Ciprian-Cătălin LAZANU* (Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui, România), *Dumitru BOGHIAN* (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România), *Viorica VASILACHE* (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România) – Despre descoperirile metalice din situl cucutenian de la Tăcuta-Dealul Miclea/Paic, jud. Vaslui, România

Adela KOVÁCS (Muzeul Județean Botoșani, România) – Metoda radiografiei cu raze X aplicată pe artefacte arheologice: studiu de caz pentru statuete aparținând culturii Cucuteni

Adina BORONEANȚ (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România), *Monica MĂRGĂRIT* (Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România) – Reconsiderând importanța produselor de debitaj în studiul industriei materiilor dure animale: cazul ansamblului arheologic de la Drăgușeni (jud. Botoșani)

Sorin IGNĂTESCU, Irina RUSU (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România) – Un fragment de model de locuință descoperit în așezarea de la Drăgușeni – *Cetățuie*

Mariia LOBANOVA (Masaryk University, Brno, Czech Republic) – History of the Field Study of the Berezivska HES Site

Оксана ГРИЦЮТА, Елена СЕКЕРСКАЯ (Одесский археологический музей, Национальная академия наук Украины) – Орудия из клыка кабана на поселении Березовская ГЭС

Eugen MISTREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Noi date privind comunitățile gumelnițene în microzona râului Ialpuș

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 16⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Igor MANZURA, Ioan BEJINARIU*

Regina UHL (Eurasien-Abteilung des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin, Germania), *Denis TOPAL* (National Museum of History of Moldova) – Purcari – technological and chronological reconsideration of an remarkable site

Игорь МАНЗУРА (Национальный музей истории Молдовы) – Идея топора в энеолитической погребальной традиции юга Восточной Европы

Светлана ИВАНОВА (Институт археологии Национальной Академии Наук Украины) – Динамика культурных процессов в Северо-Западном Причерноморье в раннем бронзовом веке

Ioan BEJINARIU (Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău, România) – Relații vest-est în Bronzul târziu în zona Tisei superioare. Noi descoperiri

Liviu MARTA (Muzeul Județean Satu Mare, România) – Structuri de lemn descoperite în cercetările arheologice de la Sâncraiu Almașului (nord-vestul Transilvaniei)

Mariana ȘÎRBU, Denis TOPAL, Valeriu BUBULICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Un depozit de bronzuri descoperit în apropierea localității Hristici, raionul Soroca

Ciprian-Cătălin LAZANU (“Ștefan cel Mare” Vaslui County Museum, Romania), *Robert SÎRBU* (“Horia Hulubei” - National Institute for R&D in Physics and Nuclear Engineering, Romania), *Oana-Daniela CALANCEA* (“Vasile Pârvan” Institute of Archaeology, Bucharest, Romania) – Non-invasive archaeometallurgical investigations on an Krasnyj Majak type bronze sword

Андрей ГОРОШНИКОВ, Зоя ГОРОШНИКОВА (Институт археологии Российской академии наук, Москва) – Изучение памятников эпохи поздней бронзы на юго-западе Таманского полуострова (по материалам поселения Панагия 1)

Irina RUSU (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România) – Urme ale locuirii preistorice și antice în situl Romanovca III

Secția ARHEOLOGIE (II)
Joi, 27 octombrie 2022
Universitatea de Stat din Moldova
(blocul central, sala 535)

<https://meet.google.com/vqs-ekwt-prc>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Octavian MUNTEANU, Aurel ZANOCI*

Aurel ZANOCI (Universitatea de Stat din Moldova) – Topografia așezărilor culturii Cozia-Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu

Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV, Vladimir CHITIC, Lucia BORFOTINĂ (Universitatea de Stat din Moldova) – Imagine și identitate în cultura Saharna: o nouă figurină antropomorfă din lut descoperită în situl arheologic de la „Țiglău” (r-nul Rezina, Republica Moldova)

Anatolii HUTSAL (Kamianets-Podilskyi National University, Ukraine),
Vitalii HUTSAL (Kamianets-Podilskyi National University, Ukraine),
Oleksandr MOGYLOV (Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine) – Early Scythian barrow near the village Shutnivtsi in Podillia

Vasile DIACONU, Alexandru GAFINCU, Ionuț STIGLEȚ (Complexul Muzeal Național Neamț, România) – Date preliminare despre un complex tumular de la Gârcina (jud. Neamț)

Andrei COROBCEAN (Universitatea de Stat din Moldova) – Considerații asupra unui văscior zoomorf descoperit în incinta fortificată de la Stolniceni-Cetate (raionul Hîncești)

Victor DULGHER (Universitatea de Stat din Moldova) – Structuri arheologice din epoca fierului din așezarea Calfa I „Cetățuie” (conform cercetărilor lui G.F. Cebotarenco din anii 1959, 1961-1962, 1964-1968)

Юрій ЛЯШКО (Исторический музей, Каменского государственного историко-культурного заповедника, Черкасская область, Украина) – Новая находка скифского оружия вблизи Мотронинского городища

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Iryna KOZYR, Kyrylo PANCHENKO (Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University) – Coin of Philip II of Macedon from the Ukrainian right bank forest steppe

Natalia MATEEVICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Centre producătoare grecești mai puțin cunoscute (în baza ștampilelor amforice)

Николай ЕФРЕМОВ (Свободный исследователь, Штральзунд, Германия), *Андрей КОЛЕСНИКОВ* (Институт археологии Российской академии наук, Москва) – Керамические клейма Милета из Северного Причерноморья

Anzhelika KOLESNYCHENKO (Alma Mater Studiourum – Universita di Bologna/ Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine) – Hellenistic cast glassware from the Northern Black Sea region: prestige items or traded goods

Aurel RUSTOIU (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, România), *Iosif Vasile FERENCZ* (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva, România) – Structuri sociale în a doua epocă a fierului în Transilvania. Competiția și ierarhizarea socială oglindite în sursele arheologice

Vineri, 28 octombrie 2022
Universitatea de Stat din Moldova
(blocul central, sala 535)

<https://meet.google.com/vqs-ekwt-prc>

Orele 9⁰⁰ - 12⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Gheorghe POSTICĂ, Sergiu MATVEEV*

Michael MEYER (Universitatea Liberă Berlin, Germania), *Octavian MUNTEANU* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău), *Vasile IARMULSCHI* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Torben SCHATTE* (Universitatea Liberă Berlin, Germania) – Magnetometria în așezările de tip Poienești-Lucașeuca. La ce să ne așteptăm? (experiența cercetărilor de la Ivancea)

Vasile IARMULSCHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Așezarea de epocă Latène târzie de la Monastireok (reg. Kiev, Ucraina)

Елена ДЗНЕЛАДЗЕ, Денис СИКОЗА, Александр СИМОНЕНКО (Институт археологии Национальной Академии Наук Украины) – Оборонительные сооружения позднескифского городища Львово

Nicolai BATOG (Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznań, Polonia), *Vadim ȘERBAN, Cristian COROLENCO, Octavian MUNTEANU* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Mormintele „elitelor” militare din perioada sarmatică târzie în silvostepa pruto-nistreană. Studiu preliminar

Mihaela IACOB (Institutul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului București) – Producție și circulație monetară în Nordul provinciei Moesia Inferior. Descoperirile izolate

Constantin NICOLAE, Tiberiu POTĂRNICHE, Irina SODOLEANU, Aurel Constantin MOTOTOLEA (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, România), *Simina Margareta STANC* (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România) – (Re)descoperirea unei instalații portuare la cetatea *Carsium* (Hârșova, județul Constanța)

Keteryna SAVELIEVA, Oleg SAVELIEV (Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine) – Relief of Mithras Tauroctonus from Tyras

Gheorghe POSTICĂ (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Așezarea antică târzie de la Mereni „Chirca” în context regional

Vlad VORNIC (Agenția Națională Arheologică), *Sergiu MATVEEV* (Universitatea de Stat din Moldova) – Date preliminare privind cercetările preventive în situl arheologic de la Hansca-La Livadă

Gheorghe POSTICĂ (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Amenajările funerare medievale timpurii din așezarea de la Hansca

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 16⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Ion TENTIUC, Ana BOLDUREANU*

Абылай ТОЛЕГЕHOB (Институт археологии имени А.Х. Маргулана, г. Алматы, Казахстан) – Керамика средневековых городов Караханидского периода (на примере средневекового городища Кастек)

Gabriel VASILE (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România), *Marius STREINU* (Institutul Național al Patrimoniului, București, România) – Necropola medio-bizantină de la Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea, România), sectorul *Așezare Civilă Est*. Date arheologice și antropologice

Eugen NICOLAE (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România) – Un disc divinatoriu cu zodiac din epoca Hoardei de Aur descoperit la Furceni, com. Ivancea, raionul Orhei

Ana BOLDUREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Vitalie BURLACU* (Rezervația cultural-naturală Orheiul Vechi) – Monede noi de la Orheiul Vechi

Sergiu MUSTEAȚĂ (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Istoria castelului Soroca din perspectivă numismatică

- Ion TENTIUC* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Sergiu MUSTEAȚĂ*, *Ion URSU* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Capcane sau „guri de lup” în castelul Soroca
- Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău), *Vlad VORNIC* (Agenția Națională Arheologică), *Luminița BEJENARU* (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România) – Câteva mărturii arheologice privind practicarea jocului cu arșice în așezările urbane medievale din spațiul est-carpatic
- Nicoleta VORNICU* (Centrul Metropolitan de Cercetări T.A.B.O.R, Iași, Romania), *Gheorghe POSTICĂ* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU* (Institutul de Arheologie, Academia Romana-Filiala Iași, România), *Cristina BIBIRE* (Centrul Metropolitan de Cercetări T.A.B.O.R, Iași, Romania) – Cercetarea mortarelor descoperite în situl medieval de la Orheiul Vechi
- Vasilica-Monica GROZA* (“Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Romanian Academy-Iași Branch, Romania), *Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU* (Institute of Archaeology, Romanian Academy-Iași Branch, Romania), *Cristina CORDOȘ* (Institute of Archaeology, Romanian Academy-Iași Branch, Romania), *Luminița BEJENARU* (“Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Romanian Academy-Iași Branch, Romania) – Paleoanthropological analysis of a 16th-17th century skeletal sample, discovered at the “Vovidenia” church in Iași (Romania)
- Maria GEBA*, *Doina ANĂSTĂSOAIEI*, *Mihaela Antonina SIMON* (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România) – Cercetarea artefactelor provenite din cercetările arheologice de la Catedrala veche Romano-Catolică „Adormirea Maicii Domnului”, Iași

Secția ISTORIE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ

Joi, 27 octombrie 2022

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de ședințe nr. 2, etaj)

<https://meet.google.com/jss-niyd-qjt>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – Tamara NESTEROVA, Lilia ZABOLOTNAIA

Tamara NESTEROVA (Institutul Patrimoniului Cultural) – Castelul Tighina – reevaluarea datării în raport cu arhitectura

Vlad. D. GHIMPU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Informații suplimentare asupra numelui etnic „Lidul” întâlnit în cronică rusă „Povest' vremennâh let”

Alina FELEA (Institutul de Istorie, USM) – *Rachiu, vutcă, horilcă*: din istoria consumului de băuturi alcoolice în Țara Moldovei (sec. XV - începutul sec. al XIX-lea)

Viktor FILAS (Khortytsia National Academy, Zaporizhzhya, Ukraine) – Northern Black Sea region on cartouches of geographical maps of the 16th - 17th centuries: features of European perception

Petruța BARDAN (CĂTĂLINOIU) (Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România) – Cu privire la implicarea marelui logofăt Diicu Rudeanu în viața politică a Țării Românești (a doua jumătate a secolului al XVII-lea - începutul secolului al XVIII-lea)

Șarolta SOLCAN (Universitatea din București, România) – Destinul femeilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania în contextul războaielor din secolul al XVII-lea

Lilia ZABOLOTNAIA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Paradigmă interpretativă a surselor despre alianță dinastică între Ruxandra Lupu și Timuș (Timofei) Hmelnițki: condiții și consecințe

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Monica DEJAN, Ștefan DEJAN (Muzeul Național al Bucovinei, Suceava, România) – Date istorice și arheologice referitoare la statutul Curții Domnești de la Suceava în secolele XVII-XX

Андрей ЛАТУШКИН (Белорусский государственный университет, Минск, Республика Беларусь) – Общеземские привилеи в архиве великих князей литовских: состав, признаки происхождения и современные места хранения оригиналов

Александр ПОНОМАРЁВ (Центральный государственный исторический архив Украины, Киев, Украина) – Разорение молдавских сёл вследствие ногайского бунта 1758 года

Constantin Daniel ZAHARIA (Universitatea Tehnică a Moldovei) – Prezența elementelor istorice dominante în evoluția orașelor de dimensiuni medii

Manole BRIHUNEȚ (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală) – Viața și activitatea ieromonahului-zugrav Anatolie Zdoicevschi, în Podolia și Basarabia sfârșitului de secol XVIII - începutului de secol XIX

Vineri, 28 octombrie 2022
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala de ședințe nr. 2, etaj)

<https://meet.google.com/jss-niyd-qjt>

Orele 9⁰⁰ - 12⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Valentin TOMULEȚ, Elena ARCUȘ-JANTOVAN*

Вячеслав СТЕПАНОВ (Институт славяноведения Российской Академии наук, Москва) – Служители бессарабской церкви начала XIX в. на nive просвещения и сохранения культурного наследия

Elena ARCUȘ-JANTOVAN (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Emisiuni monetare rusești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei (prima jumătate a secolului al XIX-lea)

Mihai Anatolii CIOBANU (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Filiala Iași, România) – Giurgiu în surse cartografice rusești. Date despre un „proiect de cercetare”

Vasilii GUȚU (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România) – Cartea basarabeană tipărită în colecții din România

Valentin TOMULEȚ, Anastasia GUȚU (Universitatea de Stat din Moldova) – Basarabia în relațiile comerciale ale Rusiei cu Imperiul Austriac (1812-1830)

Andrei EMILCIUC (Institutul de Istorie, USM) – Organizarea și funcționarea cordonului sanitar la hotarele dunărene ale Imperiului Rus (1812-1856)

Adriana BUTNARU (Universitatea de Stat din Moldova) – Drumuri comerciale și vămi în comerțul Basarabiei cu Principatul Moldovei (1812-1859)

Sorin GRAJDARI (Universitatea de Stat din Moldova) – Reprezentanți ai elitei comerciale din orașul regional Chișinău (1812-1868)

Sergiu DEMERJI (Universitatea de Stat din Moldova) – Politica lingvistică în cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia după Kișinevskie Eparhialnâe Vedomosti (1867-1871)

Valentin TOMULEȚ (Universitatea de Stat din Moldova) – Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1868

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 15³⁰. Comunicări

Moderatori – *Andrei EMILCIUC, Viorel BOLDUMA*

Генадій КОВАЛ (Гимназия Новосафронька, Новоодесский р-н, Николаевская обл., Украина) – Деятельность Херсонской городской думы в начале 1894 года

Victor DROBNYJ (Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky, Ukraine) – Transformation of forms of land use in the settlements of Odessa district of Kherson governance throughout the 19th century as one of the basic factors of the economic well-being of the population

Александр ПЕШИЙ (Национальный союз журналистов Украины, Одесса, Украина) – Историк А.И. Маркевич: к 175-летию со дня рождения

Viorel BOLDUMA (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Emigrarea populației din județul Ismail în Extremul Orient (anii 1896-1900)

Felicia Aneta OARCEA (Complexul Muzeal Arad, România) – Istoria unor destine de nobili români. Repere arădene

Alla CEASTINA (Institutul Patrimoniului Cultural) – Istoria gimnaziului nr. 2 de băieți din Chișinău și a bisericii construite la sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX (către aniversarea a 120 de ani de la construcția bisericii)

Antonina KIZLOVA (National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine) – Publications dedicated to the Newly Deceased Kyiv Metropolitans in “Kyiv Eparchial Herald”

Mihail MELNIC (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – O adeverință de calfă ceasornicar obținută în Basarabia la 1912

Secția ISTORIE CONTEMPORANĂ

Joi, 27 octombrie 2022

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(sala 141)

<https://meet.google.com/dhf-gmma-akg>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Anatol PETRENCU, Angela LISNIC*

Constantin SCURTU (Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”- filiala Constanța, România) – Participarea Diviziei 9 infanterie la luptele din Basarabia 1918-1920

Alexandru MOLCOSEAN (Institutul de Istorie, USM) – Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: o tentativă de socializare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării

Tudor CIOBANU (Agenția Națională a Arhivelor) – Aspecte referitoare la situația fondului arhivistic de stat aflat în Chișinău în perioada 1939-1945

Vazha KIKNADZE (Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia) – The Woderfull place for Georgian-Polish Relationship – Pulawy

Anatol PETRENCU (Universitatea de Stat din Moldova) – Chișinău și Varșovia în primii ani de „eliberare” sovietică (1944-1946): studiu comparativ

Ludmila D. COJOCARU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Relatări despre ocupația sovietică și represiunile staliniste în orașul Bălți în documente de arhivă și surse de istorie orală

Angela LISNIC (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Referințe de arhivă privind restricțiile de difuzare a publicațiilor în RSSM

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Liliana ROTARU (Universitatea de Stat din Moldova) – Obiective nobile, realități adaptate: mitul învățământului gratuit în URSS

Александр СТЫКАЛИН (Институт славяноведения Российской Академии наук, Москва) – Отчеты советских писателей как источник

по изучению настроений румынской интеллигенции в эпоху коммунизма (на материалах Российского государственного архива литературы и искусства)

Viviana CAPEL (Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România) – Sărbătorirea zilei de 23 august în perioada stalinistă (1944-1965).
Instituirea zilei de 23 august ca Sărbătoare în România

Nicolae FUȘTEI (Institutul de Istorie, USM) – Biserica în timpul „dezghețului hrușciovist” (1953-1964)

Marius TĂRÎȚĂ (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Prioritățile Partidului Comunist și disfuncționalitățile instituționale și sociale din RSS Moldovenească în anul 1955

Vineri, 28 octombrie 2022
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(sala 141)

<https://meet.google.com/dhf-gmma-akg>

Orele 9⁰⁰ - 12⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Liliana CONDRATICOVA, Silviu ANDRIEȘ-TABAC*

Liliana CONDRATICOVA (Academia de Științe a Moldovei / Universitatea de Stat din Moldova) – Atelierul de giuvaiergerie al Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici: 50 de ani de la fondare

Ion CACIULA (Liceul teoretic „Vasile Coroban”, or. Glodeni) – Valorificarea clasicilor literaturii române în manualele școlare din RSSM

Sorin ȘCLEARUC (Universitatea de Stat din Moldova) – Specificul filmului artistic moldovenesc în perioada dezghețului lui Hrușciiov. Studiu de caz: „Ultima lună de toamnă” (1965)

Natalia ROJCOVSCAIA-TUMAHA (Institute of Cultural Heritage) – Historical Landmarks of the Opera Libretto

Гелена КРАСОВСКА (Варшавский Университет, Польша) – Этно-лингвистические источники о поляках в современной Молдове

Iurie BOSTAN (Universitatea de Stat din Moldova) – Valorificarea fondurilor Direcției generale a Arhivei Naționale în scopuri social-juridice și științifice

Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Cabinetul de heraldică, aparatul Președintelui Republicii Moldova) – Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2022

Secția MUZEOLOGIE

Joi, 27 octombrie 2022

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(sala 137)

<https://meet.google.com/iyo-sghk-iyj>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Elena PLOȘNIȚA, Lucia MARINESCU*

Elena PLOȘNIȚA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Savantul Ovidiu Bădina: contribuții muzeografice

Aurelia CORNEȚCHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Retrospectiva colecției de aparate telefonice a Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Beatrice Maria MANOLE (Muzeul Național al Bucovinei, România) – Protecția și valorificarea vestigiilor trecutului: studiu de caz Italia

Ewa KOCÓJ (Jagiellonian University, Kraków, Poland) – Institutional and private collections of the traditional pastoral profession in the Carpathians

Mariia VIDEIKO (Kyiv Borys Grinchenko University, Ukraine) – The ancient city of Trepol: from archaeological excavations to museification

Mihaela BĂBUȘANU (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău, România) – 90 de ani de la nașterea lui Iulian Antonescu, ctitor și deschizător de drumuri în muzeografia și arheologia băcăuană

Lucia MARINESCU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Tot cu gândul la Paftale...

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Ana GRIȚCO (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Opera de gândire științifică în Basarabia (1812-1918) prin prisma activității a unui șir de personalități locale. Din colecția Muzeului Național de istorie a Moldovei

Adelaida CHIROȘCA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Nașterea Domnului. Interpretarea subiectului în colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei

- Mariana GUGEANU* (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România) – Piesă textilă arheologică liturgică – *Omoforul mare*. De la descoperire arheologică la expunere muzeală
- Anatolie POVESTCA* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Casa Memorială „Alexei Șciusev” din Chișinău. O retrospectivă istorică
- Vera SERJANT* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Colecția profesorului Gh. Rașcu din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei - sursă importantă în cercetarea istoriei învățământului din Basarabia interbelică
- Olga ANDRANOVICI* (Universitatea de Stat din Moldova) – Muzeografia rurală. Arta în muzeele sătești românești

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

ARHEOLOGIE

CZU:902/903.2"632/634"(477)

Изучение местонахождения нижнего палеолита Головчинцы-1 (Хмельницкая обл., Украина)

Виктор ВЕТРОВ

 0000-0001-6948-7599

Местонахождение открыто на территории Головчинецкого гранитного карьера, расположенного на левом берегу Южного Буга, в 1,3 км к северу от с. Головчинцы Хмельницкой области. В 2016 г. заложен разведывательный раскоп площадью 2×2 м. В первом (верхнем) горизонте было найдено 14 артефактов, среди которых 3 чоппера и кремневый скол с отсеченными кромками и обивкой. Остальные артефакты представлены сколами и фрагментами сырья с признаками антропогенного воздействия. Также было зафиксировано 42 геофакта – кремневые, кварцевые гальки, обломки гранита и кварца. Во втором культуросодержащем горизонте зафиксирована 551 находка, среди которых 208 артефактов и 343 геофакта. Среди артефактов 52 чоппера, 3 острия на кремневых отщепках, 4 зубчато-выемчатых изделия, 15 отщепов и сколов с ретушью утилизации. По результатам камеральной обработки найдено 6 ремонтных связей.

Сырье. На местонахождении использовались кремневые и кварцевые гальки, фрагменты трещиноватого валунного кремня, жильный кварц. Часть находок имеет сравнительно большой размер (5 см и больше). Состояние сохранности артефактов хорошее, поверхности кремня часто не патинированы. Практически все находки имеют заглаженную матовую поверхность. Сохранность находок из разных слоев практически одинакова. Зафиксированы случаи реутилизации изделий.

Технология. Среди артефактов представлены первичные сколы и отщепы с кремневых и кварцевых галек. Они снимались без предварительной подготовки, сильными ударами жестким отбойником. Перво-

начальная обработка сырья сведена к минимуму, применялась оббивка и разбивание. Использовалась техника «block on block». В целом, в схеме обработки камня не стояла задача получить качественные отщепы. Имеющиеся отщепы преимущественно первичные, случайной формы. Огранка или рассечение немногочисленных вторичных отщепов преимущественно связана с реутилизацией. В материалах отсутствуют нуклевидные и бифасиальные формы.

Типология. Артефакты представлены чопперами, сколами и немногочисленными изделиями с простейшей обработкой (попеременная оббивка, небольшие участки ретуши утилизации, выемки, отсечение кромок). Техничко-типологические данные позволяют относить первый и второй культуросодержащие горизонты местонахождения Головчинцы-1 к галечно-отщеповой индустрии олдованского типа (Mode 1).

Датировка памятника. В 2017 г. на местонахождение прошел полевой семинар с участием специалистов Института археологии НАН Украины, Института географии НАН Украины, Украинского государственного геологоразведочного института. В пресс-релизе семинара было отмечено, что «каменные орудия на местонахождение Головчинцы-1 найдены в ископаемых почвах ширококинского этапа (и непосредственно более древних фациях), которые формировались не менее 900-1200 тыс. лет назад». Таким образом, все культуросодержащие горизонты местонахождения Головчинцы-1 связаны с отложениями ширококинского времени (OIS 24-31 (0,9-1,3 млн. г.)).

В настоящее время проводятся расширенные экспериментально-трассологические исследования головчинецкого комплекса. Памятник относится к древнейшим местонахождениям Восточной Европы и имеет хорошие перспективы исследования и музеефикации.

Новые данные о верхнепалеолитическом погребении из Косэуць на Среднем Днестре

Александр ВАРЗАРЬ

 0000-0003-1855-3095

Сергей КОВАЛЕНКО

 0000-0003-2321-1313

Денис ТОПАЛ

 0000-0002-8586-4427

Погребение младенца обнаружено в 1987 г. в ходе раскопок многослойной стоянки верхнего палеолита Косэуць, расположенной к западу от одноименного села Сорокского района Республики Молдова на первой надпойменной террасе по правому берегу р. Днестр (руководитель экспедиции И.А. Борзьяк). Погребение, относящееся к культурному слою 2Б, было выявлено на глубине 868-882 см, на краю предполагаемого жилого сооружения, которое фиксируется вокруг очага по скоплению обломков костей северного оленя, кремневых артефактов и кусочков древесного угля. Костяк ребенка располагался *in situ* в небольшом углублении овальной в плане формы, с повышением дна от тазовых костей к черепу. Границы этого углубления определены по заполнению с вкраплениями древесного угля, пятнам и кусочкам красной охры. Наиболее выраженная подсыпка из охры заметна в области костей таза, кистей рук и ног погребенного. По С14 культурный слой и погребение датируется $18\ 200 \pm 500$ (ГИН - 4148), $19\ 020 \pm 925$ (СОАН 2462) и $17\ 900 \pm 200$ (ОхА-5233). По своим техническим и типологическим характеристикам кремневые артефакты из слоя 2Б связаны с граветтом, точнее эпиграветтом, и относятся к культуре охотников на северного оленя типа Молодова-Косэуць-Коту-Микулинць.

Погребенный лежал на спине с небольшим наклоном вправо. Череп был сдавлен/сплюснен в вертикальном направлении, так что его толщина не превышала 2,5 см, а фрагменты лицевых костей располагались на верхней поверхности. Сохранность лицевого скелета плохая. Ноги были

согнуты и расставлены в коленях в характерной для новорожденных/младенцев позе «лягушки», так что правая стопа покоилась под левой голенью ближе к тазу, а левая располагалась вдоль наружного края правой голени. Правая плечевая кость была заметно смещена (приподнята) по отношению к левой плечевой кости, касаясь своим проксимальным концом черепа, а дистальным (локтевым) концом – грудной клетки на уровне средних ребер. Левая рука располагалась вдоль позвоночника, перекрывая ребра. На уровне таза левая кисть была отведена в сторону, образуя с костями предплечья почти прямой угол. Из 12 длинных костей конечностей, удалось реставрировать и измерить пять (четыре непарные), длина которых определяет биологический возраст погребенного в интервале 0-5 месяцев.

В ходе расчистки скелета были взяты пробы из поясничного и грудного отделов позвоночника (т.е. позвонки) и фрагмент височной кости (3-5 мг, каждый образец), а также, в качестве контроля, четыре пробы из заполнения и основания погребальной ямы на максимально-возможном удалении от скелета. Успешное выделение из скелетных образцов ДНК и последующее ее секвенирование предоставит возможность определить пол ребенка, а также его генетическое родство с другими верхнепалеолитическими и более поздними представителями вида *Homo sapiens*.

Микроинвентарь верхнепалеолитической стоянки Анетовка I*Игорь ПИСТРУИЛ*

ID 0000-0002-6193-1963

Стоянка Анетовка I открыта в 1978 году Причерноморской экспедицией под руководством В.Н. Станко. В результате первых исследований стоянки в 1978 и 1981 гг. было собрано более 14500 кремневых изделий (в эти подсчеты не входят подъемные материалы за все годы исследований). Среди изделий со вторичной обработкой преобладают скребки. Микроинвентарь – немногочисленный и состоит из изделий, которые изготовлены на мелких и тонких микропластинках и скребковых чешуйках (так называемые микроострия сагайдакско-мураловского типа). Для оформления данных изделий использовалась мелкая абразивная краевая притупливающая ретушь. Кроме этого, авторами исследований, в материалах 1978 года были выделены микропластины с притупленным краем, которые оформлены крутой ретушью «срезающей» край на всю толщину заготовки. Это, в том числе, послужило поводом для выделения В.Н. Станко и С.П. Смольяниновой анетовской археологической культуры, в которую были включены памятники с эпиориньякским (Анетовка I) и эпиграветским (Анетовка II) инвентарем. Однако количество микропластин с притупленным краем, приводимое в разных публикациях материалов 1978 года существенно отличается. Это свидетельствует про использование разных критериев при выделении микропластин с притупленным краем в ходе анализа материалов коллекции 1978 года раскопок. В коллекции 1981 года исследований микропластины с притупленным краем (которые оформлены крутой ретушью «срезающей» край на всю толщину заготовки и доходят практически к ее середине) отсутствуют. Судя по всему, авторами исследований к микропластинам с притупленным краем были отнесены и микропластины с мелкой краевой ретушью, которая притупляла край заготовки. В связи с этим, возникает вопрос о присутствии и количестве в коллекции 1978 года стоянки Анетовка I классических микропластин с притупленным краем, которые характерны для эпиграветских памятников, что в дальнейшем предполагает несколько иную реконструкцию развития верхнепалеолитических индустрий степной зоны Северо-Западного Причерноморья.

Изображение мамонтов и бизонов в мобильном искусстве на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2

Алла ГЛАВЕНЧУК

 0000-0002-2111-5398

Анетовка 2 – памятник позднего палеолита, относящийся к эпиграветтскому технокомплексу, который известен особой массовостью археологических находок. Кроме артефактов, характеризующих производственную, охотничью и хозяйственную деятельность обитателей поселения, за годы исследований выявлены и предметы, связанные с эстетическими, культурными, религиозными или мистическими представлениями людей, обитавших здесь в период максимума последнего оледенения. Среди предметов неутилитарного назначения Анетовки 2 особенно выделяются скульптуры антропоморфов и зооморфов, количество которых на сегодняшний день насчитывает более 150 экземпляров. Объектами зооморфных изображений, относящихся к мобильной скульптуре, чаще всего становились бизоны и мамонты.

Наличие скульптур бизонов на Анетовке 2, где к тому же обнаружен ритуальный комплекс, связанный с культом бизона, воспринимается, как само собой разумеющееся явление. А вот обнаружение многочисленных изображений мамонта на стоянке охотников на бизона, который являлся главным объектом охоты на Анетовке 2, может вызывать различные вопросы и предположения о людях, их изготовивших. Количество фигурки мамонтов – самые многочисленные, они в три раза превышают число фигурок бизона. Почему? Фигурки мамонтов и бизонов изготавливали представители разных групп охотников, приходивших на мыс в разное время; или они изготовлены одними и теми же людьми относительно одновременно? Мамонт был тотемом группы охотников на бизонов? Видели ли воочию палеолитические охотники, обитавшие здесь, мамонта? В списке остеологических остатков Анетовки 2 костей мамонта нет, есть единственный фрагмент пластинки зуба мамонта, но мы его относим к материалам первобытного собирательства различных материалов (вместе с зубом третичной акулы, панцирем ископаемой черепахи, зубом медведя и т.п.), а не результатам охоты.

Довольно большое количество фигурок мамонтов, при изготовлении которых мастерски делался акцент на главных визуальных признаках (массивная голова, хобот), свидетельствует о том, что люди, изготовившие эти предметы искусства, часто и в подробностях наблюдали за внешностью и повадками этих животных. Мамонты, как и бизоны, были знакомы обитателям Анетовки 2 «не понаслышке». Учитывая мобильность первобытных коллективов и отсутствие в списке фауны костей мамонта, скорее всего, мамонта, который обитал несколько севернее Анетовки, охотники Анетовки 2 видели во время своих передвижений.

Находки в одних и тех же скоплениях, на одних и тех же квадратах фигурок и того, и другого животного, свидетельствует о том, что изготавливали их одни и те же мастера. Особенно показательна в плане иллюстрации вышесказанного, находка рядом, на одном и том же квадрате двух фигурок животных (мамонта и бизона) из железосодержащего лимонита, изготовленных из очень похожего материала, скорее всего взятого из одного месторождения. Оба предмета изображены в одном стиле прослеживается «почерк» мастера. Кроме этого, присутствуют двойные изображения животных, так называемые «перевёртыши» (когда на одной плитке или куске камня изображено двое животных), в которых присутствуют изображение и мамонта, и бизона в одной полделке-перевёртыше.

Контекст находок мобильных скульптур мамонтов и бизонов на Анетовке 2 позволяет однозначно отвечать на некоторые возникающие вопросы и добавлять новые нюансы в историю развития первобытного искусства в целом и в приледниковой степной зоне в период палеолита в частности.

Остатки кратковременного охотничьего лагеря из пятого культурного слоя стоянки верхнего палеолита Рашков 8 (планиграфия и свидетельства использования охры)

Сергей КОВАЛЕНКО

 0000-0003-2321-1313

Виталий БУРЛАКУ

В ходе археологических раскопок многослойной палеолитической стоянки Рашков 8, расположенной в южной части Среднего Приднестровья на уровне третьей надпойменной террасы р. Бугорня (левобережного притока Днестра) к северу от с. Рашков, были обнаружены остатки кратковременного охотничьего лагеря. Он был идентифицирован по остаткам всего лишь одной половозрелой особи мамонта, часть костей которого залегала компактно на ограниченной площади, включая раздавленный череп, бивень, отдельные позвонки, крестец, две половинки тазовой кости, бедренную кость. Обломки костей других видов животных в составе скопления единичны. Ограничен и набор кремневых артефактов. Вместе с тем, вызывает интерес взаиморасположение всей этой массы костей мамонта, покоящейся на основании из достаточно крупных камней и частично перекрытой плитой, а также обилие красной охры алого и вишневого оттенков. Обращает на себя внимание сплошная окрашенность одной из половинок тазовой кости, на поверхности которой можно было наблюдать отдельные антропоморфные изображения.

**Трансформация материальной культуры и экономики
в специфических условиях природной среды и доступности
ресурсов (на примере позднемезолитического-
ранненеолитического населения Днепровского Надпорожья)**

Ольга ДЕМЧЕНКО

 0000-0001-5116-4273

Геоисторический регион «Днепровское Надпорожье» – специфическая экологическая ниша, охватывающая пространство вдоль течения Днепра между современными городами Днепр и Запорожье. Особенность региона обусловлена его гидрологическими и ландшафтными условиями, образовавшимися в результате прорыва реки через Украинский кристаллический массив. Как следствие, Днепр протекает на этом участке в меридиональном направлении, ландшафт приобрел каньоноподобный вид, а в русле реки сосредоточилось большое количество порогов, забор, островов и скал. Своеобразие природных условий обусловило формирование уникальной адаптивной стратегии населения, проживавшего в порожистой части Днепра в позднем мезолите – раннем неолите (кукрекская КИО и сурско-днепровская культура).

Палеогеографические характеристики обуславливали наличие и доступность сырьевых ресурсов, которые в регионе представлены неравномерно. Так, например, отсутствие местных залежей качественного кремня повлияло на максимальную микролитизацию, широкое использование местных пород камня (стеатит, гранит, амфиболит, мигматит и т.п.) и кости для изготовления орудий. Экономика первобытного населения Надпорожья также отвечала ресурсным возможностям региона. Комплексное присваивающее хозяйство, базирующееся на рыбном промысле (коллективном и индивидуальном), со значительной ролью неспециализированной охоты (копытные, пушные, дичь) и собирательства (пресноводных моллюсков, черепаш, плодов, ягод и т.п.) позволяло сохранять относительную оседлость в течение длительного времени.

Ландшафт и гидрологические особенности порожней части Днепра повлияли на создание своеобразной поселенческой стратегии. Вы-

бор места поселения зависел от климатических и экономических преимуществ в конкретный период года. Поселения теплого времени года устраивались, в основном, на островах и больших скалах. На каждом из таких поселений проживала небольшая группа людей (семья, род), которая самостоятельно обеспечивала свое существование и занималась заготовкой. В холодный период, объединяя усилия и накопившиеся ресурсы, община, состоящая из нескольких «островных групп», проживала на береговых поселениях. Очевидно, каждая община имела установившуюся систему сезонных переселений на подконтрольной ей территории, возвращаясь, в зависимости от периода года, на уже обжитые в прошлые сезоны места. Таким образом, для региона была характерна кустовая система расселения, суть которой заключается в существовании зимнего «лагеря» и, связанного с ним, нескольких летних мест проживания. Установившаяся система постоянных сезонных переселений в пределах конкретной территории является показателем богатой кормовой базы, которая была в состоянии обеспечить стабильность жизни без внедрения воспроизводящих форм хозяйства и (или) дальних перекочевков. Синхронно на территории Днепровского Надпорожья, по нашим расчетам, могло проживать около десяти общин, очевидно, являвшихся «единым племенем».

Разработанная нами рабочая схема влияния природной среды на систему жизнеобеспечения первобытного населения показала наличие тесной связи всех сфер жизни с экологическими условиями (экономика; технология, материал и способы изготовления орудий труда и предметов быта; поселенческая стратегия; духовная культура). Вариативность природных условий, не только определяет, но и объясняет существенные отличия в рамках крупных культурных образований без выделения искусственных региональных культур.

Indicators of cultural contacts with the Near and Middle East population in the Neolithic of the South Caucasus (7th-6th millennium BC)

Valery MANKO

 0000-0002-2990-7234

Guram CHKATARASHVILI

 0000-0002-0568-9797

Neolithic cultures appeared in the Southern Caucasus because of Near and Middle Eastern migrations waves in the 10th-8th millennia BC. The stop of migration had stabilized the population processes in the early 7th millennium BC. At the same time the ceramic stage of the Kobuleti culture began. The demographical situation stabilized in the beginning of the 6th millennium BC, when the Odishi, Shomutepe and Paluri cultures emerged. Large migrations were happening at that time. The Period of cultural contacts without population movements started. Cultural contacts with the Near and Middle East population mark the appearance of some tool forms. These forms of implements are linked to the Near and Middle East cultures. The appearance of these implements is never accompanied by the appearance of other features of those cultures where the marker implements appear. Thus, the appearance of marker tools may be the evidence of cultural contacts between the populations of different regions, but not of migratory activity.

We currently know three types of marker tools: Çayonu tools, Kashkashok side-blow blade-flakes, trapezes with dorsal invasive retouch. The Çayonu tools are related in origin to the Çayonu site on the Euphrates. These are blades with two backed sides, which have different forms. These tools are known in Southern Caucasus from the beginning of 7th millennium BC. There are 3 sites with radiocarbon dates. Kobuleti (level 0) have the date in frames of the beginning of Atlantic (SPb-3623 – 7949±70 BP uncal). Dates of site Lernagog 1 in Armenia are similar to the date of Level 0 of Kobuleti. These complexes are related to two different stone industries. Lernagog 1 complex

contain lunates and other geometrics, Kobuleti complex relates with non-geometric microliths only. So, the appearance of Çayonu tools took place on the last stage of Pre-Pottery Çayonu.

The second type of markers of culture contact is Kashkashok side-blow blade-flakes. These are thin blades truncations, which were obtained on anvil, when wood or antler hammer struck on dorsal surface of blade. Kashkashok side-blow blade-flakes appeared in the beginning of 7th millennium BC and existed during the 7th - beginning of 6th millennium BC in Late M'lefaatian, Proto-Hassuna and Pre-Halaf complexes. These tools appeared in South Caucasus in 7th millennium BC in Kobuletian complexes Kvirike and Khutsubani. The third marker of culture contacts are trapezes with flat dorsal invasive retouch. This type of microliths appeared in first at the end of 7th millennium BC in Pre-Halaf complex Sabi-Abyad. These trapezes appeared in South Caucasus immediately. We see these geometrics in Late Kobuletian, Kistrik, Shomutepe and Odishi complexes.

The distribution of three markers-tools on Southern Caucasus describe the process of creating of information connection, in frames of which Neolithic innovations appeared. We cannot trace the process of assimilating new knowledge about farming techniques through archaeological materials. Marker-weapons enable us to trace the very existence of a branched network of information transfer. The South Caucasus was a transit zone through which these tool-markers and new agricultural methods penetrated the territory of Eastern Europe (Mountainous Crimea, steppe zone of Ukraine, Northern Caspian).

Farming like a forager: the soils of the Buh-Dniester para-Neolithic sites

Dmytro KIOSAK

 0000-0002-3349-4989

The soil sections were opened in several early farming sites (Linear Pottery Culture, Trypillia a, Trypillia B1) in the Southern Buh valley and their description was provided by Zh. Matviishyna. They can be confronted with the soil sections described by Zh. Matviishyna on the “Buh-Dniester” para-Neolithic sites on various occasions. When compared, the difference is drastic: early farming sites yielded well-preserved humic arable soils, while Buh-Dniester sites often stood on sandy or loamy flood-plain soils. This observation highlights the different economy of these two entities. The former looked for arable fields, the latter – for good fishing places. The revealed differences could be an evidence of different mobility cycles when the same space was utilized in various economic ways.

***Do ut des: „importuri” și imitații în ceramica
neo-eneolitică din România***

Cristian Eduard ȘTEFAN

 0000-0001-9108-6716

Ceramica reprezintă unul dintre cele mai studiate subiecte din câmpul arheologic. Prin intermediul acesteia se pot face legături între comunități îndepărtate, se pot stabili sincronisme crono-culturale, în timp ce arheometria ne ajută să înțelegem lanțul tehnologic prin care olăria era produsă în comunitățile respective. Uneori, în cadrul olăriei tipice unei comunități neolitice se pot distinge fragmente sau vase întregi cu forme diferite sau decorate într-o manieră aparte, care ies imediat în evidență. Acestea pot fi „importuri” provenite din schimburile inter-comunitare sau imitația unor vase provenind din mijlocul unor comunități străine, apărute ca urmare a unor relații de exogamie, de exemplu. Deosebirea dintre un „import” și o imitație se poate face cu maximă acuratețe în zilele noastre, prin intermediul arheometriei, care merge până la structura intimă a ceramicii respective. Este posibil ca achiziția unor recipiente ceramice din medii străine unei anumite comunități să reprezinte și un însemn de statut pentru individul/indivizii respectivi.

Sacred buildings of Trypillia-Cucuteni: ceramic models and archaeological objects

Nataliia BURDO

 0000-0003-4873-5092

Today more than 120 ceramic artifacts are known, associated with ceramic models of buildings. More than two dozen models are presented in private collections. This significantly complements the idea of such products. Researchers interpret the models of buildings as objects of sacred practice, which symbolically reflect sacred buildings – temples/shrines.

According to the design features, there are two main categories of building models: I – models corresponding to a certain room, without the image of a roof (“open”); II – models in the form of a house (“closed”). I-category models show the interior, and II-category the exterior of buildings. In the settlements of the western part of the cultural complex Trypillia-Cucuteni, only category I models are presented. The vast majority of finds of models of both I and II categories were found in the Eastern areas between Southern Bug and Dnipro. The use of building models is most characteristic of the Volodymyrivka, Nebelivka and Tomashivka groups.

Models of the I and II categories combine four structural details. 1) horizontal division into two rooms of unequal size – a small entrance part (“porch”) and the main room; 2) the presence of a round window opposite the entrance; 3) the presence of a narrow protrusion – a “gallery” that surrounds the main room on three sides; 4) installation of the model structure on high legs or a cylindrical pedestal. Models of the category I are divided into rectangular (square) and round (sometimes cup-shaped) according to their shape. Most of them are raised on 4-6 columnar legs. Individual specimens on a cylindrical pedestal. In most cases, the dimensions of category I models do not exceed 20 cm diagonally or in diameter. A feature of the models of the 1st group is the reproduction of such interior details as the altar, stove, podium with pifos. In some cases, there are anthropomorphic figurines.

Category II models are characterized by a rectangular plan, varying in size from small specimens 20 cm long to very large ones up to 40 cm long. There

are two types of roof shape – with an arched roof and gable/four-gable roof. Most of the models of the II group are on legs, but there are examples on a cylindrical pedestal. For models of the II group, the image of the structural details of the building is characteristic. In most cases, the gable of the building is crowned with bucrania. The obvious correspondence of the interior of the models of the 1st category was traced during excavations in some dwellings of the settlements of the Volodymyr, Nebelivka, and Tomasivka groups. The design of the arched roof and the entrance of the II category models finds correspondence in the image of early Mesopotamian and Egyptian temples. Excavations of the “megastructure” at the Nebelivka revealed structural details that match the models of both categories. This is a podium with pifos, altars, a gallery around the perimeter of the building, clay constructions of an arched entrance.

Zornăitoarele din lumea Cucuteni-Tripolie. Aspecte tipologice, funcționale și simbolice

Senica ȚURCANU

 0000-0002-6235-1442

Fără a fi foarte numeroase, piesele de tip zornăitoare reprezintă o constantă în descoperirile arheologice, începând încă din neoliticul timpuriu, în diferite civilizații răspândite pe toate continentele. Studii speciale care au fructificat atât contextul descoperirii lor, cât și izvoare mitologice, iconografice, etno-arheologice și de natură antropologică indică, pentru aceste artefacte, o varietate de utilizări cu valențe multiple, frecvent simbolice.

Descoperirile de astfel de piese din arealul civilizației Precucuteni-Cucuteni-Tripolie nu au beneficiat, până în prezent, de o atenție specială. În consecință, comunicarea își propune, în primul rând, sistematizarea principalelor tipuri de zornăitoare realizate din ceramică, descoperite în arealul complexului cultural de referință. Cele cinci categorii de materiale identificate până în prezent au o tipologie variată, care asociază bilele zornăitoare cu forme antropomorfe, zoomorfe, sau chiar cu piese din instrumentarul utilitar cotidian.

Valorizând puterea sunetului și permițând o abordare senzorială a lumii Cucuteni-Tripolie, zornăitoarele identificate au sunete diferite ca înălțime, durată, calitate și intensitate, situație ce ne permite – prin analogie –, chiar și în imposibilitatea unor analize contextuale, să avansăm câteva direcții de interpretare funcțională și simbolică a acestor artefacte. Au fost ele utilizate în scopuri rituale, în dansuri magice sau în practici șamanice? Au avut rol apotropaic, servind pentru invocarea protecției unor puteri supranaturale sau pentru îndepărtarea spiritelor rele și a forțelor întunericului? Au fost instrumente muzicale sau chiar au servit ca jucării pentru copii? Acestea sunt principalele întrebări cărora, într-o a doua parte, comunicarea încearcă să le dea un răspuns.

The dynamics of the development of the system of “centers of power” in the Precucuteni-Cucuteni-Trypillia cultural complex

Mykhailo VIDEIKO

 0000-0002-8708-0749

“Centers of power” refers to large settlements with 1,000 or more inhabitants. They appear in Ancient Europe before 5000 BC and known there for the next thousand years. To the east of the Carpathians, the oldest settlements of this type appear already in the II-III phases of Precucuteni-Trypillia A. In this period, their area did not exceed 20 hectares. After 4500 BC, centers with an area of 30-70 hectares appear. They existed in every local group in the territory between the Carpathians and the Dnieper. The eponymous site Trypillia, the territory of which reaches 70 hectares, belongs to this time. Research results indicate that the entire territory was settled at the same time. Rapid growth can be attributed to demographic processes. During this period, a planning scheme for large settlements was formed. It includes an unbuilt center and two ovals of houses located at a certain distance from each other. Settlements were fortified with palisades. The magnetic survey showed the presence of large, probably public buildings located in a certain part of the settlement in all such settlements.

The heyday of this type of settlement falls on the period between 4100-3600 BC. Their size reaches 200-340 hectares. The traditional planning system is running out. An exception is the area between the Prut and Dniester rivers, where known settlements are circular in plan. But the main components – fortifications, public buildings – are placed in a similar way. So there are reasons to talk about a common tradition for all regions of the spread of this cultural complex.

Such a concentration of the population became possible as a result of successes in the agricultural sector. Fertilization of the fields was introduced, and additional grain was used to feed livestock, which was confirmed by relevant studies. Settlements also became centers of pottery, as evidenced by multi-channel kilns known from 4000 BC.

After 3600 BC, the size of the centers decreases to 30-20 ha. The exception is a few settlements of 100-180 hectares located at the confluence of the Southern Bug and Dnipro rivers. This is happening against the background of a reduction in the total number of settlements and, accordingly, the population and existence.

Thus, the era of creation of “power centers” continued more than 1,400 years. Its peak falls on 4200-3600 VS. After that, it undergoes degradation for 200-300 years. In all cases, demographic processes were probably the trigger of this processes. They were accompanied by the search for an optimal social organization, in which the “centers of power” – large settlements – played a key role.

Situri binare și triple în cultura Cucuteni. Rezultatele ultimelor cercetări geomagnetice din Republica Moldova

Mariana VASILACHE

 0000-0002-6602-5409

Knut RASSMANN

 0000-0002-2570-6099

Carsten MISCHKA

 0000-0002-0120-2355

Așezările culturii Cucuteni-Tripolie sunt un fenomen unic de aglomerări proto-urbane de la sfârșitul mileniului V și începutul mileniului IV a. Chr. în estul Europei. Cercetările geomagnetice, realizate de Muzeul Național de Istorie a Moldovei în colaborare cu Comisiunea Romano-Germanică a Institutului German de Arheologie, în perioada 1 noiembrie - 4 decembrie 2021, în cadrul proiectului „Modele de referință pentru managementul durabil al patrimoniului cultural al așezărilor din epoca cuprului (cultura Cucuteni-Tripolie) și Registrul Monumentelor epocii cuprului în Moldova”, au oferit noi date despre dimensiunea acestor așezări, structura lor și caracterul binar sau triplu al unor situri, situații menționate mai devreme în literatura de specialitate. Planurile magnetometrice obținute au confirmat unele investigații geofizice mai vechi, dar au furnizat și date noi, cele din urmă contribuind considerabil la obținerea unor informații inedite despre habitatul cucutenian din interfluviul Prut – Nistru.

Așezările scanate geomagnetic se înscriu în categoriile cunoscute anterior: situri cucuteniene cu dispunerea construcțiilor în șiruri (pentru etapa Cucuteni A – Tripolie B1), „cuiburi” sau amplasarea concentrică a locuințelor (pentru etapa Cucuteni B – Tripolie B2/C1), dotate cu sisteme defensive formate din unul, două sau trei șanțuri. Elementul de noutate al acestui proiect îl constituie confirmarea, prin hărți magnetometrice, a siturilor „binare” – Mihăilenii Noi I și II și „triple” – Sofia II – Găvan (a, b, c), amplasate la distanță de 40-50 de metri una de alta, formând adevărate concentrări de habitat.

Actualizarea sistematică a hărților și repertoriilor arheologice prin introducerea datelor obținute în urma cercetărilor recente contribuie la stabilirea unui model de management al patrimoniului cultural al așezărilor și extinderea posibilităților de monitorizare a peisajului arheologic din jurul siturilor. Implicarea tuturor instituțiilor arheologice locale și transferul de cunoștințe despre utilizarea metodelor moderne de prospecție sunt fundamentale. Cercetarea arheologică multidisciplinară, micro- și macrozonală, completată de investigațiile geomagnetice și coroborată cu rezultatele analizelor de sol din cadrul așezărilor, va permite înțelegerea mai bună a rolului siturilor respective în context crono-regional.

**Târpești-„Râpa lui Bodai”. Noi cercetări arheologice
interdisciplinare în cuprinsul sitului arheologic pluristratificat și
o reevaluare necesară**

Constantin PREOTEASA

 0000-0003-2060-009X

Carsten MISCHKA

 0000-0002-0120-2355

În anul 2022 au fost efectuate cercetări arheologice non-invazive (prospecțiuni geofizice, fotografiile aeriene cu drona și modelare digitală a terenului) în cuprinsul celebrului sit arheologic de la Târpești-*Râpa lui Bodai* (comuna Petricani, județul Neamț, România). Aceste investigații le completează pe cele de natură interdisciplinară, ce au însoțit săpăturile arheologice anterioare, rezultatele obținute fiind valorificate inclusiv din punct de vedere monografic. Noile cercetări arheologice au evidențiat existența unui sit pluristratificat ce se întinde pe aproximativ 10 ha din terasa stângă a Râului Topolița, aceasta fiind, probabil, cea mai extinsă stațiune arheologică din Depresiunea Neamț a Subcarpaților Moldovei. Rezultatele cele mai consistente și mai spectaculoase (în mare măsură diferite de cele publicate anterior) vizează vestigiile eneolitice, aparținând complexului cultural Precucuteni-Cucuteni. Harta geomagnetică a sitului ilustrează faptul că locuirea cucuteniană de aici s-a extins dincolo de șanțul ce mărginește promontoriul săpat anterior, cu acest prilej fiind identificate resturile incendiate ale altor 25-30 de construcții dispuse pe șiruri relativ paralele, în lungul terasei. Alături de vestigiile eneolitice, au mai fost puse în evidență și alte structuri, provenind din perioade mai recente.

Despre descoperirile metalice din situl cucutenian de la Tăcuta-Dealul Miclea/Paic, jud. Vaslui, România

Sergiu-Constantin ENEA

 0000-0002-7015-4748

Ciprian-Cătălin LAZANU

 0000-0001-5095-4855

Dumitru BOGHIAN

 0000-0001-9834-9566

Viorica VASILACHE

În acest an, având în vedere amploarea cercetărilor arheologice și numeroasele descoperiri, echipa de cercetare de la Tăcuta a considerat necesar să prezinte comunității științifice, în cadrul conferințelor și simpoziunilor, date cumulative și de sinteză referitoare la acest sit.

Amintim faptul că cercetările arheologice din situl de la Tăcuta-Dealul Miclea/Paic s-au desfășurat de-a lungul a opt campanii arheologice, între 2011 și 2022, fiind, în principal, rezultatul colaborării dintre arheologi de la trei instituții diferite, la care se adaugă, pentru cercetările interdisciplinare, specialiști de la alte instituții.

Cercetările arheologice au avut un caracter diferit, de diagnostic – în 2011 și 2012 și de cercetare sistematică – în 2013, 2015-2017, 2019, 2022; menționăm că pauzele de cercetare se datorează fie lipsei finanțării, fie pandemiei.

Până în prezent, au fost cercetate mai multe secțiuni și casete, însumând peste 500 mp; din totalul descoperirilor, amintim aici:

- 4 locuințe, 3 cuptoare pentru ars ceramica, grupi menajere, aparținând nivelului de locuire al fazei Cucuteni A3 (eneoliticul dezvoltat, cca 4400-4300 BC);
- complexe de locuire (L 4; Gr. 5A, 5 morminte de înhumare și două de incinerare aparținând culturii Noua I, de la sfârșitul epocii bronzului (sec. XVI BC);
- urme sporadice din sec. II-III (vestigii carpice, o monedă de la Traian, ante a.101).

Cercetările arheologice au fost completate de investigații inter- și multidisciplinare: geografice, pedologice, arheozoologice, antropologie fizică, *landscape archaeology*, fizico-chimice; au fost realizate opt rapoarte arheologice, trei studii sintetice și/sau speciale, 18 comunicări științifice, un capitol de monografie și un catalog cu plastica antropomorfă descoperită.

Pe lângă artefactele cucuteniene specifice (o cantitate impresionantă de fragmente ceramice, plastică antropomorfă și zoomorfă, arme și unelte din silex și diverse alte tipuri de roci, unelte de os și corn etc.), o categorie deosebită a descoperirilor o reprezintă cea a artefactelor din cupru, pe care o analizăm în prezenta comunicare.

În prezent, de la Tăcuta provin mai multe artefacte metalice, care se leagă de metalurgia aramei: șase artefacte din lut, pe care, tradițional, arheologii le consideră a fi fost folosite în procesul metalurgic, dar la patru din ele nu au fost descoperite urme de metale; se remarcă totuși un fragment de tipar și unul de creuzet care prezintă picături de aramă topită.

La acestea se adaugă opt obiecte din cupru: patru mărgele de mici dimensiuni, saltaleon, un ac de pescuit, o bucată de tablă, o bucată de zgură.

Toate aceste elemente ne fac să credem că metalurgia aramei în acest sit cucutenian era cunoscută și numai hazardul descoperirilor face ca încă să nu fi descoperit artefacte de dimensiuni mai mari sau, de ce nu, instalații de topit/prelucrat arama.

Metoda radiografiei cu raze X, aplicată pe artefacte arheologice: studiu de caz pentru statuete aparținând culturii Cucuteni

Adela KOVÁCS

 0000-0003-3980-0526

Analizele cu raze X nu au fost folosite în arheologie decât foarte recent, fiind considerate o metodă de cercetare specializată pentru medicină. În zilele noastre, radiografierea cu raze X este o tehnică standard, utilizată și acceptată pe scară largă de către istoricii de artă, arheologi, curatori și conservatori, deoarece această metodă permite acumularea de informații despre procesul de manufacturare și starea unui obiect, fără a „atinge” artefactul, fiind o metodă non-invazivă. O rază X este un pachet de energie electromagnetică (foton), ce provine din norul de electroni al unui atom. Acest lucru este cauzat, în general, de schimbările de energie dintr-un electron, care trece de la un nivel de energie mai înalt la unul mai scăzut, determinând eliberarea energiei în exces. O parte dintre statuetele antropomorfe din colecțiile Muzeului Județean Botoșani, aparținând Culturii Cucuteni (5.300-4.200 a. Chr.), au fost analizate într-un laborator specializat. Imaginile rezultate după efectuarea radiografiilor au dezvăluit nu doar elemente inedite legate de metoda de realizare, dar și diverse elemente adăugate în pasta statuetelor, modul de îmbinare sau chiar realizarea unor goluri în interiorul pieselor. Imaginile rezultate ca urmare a acestor radiografii cu raze X permit diverse interpretări ale pieselor, precum și ale modalității lor de fabricare, modelare și folosire.

Reconsiderând importanța produselor de debitaj în studiul industriei materiilor dure animale: cazul ansamblului arheologic de la Drăgușeni (jud. Botoșani)

Adina BORONEANȚ

 0000-0001-0795-6619

Monica MĂRGĂRIT

 0000-0002-6620-9224

În mod tradițional, studiile dedicate industriilor materiilor dure animale preistorice s-au concentrat mai ales asupra pieselor finite, care păstrează, de obicei, doar urmele etapelor finale ale schemelor tehnologice de transformare a materiilor prime. În cele mai multe cazuri, metodele de debitaj au fost reconstituite doar pe baza tipului de suport utilizat (plat *vs* în volum). Deșeurile și suporturile sunt rar menționate în publicații, mai ales că nu întotdeauna au fost colectate în timpul săpăturilor arheologice.

În această prezentare, dorim să atragem atenția tocmai asupra acestor tipuri de artefacte, adesea mai importante pentru reconstituirea schemelor tehnologice de prelucrare a materiei prime decât piesele finite. Drept studiu de caz, am selectat ansamblul din așezarea Cucuteni de la Drăgușeni (România). În timpul cercetărilor din acest sit, au fost recuperate cantități semnificative de deșeuri de debitaj sau suporturi. Acestea sunt, în mare parte, rezultatul prelucrării oaselor de *Bos taurus* și a coarnelor de *Cervus elaphus*.

În cazul osului, predomină debitajul prin bipartiție sau quadripartiție, aplicat în special prin dublu *rainurage*. Randamentul metodei reiese din faptul că dintr-un singur os puteau fi obținute până la patru suporturi de formă regulată, care ulterior puteau fi transformate în piese finite. Vârfuri, dălți și linguri au fost confecționate din astfel de suporturi. Pentru corn, cel mai frecvent a fost folosită bipartiția, realizată, de asemenea, prin dublu *rainurage*. Unele rezultate au fost în mare parte dălțile.

Dacă ansamblul arheologic ar fi fost compus doar din piese finisate, realizate pe suporturi plate, am fi putut identifica metoda de debitaj, respectiv bipartiția sau quadripartiția longitudinală. Lipsa deșeurilor de debitaj sau a suporturilor nu ar fi permis însă identificarea combinației de proceduri implicate în această operație.

Un fragment de model de locuință, descoperit în așezarea de la Drăgușeni - Cetățuie

Sorin IGNĂTESCU

 0000-0002-6269-7718

Irina RUSU

 0000-0003-3381-8514

Așezarea eneolitică de pe *Dealul Cetățuiei* din Drăgușeni a fost descoperită cu 100 de ani în urmă de către învățătorul Dumitru Drăgușanu din localitate. De atunci au fost efectuate numeroase cercetări de suprafață și sistematice, dar situl continuă să ofere materiale noi și interesante. Comunicarea de față se referă la un fragment de model de casă, descoperit în urma unei cercetări arheologice de suprafață în anul 2021. Deși prezintă asemănări cu unele piese similare din arealul Cucuteni-Trypillia, obiectul are și câteva particularități, demne de menționat. Astfel, piesa face parte din categoria modelelor deschise, suprafața fiind decorată cu numeroase incizii subțiri.

History of the Field Study of the Berezivska HES Site

Mariia LOBANOVA

 0000-0001-8497-8206

In the course of rescue archeological works, which preceded the construction of the HPP cascade on the South Buh River in 1955 were discovered Berezivska HES site. It belongs to Cucuteni A - Trypillia B1 stage and is attributed to the Sabatynivka-type sites. It was studied by V.M. Danylenko (Tsvek 2004a, 38). Two deepened objects with dense filling and part of the platform were studied during the excavations (Burdo 2015, 11). The next stage of Berezivska HES research began in 1962. Work was carried out by a team of the archaeological expedition of the Odesa I.I. Mechnikov State University (now Odesa I.I. Mechnikov National University) under the direction of V.P. Tsybeskov. The 350 m² was investigated during two months of fieldwork (Tsybeskov 1964, 31). According to the distribution of the surface material V.P. Tsybeskov believed that the size of the settlement did not exceed an area of 3 ha (Tsybeskov 1964, 31). The burned structures were investigated in 1962. The number and location of the objects are not presented in the published results of the work. One deepened structure (“pit-house”) was excavated. V.P. Tsybeskov described significant finds from the settlement: horn hoes, flint tools (points), zoomorphic and anthropomorphic clay figurines, and bone tools for ceramics decoration (Tsybeskov 1964, 31).

The fieldwork at the Berezivska HES under the direction of V. Tsybeskov continued during 1962-1965 (Tsybeskov 1971). The total investigated area of the settlement was 1,500 m² (Tsybeskov 1971, 188). During the works 12 platforms, 14 deepened structures (“pit-houses”), 11 pits for fires and household pits, and two “altars” were recorded and studied (Tsybeskov 1971, 188). The stratigraphy of the Berezivska HES was interpreted by the author of the excavations as a stratigraphy of a settlement with six stages of existence, but without a detailed description (Tsybeskov 1971, 188). Field studies of Berezivska HES were renewed in 1989 by the expedition of the NAS of Ukraine under the direction of O.V. Tsvek. The work continued until 1999. According to O. Tsvek, the area of the settlement was about 10 ha (Tsvek 1998, 51). The pub-

lished results of the research indicated the presence of the following types of structures: buried structures, ground mud one- and two-levels structures, farm structures, and pits (Tsvek 2005, 314). The surveys of the Berezivska HES site were carried out during the 2010s (Peresunchak 2012; Kiosak, Denysyuk, Kolesnychenko 2018, 13). The settlement was inspected, surface materials were collected, and an assessment of the current state of the site was made (Peresunchak 2012).

Орудия из клыка кабана на поселении Березовская ГЭС

Оксана ГРИЦЮТА

🆔 0000-0003-3694-3257

Елена СЕКЕРСКАЯ

🆔 0000-0003-4540-3308

Поселение Березовская ГЭС расположено у с. Березовка Гайворонского района Кировоградской области на левом берегу р. Южный Буг. Относится к сабаатиновскому типу поселений. Предметом исследования была коллекция орудий различной степени изношенности, заготовок и отходов производства из клыков дикого кабана. Минимальное количество добытых на охоте взрослых кабанов, чьи клыки были использованы для изготовления орудий труда, составляет 15 особей. Преимущественно охотились на взрослых самцов возрастом от 5-6 до 8-9 лет.

Всего изучено 56 нижних клыков и их фрагментов. Из них орудий – 25 (44,6%), в том числе 3 подвески, реутилизированные из пришедших в негодность орудий труда, 17 пластин-заготовок (30,4), 11 фрагментов клыков – отходов производства (10,6%) и 3 целых клыка (5,4%) со следами извлечения из челюсти и подготовки к разделке.

Результаты трасологического анализа и проведенных экспериментов позволили выявить основные приемы обработки клыков кабана. Из природных материалов получали первичную заготовку, из которой при помощи вторичной обработки изготавливалось то или иное изделие. Процесс получения заготовки (преформы) включал в себя несколько операций: получение преформы и изготовление заготовки. Каждый клык был предварительно расколот на две половины вдоль оси. Для этого он пропиливался/прорезался вдоль края. Пропилы могли осуществляться с как с двух краев орудия (выгнутого и вогнутого) так и с одного, обычно пропиливался только вогнутый край

Для дальнейшей обработки отбирались вестибулярная и лингварная стороны, поскольку они представляют собой прочные заготовки. В некоторых случаях расколотый клык не претерпевал каких-либо изменений формы. Рабочие кромки, приострялись строганием/скоблением,

при необходимости край обрабатывался абразивом. На некоторых орудиях скоблением обрабатывалась и внутренняя сторона (дентин).

Орудия, связанные с обработкой керамических сосудов. В общей сложности к ним отнесено 8 изделий. Два орудия были определены как шпатели для работы по керамике. К орудиям по керамике, также, относятся предметы с зубцами, они использовались в качестве штампов-орнаментиров. Среди материалов поселения присутствуют керамические сосуды с орнаментом в виде квадратного штампа. Такой тип орнамента характерен для поселений сабаатиновского типа.

Орудия для обработки кожи. Удалось идентифицировать 9 экземпляров орудий, связанных с обработкой кожи. Все они изготовлены из лингварных пластин. Это орудия дугообразной формы, с одним или двумя заостренными концами. Судя по направлению следов большинство изделий использовались в качестве стругов по шкуре. Два орудия кроме поперечных следов содержит линейные следы направленные вдоль оси кромки, такой характер следов говорит об использовании их в качестве ножей.

Орудия для обработки дерева. К этой категории отнесены 5 орудий. Три из них типологически представляют собой не модифицированные пластины из вестибулярной части клыка, два из лингварных пластин. На орудиях наблюдаются следы в виде глубоких толстых борозд перпендикулярно рабочему краю. Как правило, они локализируются на самой кромке, не заходят на стороны, заполировка яркая.

На некоторых орудиях, кроме четко идентифицируемых следов, можно встретить несколько типов заполировки. Ее состояние и степень интенсивности не всегда позволяет нам точно установить какой именно материал оставил эти следы, поэтому не исключено, что одним орудием могли работать по нескольким видам материалов, возможно это были комбинированные орудия

Орудия труда распределяются следующим образом: сломанные (фрагментированные) – 6 (24%), реутилизированные – 3 (12%), на основе проксимальной части клыков – 12 (48%), на основе медиально-дистальной части – 4 (16%).

Noi date privind comunitățile gumelnițene în microzona râului Ialpuș

Eugen MISTREANU

 0000-0002-2307-2010

„Investigațiile arheologice” în depozitul de arheologie al Muzeului Național de Istorie a Moldovei continuă să ne surprindă. În comunicarea noastră prezentăm un set de fragmente ceramice foarte diverse: buze, funduri, pereți, din categoria ceramicii fine, semi-fine și grosieră, cu decor variat, precum și patru unelte din rocă dură: două topoare, o teslă și un fragment de la o unealtă șlefuită. Acestea au marcate pe ele cifrul: *Svetlâi, material de suprafață (în rusă)*, au fost găsite într-o cutie pe care este notată informația despre persoana care a strâns artefactele: *(B)Vernic Mih. (în rusă)* și localitatea de unde provin, *s. Svetlâi, r-nul Taraclia*, de asemenea este notat că acestea ar proveni din arhiva lui V. Sorochin. Interesant este faptul că în cutie a fost descoperită o hârtie cu un plan desenat schematic, destul de informativ, arătând de unde au fost colectate piesele arheologice. Această zonă se află actualmente la 2,0-2,5 km vest de marginea de nord-vest a localității Svetlâi, UTA Găgăuzia. Zona prezintă interes arheologic, fiind vorba de un mic platou în pantă, amplasat pe malul drept al unui pârâiaș, care se scurge spre r. Ialpuș. Materialul identificat este caracteristic comunităților gumelnițene de tip Bolgrad – Aldeni. Chiar dacă nu avem o confirmare recentă despre existența așezării, amplasarea ei în această zonă este foarte probabilă, astfel observăm că urmele de locuire eneolitică se înmulțesc în microzona de centru a r. Ialpuș, iar acest sit, practic, face joncțiunea între așezările de la Taraclia I, Cialâc și Chioselia Mare I. Materialul recuperat fiind foarte bogat, ne permite să observăm intensitatea locuirii gumelnițene timpurii de-a lungul r. Ialpuș. Avem speranța că informația scoasă la lumină va contribui cât mai curând la identificarea urmelor așezării preistorice în teren.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

**Purcari – technological and chronological reconsideration
of an remarkable site**

Regina UHL

 0000-0001-9890-1541

Denis TOPAL

 0000-0002-8586-4427

The re-evaluation of grave goods from a group of burials in the south-west of Purcari (raion Ștefan Vodă) shall be in the centre of new investigations, where aspects of technology, chronology and specific material studies are re-considered.

In the paper, we briefly would like to point out technological aspects like metallurgical markers and highlight the remarkable preservation of a textile that was attached to the metal dagger from barrow 1, grave 21. Furthermore, a chronological framework of the Usatovo burials from Purcari shall be considered.

In order to gain a deeper understanding of the Purcari burials and the technological and chronological dimension of the grave goods, we would like to suggest further material studies of the metal artefacts, beads and ceramics. The paper sums up a status quo of the insights that we could gain so far and hints at new possibilities of archaeological science.

Идея топора в энеолитической погребальной традиции юга Восточной Европы

Игорь МАНЗУРА

Каменный топор может считаться одним из основных символов эпохи неолита и энеолита на территории Юго-Восточной, Центральной и Западной Европы. О большом значении этого типа орудий в хозяйственной деятельности и идеологии ранних земледельцев свидетельствует его широкое использование в ритуальной сфере в качестве погребальных даров или votivных приношений в составе кладов, а также многочисленные гравированные изображения на стелах и менгирах. Особенно размах производство топоров достигает в энеолите, когда их находки на поселениях Юго-Восточной Европы исчисляются сотнями. С другой стороны, в ритуальной практике эпохи неолита на юге Восточной Европы данная категория изделий совсем не известна. Достаточно сказать, что на несколько сотен погребений этого времени в Северном Причерноморье приходится лишь одна находка каменного топора.

Ситуация в степной зоне кардинально меняется в период раннего энеолита во второй половине V тыс. до н.э. Изменения затронули почти все области: материальную культуру, хозяйство, технологии, социальные отношения, погребальный обряд, включая сам характер захоронений и качественные и количественные показатели инвентаря. В инвентарных наборах этого периода выделяется особый тип плоских шлифованных топоров из кремня с арковидным обушком. По своим морфологическим признакам и технике изготовления данный тип орудий выглядит достаточно чужеродным явлением в ареале степных объединений, что заставляет искать его истоки в иной культурной среде. В связи с этим привлекает внимание серия плоских топоров из жадеита, центр изготовления которых локализуется в Пьемонте в Юго-Западных Альпах. В период раннего энеолита топоры из этого материала были широко распространены от Атлантического Фасада до Западного Причерноморья, Эгеиды и Анатолии. Жадеитовые топоры отличаются значительным типологическим разнообразием и размерами, от миниатюрных экземпляров до полуметровых топоров, которые не обладали какими-либо утилитарными

ми функциями и обращались исключительно в сфере социального престижа. Среди этой категории жадеитовых изделий выделяется особой тип плоских топоров относительно небольших размеров с закругленным обушком, по своей форме и размерным показателям вполне соответствующих находкам в культурах степного энеолита. По сути, можно говорить об одном морфологическом типе, воплощенном в разных материалах. По-видимому, следует предположить, что европейские жадеитовые топоры послужили неким прототипом для степных экземпляров. Правомочность такого вывода отчасти могут подтвердить два однотипных топора из жадеита и кремня, обнаруженных в погребении степного энеолита в Фэлчиу на правобережье Нижнего Прута.

Появление плоских топоров с арковидным обушком в энеолитических культурах юга Восточной Европы, по всей вероятности, необходимо рассматривать как результат существенного влияния раннеземледельческих объединений Карпато-Балканского региона. Использование этих изделий преимущественно в погребальном обряде, по-видимому, может свидетельствовать о восприятии степным населением представлений о символике социального престижа, практикуемой в среде раннеземледельческих культур. Однако начало изготовления плоских топоров в степном ареале должно расцениваться лишь как одно из проявлений земледельческого влияния. Результатом этого влияния также можно считать распространение кремневых суперпластин, что предполагало использование принципиально новой техники расщепления кремня, ранее не известной в степи. Технологическое влияние земледельческих культур также сказалось в области металлообработки. Итогом этого влияния явилось возникновение самостоятельных новоданиловского и хвалынского металлообрабатывающих центров. Достаточно заметно воздействие карпато-балканских культур, прослеживается в социальной и идеологической сферах. Это выразилось в подборе и комбинации предметов инвентаря степных захоронений, которые повторяют состав погребальных наборов и кладов в культурах Юго-Восточной Европы. О тесной взаимосвязи между Карпато-Балканским и степным регионами могут свидетельствовать события последующего периода, когда внезапный коллапс высокоразвитых земледельческих культур на Восточных Балканах немедленно отразился в степной зоне, где также внезапно прекращается практика богатых погребений и резко изменяется траектория культурного развития.

Динамика культурных процессов в Северо-Западном Причерноморье в раннем бронзовом веке

Светлана ИВАНОВА

 0000-0002-3318-8244

Динамика культурных процессов в Северо-Западном Причерноморье в раннем бронзовом веке. Динамика культурных процессов более наглядно проявляется при систематизации имеющихся археологических данных, выделении определенных этапов, их сопоставлении, выявлении особенностей и изменений культурной ситуации. История региона в конце IV-III тыс. до н.э. определяется доминированием буджакской культуры, входящей в состав ямной культурно-исторической области. При ее анализе важными хронологическими реперами являются импорты и подражания, параллели и общая стилистика в оформлении керамики собственно буджакской культуры – и керамических комплексов культурных общностей соседних регионов. Именно анализ этих особенностей позволяет достоверно соотнести артефакты с определенными культурами и, соответственно, с определенными хронологическими периодами. Граница между выделяемыми этапами буджакской культуры основана на сопоставлении с разработками европейских археологов; достаточное количество параллелей в материальной культуре делает такой подход вполне корректным и продуктивным. В историческом развитии Юго-Восточной и Центральной Европы, согласно культурно-хронологическим схемам различных исследователей, выделяются два условных этапа (независимо от периодизации, применяемой конкретными авторами), условная граница между ними проходит около середины III тыс. до н.э. (2600/2500). Смысловая нагрузка репера (границы) отлична для разных территорий либо тех или иных авторских концепций, тем не менее, в наличии такого исторического перелома сомневаться не приходится.

Мы полагаем, что и в историческом развитии Северо-Западного Причерноморья на протяжении конца IV-III тыс. до н.э. необходимо выделить два этапа, ранний (3100-2600/2500 BC) и поздний (2600/2500-

2200 BC). Отличия между этапами связаны не только с изменением культурной ситуации в самом Северо-Западном Причерноморье, но и с изменением культурного окружения и, соответственно – изменением характера взаимосвязей. Это отразилось и в керамическом комплексе, и в других артефактах.

На раннем этапе выявляются параллели с культурами Коцофени, Костолац, культурой шаровидных амфор, Чернавода II, Езерово II, Эзеро, а также с культурами шнуровой керамики. Особое влияние на изменение археологической карты Европы в середине III тыс. до н.э. оказал распад в это время нескольких больших культурных общностей – Вучедол в центральноевропейском ареале, Коцофени и Чернавода II в Карпато-Дунайском. Формируется блок культур поствучедольского круга – Мако-Косиги-Чака, Шомодьвар-Винковци, Надьрев, Ниршег, Питварош, Чепель. В Карпато-Подунавье на чернаводском субстрате и при южном (эгейско-анатолийском) влиянии происходит образование культурного блока Глина III - Шнекенберг. С этим же периодом связаны и изменения в ареале культур шнуровой керамики.

Данный рубеж проявился и при систематизации базы радиоуглеродных дат, сопряженных с Циркумпонтийской металлургической провинцией. Для основной её части условную границу между ранним и средним бронзовым веком проводят в диапазоне 26-25 вв. до н.э. (Черных и др. 2000, 26). Также дата 2600 BC является пограничной между первым и вторым этапом в развитии европейской металлургии, связанной с золотом и серебром (Primas 1995, 81-88). Формирование ямной/буджакской культуры на основе местных энеолитических традиций, инокультурные влияния, определившие своеобразный облик ее материальной культуры, начало продвижения на соседние территории – эти процессы были основным содержанием раннего этапа. Перестройка связей буджакского населения и новые направления контактов (в связи с изменением культурной ситуации в Центральной и Юго-Восточной Европе), появление в ареале Северо-Западного Причерноморья катакомбного населения с востока, влияние этих событий на культурную ситуацию в регионе – определили отличительные особенности позднего этапа. Таким образом, можно говорить об определенной синхронности ритмов культурно-исторического развития Северо-Западного Причерноморья и определенных регионов Центральной и Юго-Восточной Европы в рассматриваемый период.

Relații vest – est în Bronzul târziu în zona Tisei superioare. Noi descoperiri

Ioan BEJINARIU

 0000-0002-2614-6556

Încă din anii `60 ai sec. XX, o serie de arheologi unguri (I. Bona, T. Kovács etc.) semnalau descoperirea unor piese de factură „răsăriteană” în contexte arheologice ale Bronzului târziu din nord-estul Ungariei. Fiecare dintre acești autori a încercat să explice, în conformitate cu datele de care dispunea, cum au ajuns aceste piese în zona respectivă. Studiarea unor descoperiri mai vechi, unele semnalate chiar la sfârșitul sec. al XIX-lea, cărora li se adaugă o serie de descoperiri recente din zona Sălajului, (mai ales) piese de bronz, reprezintă o oportunitate care îndeamnă la o reluare a discuției referitoare la semnificația și căile de pătrundere ale pieselor de tip răsăritean din Bronzul târziu din regiunea Tisei superioare. De foarte mare utilitate s-au dovedit, în acest context al discuției, și rezultatele unor foarte recente cercetări arheologice (anul 2021) de pe traseul Autostrăzii *Transilvania*, care extind mult spre vest arealul locuit de comunitățile stilului ceramic Noua din Bronzul târziu pe teritoriul Transilvaniei. Cele mai reprezentative, în acest sens, sunt descoperirile din zona localității Sutoru (sud-estul Sălajului), de unde provin, alături de materiale ceramice, și numeroase piese de metal din contexte atribuite unei comunități Noua.

Noile cercetări și descoperiri demonstrează extinderea arealului locuit de comunitățile Noua sau comunități formate pe un fond preponderent Noua mult spre vest, până către Munții Meseș, în apropierea zonei locuite de comunitățile grupului cultural Cehăluț – Hajdúbagos. Vecinătatea nemijlocită a celor două manifestări culturale din Bronzul târziu a favorizat contactele între cele două populații și, evident, difuzarea unor elemente de factură răsăriteană în zona locuită de comunitățile grupului Cehăluț – Hajdúbagos și, prin intermediul lor, mai departe, spre zona centrală a regiunii Tisei superioare. În acest sens, un rol important l-a avut poziționarea zonei actuale a Sălajului, în contextul rețelei supraregionale a schimbului din estul Bazinului Carpatic, în care un rol important l-a avut sarea din sursele cunoscute și exploatare în Bronzul târziu în nordul podișului someșan (Băile Figa etc.).

Structuri de lemn descoperite în cercetările arheologice de la Sâncraiuul Almașului (nord-vestul Transilvaniei)

Liviu MARTA

Cercetările arheologice preventive, efectuate în situl arheologic de la Sâncraiuul Almașului (sit nr. 2), jud. Sălaj, de pe traseul Autostrăzii Transilvania, se remarcă prin structurile de lemn bine conservate. Din cele 151 de complexe arheologice identificate, majoritatea – gropi de stâlp, doar în 30 dintre complexe a fost prezent material ceramic. Prezența a două fântâni, împreună cu trei gropi cu marginile întărite prin structuri de nuiele împletite, probabil, și ele fântâni, creionează o situație ce reflectă o zonă cu activități adiacente așezării de pe platou.

Pe baza materialelor ceramice, distribuirea complexelor arheologice pe etape cronologice se poate face astfel: neolitic (1), epocă post-romană sau medievală (4), evul mediu timpuriu – sec. VII-IX p. Chr. (3), evul mediu timpuriu – sec. XI-XIII (8), în sfârșit, 2 complexe recente.

Dintr-un prim lot de analize C14 au fost obținute 5 datări de la trei complexe arheologice. Pentru complexul 139, o probă de lemn a indicat intervalul cal. AD 442 – 602, iar o probă de os a indicat intervalul AD 670-880. Cele două datări sunt în concordanță cu materialele ce indică existența orizontului de locuire post-roman (sec. IV-V p. Chr.) și a orizontului timpuriu de locuire medievală timpurie (sec. VII-IX). Deosebit de importante sunt rezultatele obținute din analiza a două amenajări realizate din lemn și împletitură de nuiele (cx.119 și cx. 131). Rezultatul probelor C14 din acestea în intervalul BC 1918-1621 corespunde, ca datare, materialelor de tip Wietenberg II și Wietenberg III, descoperite în așezare. Această datare atestă cele mai bine păstrate amenajări de lemn preistorice din prima jumătate a mileniul II a. Chr., amenajări ce vin să completeze imaginea structurilor de lemn cercetate la Beclean-Băile Figa (datate după sec. XV a. Chr.). Probele analizate la laboratorul din cadrul Universității „Stefan cel Mare” din Suceava vin să completeze datele scării dendro-cronologice preistorice din Transilvania, în secolele din prima jumătate a mileniul II a. Chr.

Un depozit de bronzuri descoperit în apropierea localității Hristici, raionul Soroca

Mariana SÎRBU

 0000-0002-1537-7375

Denis TOPAL

 0000-0002-8586-4427

Valeriu BUBULICI

 0000-0002-7431-3558

La începutul anului 2022, colecționarul V. Parnov a donat Muzeului Național de Istorie a Moldovei un depozit de bronzuri excepțional prin conținutul său. Din componența acestuia fac parte mai multe obiecte, mai exact 49 la număr, toate fragmentare și cu urme de rupere și pliere intenționată. Dintre acestea, 19 reprezintă fragmente de seceri, 11 fragmente de topoare, opt fragmente de cazan, un fragment de pumnal, trei fragmente de piese nedeterminate și șapte bucăți de bronz (o turțiță și resturi de la turnare). Tipologic, acesta se atribuie depozitelor cu asocieri complexe, întrucât conține trei categorii funcționale – unelte, arme și materie primă.

Din cele 19 fragmente de seceră doar șase dintre ele pot fi atribuite tipologic în baza mânerului păstrat. Acesta din urmă are forma unui cârlig îngust, forjat și îndoit spre spinarea piesei. Criteriile morfologice atribuie aceste fragmente seriei secerilor caucaziene de tip Koblevo A, variantele Ahmetovskaja și Batarejka. Alte cinci fragmente prezintă partea superioară a unor topoare – tubul de înmănușare și manșonul, în trei din cazuri, ultimul fiind prevăzut cu nervuri reliefate. Restul fragmentelor reprezintă lame dintre care două păstrează inclusiv tăișul. Având în vedere faptul că piesele s-au păstrat fragmentar, determinarea tipologică a acestora este destul de dificilă. Situația devine și mai complicată întrucât aceste forme de topoare sunt cunoscute atât pentru mediile culturale din perioada mijlocie a epocii bronzului din spațiul Carpato-Danubian cât și pentru culturile estice din aceeași perioadă.

Fragmentele de cazan reprezintă fâșii masive de tablă nituită, desprinse din corpul vasului și îndoite intenționat. Printre acestea se evidențiază și o toartă masivă îndoită în două. Cele opt fragmente sunt pliate foarte compact.

Fragmentul de pumnal prezintă o porțiune de lamă și vârful acestuia. Lama este prevăzută cu nervură mediană și are tăișurile bine ascuțite. Ca și în cazul topoarelor, fragmentarea acestuia nu permite determinarea tipologică a pumnalului.

Alte trei piese constituie plăci lenticulare de bronz, două din ele, cel mai probabil, fiind porțiuni de lamă de seceră sau cuțit. Al treilea fragment reprezintă o bară masivă dreptunghiulară, alungită în plan și secțiune, cu unul din capete rupt și altul rotunjit.

Deși, la momentul de față, nu ne putem expune cu exactitate asupra originii tuturor pieselor din componența acestui depozit, prezența secerilor de origine caucaziană ne permite să presupunem că acesta reprezintă un depozit cu piese de import și are origine estică, cel mai probabil, din mediul culturii Srubnaja.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Non-invasive archaeometallurgical investigations on an Krasnyj Majak type bronze sword

Ciprian-Cătălin LAZANU

 0000-0001-5095-4855

Robert SÎRBU

 0000-0002-0407-5590

Oana-Daniela CALANCEA

Bronze objects from the Bronze Age constitute a specific category in the period inventory. This is due to the way they are obtained, through the technological complexity required to obtain them, but also through the social and economic implications they give. The interdisciplinary research on this category of objects allows the understanding of the technological processes in their production, casting, hammering, decoration techniques and the way of use. CT can highlight possible casting defects as well as how the surrounding environment has affected the object through corrosion processes. Our study presents the results of the analysis on a fragment of a bronze sword, the Krasnyj Majak type, dated in the Late Bronze Age, which we were able to highlight the way it was cast, the internal structure as well as the interventions and repairs undergone later.

**Изучение памятников эпохи поздней бронзы
на юго-западе Таманского полуострова
(по материалам поселения Панагия 1)**

Андрей ГОРОШНИКОВ

 0000-0002-5148-1559

Зоя ГОРОШНИКОВА

 0000-0003-4084-6951

Эпоха поздней бронзы Таманского полуострова долгое время была практически неизученной, оставаясь в тени более ярко выраженных античной и средневековой. Были известны лишь отдельные находки, зачастую случайные. Ситуация начала несколько меняться в начале 2000-х годов, когда были проведены первые небольшие по объему раскопки, имевшие характер охранно-спасательных. Ситуация в корне поменялась в первые десятилетия двухтысячных годов, когда было начато активное развитие инфраструктуры региона. Проведенные масштабные разведочные и впоследствии раскопочные работы выявили целый пласт ранее неизвестных памятников, по площади сопоставимых с античными поселениями. По итогам этих работ было установлено присутствие на Тамани представителей сабаатиновской и белозерской культур, вероятно, пришедших в регион через территорию Крыма.

В настоящей работе представлены история и основные итоги археологических исследований, проведенных авторами в урочище «Холодная балка» на юго-западе Таманского полуострова. Исследования проводились в период с 2017 по 2019, с 2021 по 2022 гг. (и продолжаются на момент написания этой работы), их объектами стали: поселение «Панагия 1», а также курганы, расположенные на его территории – одиночный курган «Панагия 1» и курганные группы «Панагия 2 и 3». Поселение «Панагия 1» представляет собой в своей основе однослойный памятник эпохи поздней бронзы, который относится к кругу памятников Сабатиновка-Ноуа-Кослоджень, также Белозерской культуры и может быть датирован в пределах XIV-X вв. до н.э.

За годы исследований общая изученная площадь памятника составляет около 15 га, что делает его по площади раскопок самым изученным памятником позднего бронзового века в Восточной Европе. Несмотря на то, что на его территории открыты объекты как единичные объекты эпохи средней бронзы, так и погребения эпохи античности, средневековья, а также участок средневекового кочевья, наиболее информативным и представительным, имеющим большое значение для изучения материальной культуры населения этого региона, выступает именно период существования памятника в эпоху поздней бронзы.

Результаты археологических исследований за период с 2018 по 2022 гг. позволяют реконструировать планиграфию поселения – оно состояло из отдельных «усадеб», рядом с которыми концентрируются хозяйственные ямы и прочие объекты. Расстояние между ними различное: от 10 до 50 м.

Участки между этими «усадебями» не содержали ни хозяйственных ям, ни каких-либо остатков строений и сооружений, связанных с хозяйственной деятельностью населения. Тем не менее, вся эта площадь входила в освоенную его жителями территорию (что подтверждается археологическими находками). То же можно сказать и о распределении находок. Наибольшее их количество сосредоточено – помимо территорий, выделенных в хозяйственные комплексы – на участках, непосредственно примыкающих к ним.

Исследования памятника проводятся комплексно: выполнены археозоологические и антропологические определения, технико-технологический анализ керамики, спектральный анализ бронзовых изделий. В 2022 году в процессе флотации грунта из заполнения хозяйственных ям впервые удалось обнаружить семена растений.

В настоящее время выполнен отбор проб для проведения радиоуглеродной датировки. Вследствие отсутствия какой-либо хронологии по C^{14} для Таманского региона данная процедура представляется очень важной для понимания культурно-исторического процесса на этой территории в эпоху поздней бронзы.

По итогам проведенных работ было получено огромное количество разнообразного археологического материала, который требует осмысления и интерпретации. Введение его в научный оборот станет несомненно знаковым событием для археологии позднего бронзового века Тамани и смежных территорий.

Urme ale locuirii preistorice și antice în situl Romanovca III

Irina RUSU

 0000-0003-3381-8514

Situl tratat în această comunicare, a fost descoperit de subsemnata în satul Romanovca, raionul Ungheni și cercetat periegetic din toamna anului 2021 și până în prezent. Din punct de vedere geografic, așezarea este amplasată pe o zonă plată, la poalele unui deal cu o altitudine de 136 m. Din punct de vedere hidrologic, așezarea este străbătută de un afluent de dreapta al râului Delia, care izvorăște în apropierea limitei de nord a așezării. Așezarea este pluristratificată, fiind atestate materiale ce aparțin culturilor Noua, Chișinău-Corlăteni și Sântana de Mureș-Cerneahov. Din acestea putem menționa fragmente de vase, fusaiole, un os prelucrat și lut ars bine conservat, cu urme de bârne. Actualmente, așezarea este parțial arată, restul constituind teren înierbat, fiind, de asemenea, distrusă de lacul de acumulare amenajat în zonă.

Topografia așezărilor culturii Cozia-Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu

Aurel ZANOCI

 0000-0002-3236-7582

Regiunea Nistrului Mijlociu, în special partea ei centrală, reprezintă un spațiu în care sunt concentrate mai multe situri arheologice din epoca fierului. Printre acestea se evidențiază cele din prima epocă a fierului, atribuite variantei răsăritene (Saharna-Solonceni) a culturii Cozia-Saharna (sec. X-IX a. Chr.). Comunitățile din această perioadă au ocupat teritoriile din dreapta Nistrului, în spațiul cuprins între localitățile actuale Climăuții de Jos (în nord) și Țipova (în sud) – cca 40 km în linie dreaptă, răspândindu-se spre vest până la o depărtare de cca 14 km de la fluviu. Aici, până în momentul de față, au fost repertoriate nouă fortificații, 39 de așezări și nouă necropole. De regulă, siturile sunt concentrate în așa-numitele „aglomerări” / „cuiburi”, ce constau dintr-o fortificație, câteva așezări deschise și, în unele cazuri, o necropolă. Distanța dintre așezări, în cadrul acestora, variază de la câteva sute de metri până la 2-3 km, iar fortificațiile, în cele mai frecvente cazuri, sunt amplasate în imediata apropiere a uneia dintre cele mai mari așezări.

Astfel de „aglomerări” sunt cunoscute în apropierea Nistrului, în microzonele Saharna și Horodiște-Țipova, sau pe ambele maluri ale râului Ciorna (afluent de dreapta al Nistrului). Iar altele, aflate la o distanță mai mare de râuri, se concentrează în bazinele unor pâraie.

Cel mai preferat (52%) loc pentru amenajarea așezărilor deschise l-au constituit pantele ușor înclinate ale unor dealuri, cum ar fi cazul celor de la Alcedar III, Cușmirca I, Cinișeuți I, Țahnăuți etc.

Numeroase (36%) sunt și așezările amplasate pe malurile înalte și abrupte ale râurilor sau ale unor defileuri – Păpăuți „Grădina lui Goncear”, Saharna „Țiglău”, Saharna „Rude” etc.

Mai rar (12%), așezările deschise au fost amenajate pe promontorii, ca cele de la Solonceni „Hlinaia”, Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”, Horodiște și Horodiște „La Cot”.

Indiferent de forma de relief, s-a observat că locul ales pentru întemeierea așezărilor are, în cele mai frecvente cazuri (55%), o expoziție spre sud-est. O asemenea situație poate fi urmărită la siturile de la Solonceni „Hlinaia”, Mateuți „La Bașne”, Țahnăuți, Saharna „Țiglău” etc. Alte așezări (18%) – Saharna „Budei”, Saharna I, Țipova II etc. – au fost amenajate pe locuri ușor înclinate spre est. Mai rar sunt cunoscute siturile de habitat expuse spre nord-est (12%), sud-vest (9%) și sud (6%). Preferința pentru expoziția sud-estică și estică a așezărilor poate fi explicată, probabil, prin năzuința de a capta mai multă lumină/căldură de la soare pe parcursul zilei.

Astfel, se poate presupune că locul pe care erau amenajate așezările comunităților din această perioadă nu era ales la întâmplare. Din contra, erau selectate spațiile din apropierea surselor de apă, având în preajmă terenuri disponibile pentru practicarea agriculturii, expuse în cea mai mare parte a zilei razelor soarelui.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

**Imagine și identitate în cultura Saharna:
o nouă figurină antropomorfă din lut, descoperită în situl
arheologic de la „Țiglău” (r-nul Rezina, Republica Moldova)**

Mihail BĂȚ

 0000-0001-6642-2888

Sergiu SERBINOV

 0000-0001-6163-1111

Vladimir CHITIC

 0000-0003-1950-2820

Lucia BORFOTINĂ

În literatura consacrată acestei probleme, cadrul de cercetare era redus, până nu demult, la analiza reprezentărilor antropomorfe recuperate în a doua jumătate a secolului trecut, în special asupra celor provenite din așezarea Țahnăuți. Unicul studiu dedicat în întregime descoperirilor din mediul Saharna a fost publicat abia în 2009, când devin cunoscute noile descoperiri de la „Țiglău”. Doar relativ recent, ansamblul reprezentărilor antropomorfe sahariene a fost sistematizat, iar reluarea acestei discuții este marcată de apariția recentă a unei piese insolite, pe care o vom prezenta în acest rezumat.

Noua descoperire de la Saharna „Țiglău” completează registrul reprezentărilor plastice antropomorfe din mediul culturii Saharna în bazinul Nistrului de Mijloc. Astfel, din cele 20 de situri cunoscute în acest areal până în momentul de față, cel de la „Țiglău” a livrat șase figurine, dintre care două sunt întregibile. Importanța descoperirilor de la Saharna „Țiglău” este relevată și de faptul că piesele de la Țahnăuți nu au putut fi încă identificate în fondurile instituțiilor de profil din țară, fiind considerate pierdute.

Piesa de la „Țiglău” a fost găsită în cuprinsul așezării, în timpul campaniei de cercetări din anul 2022. Figurina a fost lucrată din lut fin cu degresanți de nisip. Arderea într-un mediu reducător i-a conferit piesei o culoare cenușie pe partea frontală, în timp ce suprafața de pe partea dorsală variază de la cenușiu la cafeniu. Înălțimea figurinei este de 8,40 cm, lățimea variază de la 1,40 cm la 3,90 cm, grosimea fiind de cca 1,50 cm. La momentul descoperirii,

piesa era întregibilă, mâna dreaptă fiind afectată în timpul extragerii. Sânul stâng lipsea, fiind rupt, probabil, încă din antichitate.

Privită în ansamblu, figurina a fost modelată dintr-o bucată de lut, partea inferioară fiind quasi-rotundă, mijlocul îngustat, iar partea superioară – triunghiulară. Deși executată într-un stil abstractizant și stilizat, piesa sugerează un șir de atribute și detalii anatomice. Vârful ușor înclinat marchează capul figurinei. Realizat prin presare, capul nu este individualizat și reprezintă o prelungire a gâtului. Zona feței este redată de cele două împunsături, care indică, fără îndoială, ochii personajului. În zona umerilor, meșterul a modelat brațele, acestea fiind trase din corpul aplatizat al piesei. Sâniile au fost redați sub forma unor proeminente conice, care au fost lipite ulterior pe bucata de lut. Aplicarea acestor pastile ar putea fi un indiciu ce pledează pentru un personaj feminin. Menționăm că în zona bazinului nu am putut identifica vreun alt element anatomic al reprezentării sexului. În zona gâtului, piesa a fost decorată cu două perechi de linii incizate în forma literei „V”, însoțite la vârf de puncte imprimite. Dacă admitem prezența unui grup de incizii pe partea dorsală din regiunea capului, acestea sugerează intenția meșterului de a marca într-o manieră simplă modul natural de aranjare a părului.

La final, ar mai fi de menționat faptul că, în comunicarea de față, vom aborda și practica antropomorfizării toartelor de ceașcă, specifică pentru cultura Saharna. În acest caz, redarea figurii umane poate fi sesizată atât în aspectul general al toartei cu buton, cât și în iconografia decorului geometric, aplicat, în majoritatea cazurilor, în spațiul toartei dintre buton și buză.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

Early Scythian barrow near the village Shutnivtsi in Podillia

Anatolii HUTSAL

 0000-0003-1027-0461

Vitalii HUTSAL

 0000-0002-1122-7273

Oleksandr MOGYLOV

 0000-0002-2400-2380

In 1996-1999, the archaeological expedition of Kamyanets-Podilskyi University conducted a study of early Scythian barrows near the village of Shutnivtsi of Kamyanets-Podilskyi district of Khmelnytskyi region of Ukraine, on the territory of historical Southern Podillya. During the works led by A.F. Hutsal, 7 mounds belonging to the West Podolsk group of monuments were investigated here. The monument is located 0.3 km southwest of the village on the left bank of the Smotrych River, a left tributary of the Dniester. The burial ground was located on the slope of a plateau that descended towards the river valley.

Mound 5, explored in 1999, which occupied a central place in the group, attracts attention. Its height is 0.5-0.6 m, its diameter is 8 m. The embankment consisted of earth and stones. Under its center, above the grave and its edges, a stone structure of massive blocks was discovered. It had the shape of an irregular square with dimensions of 5.5×4.5 m. The largest stones weighing up to 150-200 kg lay around the perimeter. Under the mound, a looted wooden tomb with four pillars at the corners was discovered, which was located in a pit. The dimensions of the grave, oriented from the northwest to the southeast, are 2.3×3.35 m, the depth is 0.95-1.0 m. The northwestern wall of the burial chamber was probably paved with stones. And the floor of the grave is laid with flat slabs. In post pits, 0.97-1.15 m deep and 0.71-0.75 m in diameter, the remains of logs up to 0.2-0.3 m thick were sometimes recorded.

The burial chamber was completely looted, the remains of human bones and finds were found in its filling at various depths. Only the lower jaw of the deceased survived, near which were 4 bronze pins and a lump of ocher.

More than 260 beads, of which 240 are paste, and several more finds made of transparent glass can be distinguished among the finds. A bronze arrowhead was discovered. And also – a number of clay molded ladles, including original ladles with a sharp bottom, about which there is an assumption about their ritual purpose. Along with them were fragments of four stucco pots and a bowl.

The types of arrowhead, decorations and ceramic vessels allow us to date the burials to the Kelermes period: the middle of the 7th - the first half of the 6th centuries BC. The nature of the inventory suggests that both a woman and a man were buried here. The presence in the burial of a number of ladles with a pointed bottom, which trace their origins back to pre-Scythian times, attracts attention. The cult purpose of these products is assumed. If this is the case, then one of the dead buried here could have been involved in religious practices during his lifetime.

Date preliminare despre un complex tumular de la Gârcina (jud. Neamț)

Vasile DIACONU

 0000-0002-1553-6444

Alexandru GAFINCU

Ionuț STIGLEȚ

Complexele tumulare din zona submontană a Moldovei sunt foarte puțin cunoscute, iar apartenența cronologică a multora dintre acestea este incertă, în lipsa unor cercetări intruzive. Recent, pe teritoriul comunei Gârcina, la aproximativ 5 km față de orașul Piatra Neamț, au fost identificați mai mulți tumuli, de dimensiuni mici și medii, răspândiți în două zone distincte, la care se mai adaugă un tumul izolat, de dimensiuni mai mari. Parțial, unele dintre aceste structuri antropice se află în zona împădurită, fapt ce a favorizat o mai bună conservare a lor.

Pentru a lămuri apartenența cronologică și culturală a acestui complex tumular, a fost cercetată una dintre movile, prilej cu care a fost identificat un mormânt de incinerare. În groapa aflată în zona centrală a movilei au fost găsite câteva resturi osteologice incinerate, însoțite de câteva piese de bronz și sticlă. În colțul de nord-vest al gropii a fost descoperit și un vas ceramic, de mici dimensiuni, dar foarte fragil, fiind, oarecum, izolat de resturile cinerare și piesele de bronz.

Dintre piesele de bronz amintim două capete de ace, de formă elicoidală, dar și o fibulă, extrem de slab conservată, prevăzută, cel mai probabil, cu placă triunghiulară. Cele trei mărgel de sticlă erau de dimensiuni mici, însă erau foarte casante, probabil, datorită arderii secundare.

În mantaua tumulului a fost identificată și o toartă de vas, care, după trăsăturile morfologice și tehnologice, poate fi atribuită unui recipient ceramic specific epocii bronzului (timpuriu?).

Piesele metalice, descoperite împreună cu resturile cinerare, permit o încadrare cronologică a complexului între sec. V-IV a. Chr.

Considerații asupra unui văscior zoomorf, descoperit în incinta fortificată de la Stolniceni „Cetate” (raionul Hâncești)

Andrei COROBCEAN

 0000-0002-9886-301X

În urma investigațiilor arheologice din anul 2007, efectuate la tumulul nr. 3 din incinta fortificată a epocii fierului de la Stolniceni „Cetate”, sub conducerea regretatului Tudor Arnăuț, a fost descoperită o piesă mai puțin obișnuită, a cărei atribuire și funcționalitate rămâne deocamdată incertă. Aceasta reprezintă un vas miniatural de formă cilindrică confecționat dintr-o pastă grosieră de lut, în amestec cu șamotă, nisip și particule de calcar, arderea fiind incompletă și neuniformă, iar culoarea variind de la cărămiziu-deschis la cenușiu. Suprafața piesei este lucrată rudimentar. Înălțimea văsciorului este de 2,8 cm, iar diametrul – de 4,8 cm. Văsciorul este prevăzut cu patru proeminente dispuse diametral, care redau într-o manieră stilizată picioarele unui animal. Capul acestuia este redat, în aceeași manieră, printr-o proeminență aplicată între două piciorușe. Spațiile dintre proeminente sunt completate de un decor în formă de șir de incizii oblice. Trăsăturile stilistice plasează piesa în categoria vaselor zoomorfe, redând, foarte probabil, o figură de broască țestoasă.

Piesa fost descoperită la adâncimea de 30 cm de la suprafața actuală de călcare, adică la nivelul depunerilor funerare, descoperite sub mantaua tumulului, printre alte fragmente de ceramică caracteristică olăritului de tradiție getică. Stilul piesei însă este mai puțin obișnuit pentru tradiția respectivă, ceea ce determină caracterul prematur atât al atribuirii cultural-cronologice, cât și cel al interpretărilor funcționale.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

Structuri arheologice din epoca fierului din așezarea Calfa I „Cetățuie” (conform cercetărilor lui G.F. Cebotarenco din anii 1959, 1961-1962, 1964-1968)

Victor DULGHER

 0000-0002-9024-4599

Situl Calfa I „Cetățuie”, deși a intrat în vizorul specialiștilor cu mai bine de 60 de ani în urmă, rămâne a fi insuficient valorificat până în prezent.

Așezarea este amplasată pe un promontoriu de pe malul drept al râului Bâc, la o depărtare de cca 3,5 km la est de satul Calfa, raionul Anenii Noi și la cca 2,5 km spre vest de la locul vărsării râului Bâc în fluviul Nistru (măsurări realizate pe Google Earth; aceste date diferă de la o publicație la alta).

Situl a fost descoperit în anul 1958 de către I.A. Rafalovici (în alte surse este menționat L. Kraveț). În anii 1959, 1961-1962, 1964-1968, cercetări sistematice au fost realizate de către Gh. Cebotarenco, iar în anul 2020 au fost întreprinse cercetări de salvare de către echipa Agenției Naționale Arheologice (Vornic et al. 2021). Ca urmare a investigațiilor arheologice, aici au fost atestate mai multe niveluri de locuire: epoca bronzului (cultura Sabatinovka), epoca fierului (cultura Belozërka și cultura getică), perioada romană târzie (cultura Sântana de Mureș – Cerneahov, după Gh. Cebotarenco, sau „de tip Etulia”, după V. Vornic et al.), precum și cel mai consistent – din perioada medievală (sec. VIII-XI).

Autorul săpăturii Gh. Cebotarenco a acordat o atenție sporită vestigiilor din perioada medievală, acestea fiind publicate în câteva articole (1964; 1969) și într-o lucrare de sinteză (1973). Descoperirile getice au fost semnalate doar tangențial, fapt care a condus la menționarea sitului de la Calfa într-o serie de repertorii ale așezărilor getice (Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974, 66; Arnăuț 2003, 196).

În prezent, unica informație despre descoperirile din perioada getică de la Calfa poate fi obținută doar din rapoartele de săpătură ale lui Gh. Cebotarenco, păstrate în arhiva arheologică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei (nr.inv. 394, 403, 405, 409, 412).

Astfel, în urma studierii acestor rapoarte, s-a reușit identificarea mai multor structuri arheologice, care, în baza artefactelor recuperate, au fost atribuite nivelului getic de locuire. Printre ele se evidențiază două locuințe (una de suprafață și una adâncită în sol), patru instalații pentru foc și cca 11 gropi menajere (la care se mai adaugă două descoperite în anul 2020), acestea constituind subiectul de bază al comunicării de față.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

Новая находка скифского оружия вблизи Мотронинского городища

Юрий ЛЯШКО

 0000-0002-9413-3036

В 2018 году, во время разведки в окрестностях Мотронинского городища – широко известного памятника раннего железного века. Была обнаружена рукоятку от меча (кинжала), которая выполнена в классическом стиле с антенновидным навершием, что характерно для скифских мечей VI-V в. до н.э. Общая длина рукоятки 11,5 см, длина без навершия 7,9 см, ширина 1,8 см, длина навершия 3,6 см, ширина навершия 5,8 см. В месте присоединения к перекрестию, видны следы излома, возможно от удара зубилом. Можно предположить, что в позднее время, по неизвестным причинам меч (кинжал) был поврежден. Особый интерес вызывает орнамент, который нанесен путем чеканки на одну из сторон рукоятки. Выполнен он в геометрически – растительном стиле в форме вертикального прямоугольника, разделенного на пять сегментов, которые разделены двойными черточками. В каждом из сегментов нанесено орнамент в виде незаконченных спиралей, которые выходят из левого нижнего угла сегмента и обрамлены точками. В нижнем сегменте орнамент выполнен в виде меандровой спирали, также в обрамлении точек. Такие же точки высечены между двойными линиями, которые разделяют сегменты. Эта рукоятка вызывает интерес по двум основным причинам. Во-первых своей орнаментацией, во-вторых особенностью нанесения орнамента. Подобный случай впервые обнаружен в Днепровском Лесостепном Правобережье. Он резко отличается от классической орнаментации скифского времени. Учитывая то, что на всех известных до сих образцах холодного оружия, найденных в этом регионе, отсутствует подобный орнамент. Можно сделать вывод, что его автор автохтонный житель этой местности, возможно владелец меча (кинжала), который так украсил свое оружие?! Эту версию подтверждает и тот факт, что орнамент нанесен только на одну сторону рукоятки. Так сказать, ее «парадную» сторону. Особый интерес вызывает и стиль орнамента. Три

верхние сегмента имеют одинаковые изображения – незаконченных спиралей, а нижний – наоборот, законченной спирали в виде примитивного меандра. Случайна ли такая орнаментация, или имеет какую-то закодированную сущность трудно сказать? Возможно дальнейшие находки и исследования смогут пролить свет на это вопрос?

Coin of Philip II of Macedon from the Ukrainian right bank forest steppe

Iryna KOZYR

 0000-0002-0368-8758

Kyrylo PANCHENKO

 0000-0002-3988-5294

At the present stage, more than 70 cases of finds of ancient coins have been documented on the territory of Ukrainian right bank forest steppe. In chronological terms, it cover the period from the VI/V to the III century BC.

In 2019 near the village of Levkivka in Kirovograd region was found the new ancient coin. It is dated 359-323 BC. The product found here belongs to the circle of coins of Philip II of Macedon. In the Ukrainian forest steppe, only two finds of such coins are known.

The coin is round in shape, the surface is slightly concave. Diameter – 1,5-1,7 cm. Weight – 6,3 g. On the obverse – the image of Apollo in a wreath in profile (right), to the left of the head is marked with the letter “A”. A circle of dots on the edge of the coin. Part of the image is damaged by oxides. The reverse depicts a rider on a horse. In the upper part the inscription is erased, the letters “AI” are traced, in the lower part under the horse the letter “P” (?) Is erased. The coin is stored in the funds of the Ninel Bokiy Archaeological Museum of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. It dates from 359-323 BC Such products are marked by stable standards of images and weight. The main centers of coinage under Philip II were Pela and Amphipolis. They were also minted some time after his death. Coinage in several courts at the same time is considered one of the main innovations of the ruler. The marks and letters on the products are interpreted by researchers as markers of the centers of their release and copyright marks of the persons responsible for the manufacture. Coins with the image of Apollo on the obverse and a rider on the reverse belong to the most common type of Philip coins in Macedonia. It is assumed that the coins of the Macedonian state could get into the forest steppe together with the coins of the Black Sea

cities, or as a result of military campaigns of the Scythians in Macedonia in the IV century BC.

The artifact presented in the publication is an important addition to the collection of antique coins from the forest steppe, because Macedonian coins are quite rare here. The finding of a similar coin near Raigorod, where, in addition, Olbian coins were recorded, suggests that it was because of the Olbian merchants that the coins of Philip II of Macedon could have entered the forest steppe. In this context, another observation is also interesting. The settlement of the Scythian time in the Siniukha basin is unknown. But graves of the VII-IV centuries BC were discovered here, which, according to the funeral rite and accompanying material, gravitate towards the monuments of the steppe region.

In science, the prevailing opinion is that in the Scythian time the basins Southern Bug River and the Siniukha River played the role of an important transport system through which Greek goods were transported from Olbia to the Tyasminsky region. New finds of antique coins on the Right Bank in places remote from settlements allow us to consider them as one of the markers of the trade routes in the Scythian time.

Centre producătoare grecești mai puțin cunoscute (în baza ștampilelor amforice)

Natalia MATEEVICI

 0000-0002-4660-9781

Printre cele câteva zeci de orașe antice grecești, care și-au exportat mărfurile în amfore, în regiunea nord- și nord-vest pontică, cele mai cunoscute erau Thasos, Rhodos, Heracleea, Sinope, Chersones, Cnidos, Chios, Peparethos, Lesbos, Akanthos, Clazomene, Mende, Cos. Unele, ca Thasos, Rhodos, Sinope, Chersones, Cnidos, mai puțin Cos, Peparethos, Akanthos, Chios, Mende, sunt cunoscute nu doar prin forma amforelor lor comerciale, dar și prin ștampilele care erau aplicate pe ele (de cele mai multe ori, pe toartele vaselor). Însă, mult timp, pe parcursul cercetărilor de teren, apăreau ștampile noi, necunoscute, care nu puteau fi atribuite câtorva centre producătoare cunoscute și care erau trecute în categoria celor neidentificate. Cercetările din ultima perioadă au scos la iveală informații noi, care ne oferă posibilitatea de a atribui unele dintre aceste ștampile anumitor centre – mai puțin cunoscute sau ștampilele cărora nu au fost identificate până acum în regiunea dată. În această listă prezentăm ștampilele, care au fost aplicate pe amforele ce proveneau din Creta, Myrsileia, Pergam, Samos, Milet, Erytreia, Samothracia. Încadrarea cronologică a acestui mic lot revine celei de a doua jumătăți a sec. IV până în sec. II a. Chr. Unele exemplare, care provin din Tyras, Nadlimanskoe, anterior au fost publicate, dintre altele, plasate în categoria celor „neatribuite” vreunui centru producător grecesc, mai nouă este ștampila din Callatis. Această prezentare tinde să scoată din anonim o categorie aparte de ștampile, completând informația despre pătrunderea unor sau altor polisuri grecești în regiunea nord-vest pontică, totodată, aducând date noi privitoare la perioada de implicare a acestor orașe în comerțul antic din această zonă.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Керамические клейма Милета из Северного Причерноморья

Николай ЕФРЕМОВ

ORCID 0000-0001-8602-5265

Андрей КОЛЕСНИКОВ

ORCID 0000-0002-3548-5170

В то время как типология и хронология архаических и классических амфор Милета разработана довольно хорошо (Dupont 1983, 148 ff.; Cook, Dupont 1988, 170 ff.; Монахов 2003, 30 ff.), сосуды эллинистического времени остаются до сих пор мало изученными, если не практически неизвестными. Характерным фактом является, что выпускались амфоры по меньшей мере двух типов: с одноствольными и двухствольными ручками (Jöhrens 2014, 179), в последнем случае, вероятно, как подражание косским. Основным продуктом экспорта Милета было оливковое масло и в меньшей мере вино (*Arist.*, Pol. I, 1259a, 10-13; *Theophr.*, CP 5, 10, 3; Kerschner, Mommsen 2005, 78 f.).

Керамические клейма Милета архаического / классического времени единичны, причём их атрибуция в ряде случаев остаётся под вопросом. Оттиски эллинистического времени выделены совсем недавно по результатам немецких раскопок в этом центре (Jöhrens 2009, 20f ff.; 2014, 179 ff.). В Северном Причерноморье они определены впервые. Большинство их анэпиграфны и содержат одно имя, чаще в сокращении, либо лигатуру. Нами охвачены материалы с территории Боспорского царства. Всего учтено 11 типов милетских оттисков и три в рубрике Милет или Кос. Самый ранний тип датируется первой половиной 5 в. до н.э. Остальные клейма принадлежат эллинистическому периоду.

Особенно интересен уникальный экземпляр с городским гербом Милета – «лев с головой повёрнутой вправо», повторяющий, на наш взгляд, монетный тип полиса 310-300 гг. до н.э. Примечательно, что клеймение тарной керамики, а, следовательно, и её производство, падает на период после покорения Малой Азии Александром Македонским (334-333). В это время Милет заключает целый ряд договоров о симполитии в т. ч. со своими апойкими в Северном Причерноморье, как например, с Оль-

вией (Milet I.3, № 136; Syll.³ № 286; StV III, Nr. 408). Очевидно как раз с провозглашением городской элевтерии в 313 /312 г. (*Diod.* XIX 75, 1 ff.; Syll.³322; I.Didyma, № 123), связан его хозяйственный подъём, что подтверждается обильным монетным чеканом. Датировать остальные типы клейм, как и ответить на вопрос о том, были ли торговые связи с Северным Причерноморьем постоянными или спорадическими, в настоящий момент не представляется возможным.

Hellenistic cast glassware from the Northern Black Sea region: prestige items or traded goods

Anzhelika KOLESNYCHENKO

 0000-0002-4598-5929

Hellenistic cast vessels include lidded bowls (or *exaleiptra*), gold-sandwich bowls, monochrome vessels with relief ornament, gold-band vessels, monochrome ware, monochrome grooved bowls, mosaic vessels and ribbed bowls. The earliest cast vessels in this region are represented by lidded bowls, which were produced in the late IV - early III centuries BCE and continued to be in use up till the late III - early II centuries BCE. There are around 30 vessels known by now. This type of vessels was found in Olbia. Probably, these vessels were not sold on a free market. Rather they were produced exclusively “on demand”. Unlike lidded bowls, the gold-sandwich glass vessels were produced in other technique. The cut gold leaf decoration was applied to the outer wall of the inner bowl, maybe using an adhesive. The two transparent layers were partially fused together. There is a single specimen found in Olbia. Gold-sandwich glass vessels dated to the first half of the IIIrd up to the IInd century BCE. There are around 20 vessels so far known. Probably, these vessels were produced intentionally as sacral items or burial goods. The monochrome vessels with relief ornament of “Achaemenid style” are prestige items like the previous type of vessels. Their distribution in Northern Black sea region was limited by the area of the Lower Dniester river. There are 3 items found on the island of Leucos (Zmeiny), in Tyras (Greek colony) and Semenivka kurgan. Samples from Zmeiny and Tyras have the closest analogies in Rhodian and Macedonian artifacts discovered in the contexts of second-third quarter IV century BCE. Complex with glass bowl from Semenivka is dated to late III - early II BCE. The late Hellenistic period yielded gold-band glass, a new class combining coloured glass and gold-leaf. Probably they were made by rod-formed technique. Hellenistic vessels are dated to II-I centuries BC. They are mostly known from south and center of Italy as far as in the Eastern Mediterranean basin. Gold-band glass vessels were retrieved from Olbia, Panticapeum, Gorgippia and at the sacral site of the Gurzuf Saddle. The great class

of cast vessels is represented by a glass amphora from Olbia. It is the largest glass vessel, which survived till nowadays from ancient world before invention of glass blowing. It is dated between 150-80 years BC. There are no doubts about her extraordinary meaning. In Late Hellenistic period different types of monochrome ware and mosaic vessels were imported to Black sea region. They still were expensive goods, but they wasn't luxury glass anymore.

The elite vessels (lidded bowls, gold-sanwich bowl and gold-band vessels) entering to Olbia could reflect the social stratification and "elitization" of Olbian society. The vessels were not traded like goods; rather they were produced "on demand" and were used exclusively as markers of prestige of their owners. They had no economical price, they had just social value. The expansive late Hellenistic glass vessels (gold-band glasses, grooved bowls, glass amphora) could form a part of diplomatic gifts or military trophies. Other types of cast glass vessels reflected the continuation of glass production in new organizational system, which had exploited widely well-known trade roads of distribution.

Structuri sociale în a doua epocă a fierului în Transilvania. Competiția și ierarhizarea social, oglindite în sursele arheologice

Aurel RUSTOIU

 0000-0001-7033-1866

Iosif Vasile FERENCZ

 0000-0001-9510-0052

Scopul acestei comunicări este de a discuta principalele componente ale structurilor sociale, care au caracterizat orizonturile cultural-cronologice „Celtic” și „Dacic”, și de a identifica, pe baza datelor arheologice disponibile, modul în care s-au manifestat ierarhiile sociale și competiția pentru putere în condițiile particulare ale fiecărui orizont în parte. Societatea rurală specifică orizontului „Celtic” a fost una heterarhică, în timp ce societatea „Dacică” s-a caracterizat printr-o organizare ierarhică. Aceste concluzii sunt determinate de analiza unui spectru larg de elemente arheologice. Autorii analizează pe larg diferențele dintre cele două orizonturi cultural-cronologice, manifestate în domeniul practicilor funerare, în organizarea peisajului natural și antropic, în aria simbolurilor vizuale utilizate în exprimarea statului social și a puterii etc. Probabil, cele mai semnificative și evidente elemente de statut, care exprimă cu multă claritate caracterul ierarhic al orizontului „Dacic”, îl constituie zona de sud-vest a Daciei, cu centrul de putere de la Sarmizegetusa Regia. Tocmai de aceea, autorii acordă o importanță sporită analizei semnificației fortificațiilor cu ziduri din piatră fasonată și, mai ales, importanței turnurilor-locuință din punct de vedere al afișării statutului și rangului social. Concluzia acestei analize este că, în vremea orizontului „Celtic”, competiția socială se manifesta difuz, la nivelul societăților rurale, domeniul funerar fiind unul care permitea afișarea statutului, în timp ce orizontului „Dacic” i-a fost caracteristică monumentalizarea spațiului profan, acesta din urmă constituind arena în care s-au confruntat elitele din dorința de a exprima poziția în cadrul ierarhiei sociale.

Magnetometria în așezările de tip Poienești-Lucașeuca. La ce să ne așteptăm? (experiența cercetărilor de la Ivancea)

Michael MEYER

Octavian MUNTEANU

 0000-0001-9340-8002

Vasile IARMULSCHI

 0000-0002-9013-1973

Torben SCHATTE

 0000-0002-8418-2360

Prospecțiunile magnetometrice în așezarea de tip Poienești-Lucașeuca de la *Ivancea-sub Pădure* au fost realizate în mai multe etape. S-a pornit de la o suprafață de circa 1,5 ha, după care s-au cercetat 4 ha, ca până la urmă să fie investigat un spațiu de circa 12 ha. Extinderea a fost determinată de multitudinea anomaliilor semnalate în rezultatul prospecțiunilor, care, fiind verificate prin intervenții în sol, au scos în evidență și alte orizonturi culturale decât cel din a doua epocă a fierului.

Pentru delimitarea acestor orizonturi s-a recurs la verificarea anumitor tipuri de anomalii prin sondaje, dar și la o perieghză organizată pe principiul recoltării materialului pe suprafețe bine demarcate. Vestigiile descoperite au fost sistematizate și clasificate, iar procesarea datelor obținute a permis delimitarea suprafețelor ce pot fi atribuite unui sau altui orizont cultural. În faza finală de pregătiri, ne-am focalizat atenția pe anumite tipuri de anomalii din spațiul raportat la orizontul Poienești-Lucașeuca, în vederea posibilității analizei lor și delimitării suprafețelor prioritare pentru studiere prin săpătură arheologică. Strategia urmărită prevedea cercetarea pe suprafețe compacte de dimensiuni mari, pentru a reuși să studiem modul în care este organizat fiecare micro-spațiu.

Cercetările din anul 2022 au vizat partea centrală a platoului pe care este amplasată așezarea, totalizând o suprafață compactă de peste 1000 m.p. În limitele acesteia, magnetometria oferea imaginea unui șir de anomalii, care meritau o atenție sporită. Printre ele se remarcă o aglomerație care ar fi pu-

tut fi interpretată drept o construcție rectangulară de dimensiuni mari, dar și o aglomerație de formă circulară, constituită din anomalii de dimensiuni mici. La acestea se adăugau un șir de structuri, care, din experiențele sondajelor anterioare, puteau fi calificate drept gropi. În rezultatul cercetărilor arheologice, s-a conturat o imagine complexă, care va și reprezenta subiectul comunicării.

Așezarea de epocă Latène târzie de la Monastireok (reg. Kiev, Ucraina)

Vasile IARMULSCHI

 0000-0002-9013-1973

După cum au relevat investigațiile arheologice realizate până acum, în a doua jumătate a sec. III a. Chr., în regiunea Niprului Mijlociu și Superior s-au produs un șir de transformări de ordin economic, politic, social și – foarte posibil – etno-cultural. Ca urmare a acestor procese, în spațiul respectiv, la sfârșitul sec. III/începutul sec. II a. Chr. s-a constituit, din punct de vedere arheologic, un fenomen, cunoscut în literatura de specialitate drept cultura Zarubincy.

Deși cercetarea acestei culturi arheologice are o „istorie” mai lungă de un secol, trebuie să precizăm că multiplele probleme ridicate de vestigiile culturii Zarubincy, cum ar fi originea descoperirilor, cronologia și periodizarea culturii, structura socială a acestor comunități umane etc., necesită încă precizări substanțiale.

Considerăm că pentru elucidarea acestor aspecte sunt necesare atât realizarea unor săpături de amploare în mai multe situri ale acestei culturi, cât și publicarea și valorificarea științifică a descoperirilor arheologice realizate până în prezent. De aceea, în această prezentare, ne-am propus să reluăm analiza vestigiilor arheologice din așezarea de la Monastireok, care reprezintă unul cele mai importante situri de tip Zarubincy din regiunea Niprului Mijlociu.

Оборонительные сооружения позднескифского городища Львово

Елена ДЗНЕЛАДЗЕ

 0000-0003-3564-217X

Денис СИКОЗА

 0000-0002-7287-3084

Александр СИМОНЕНКО

 0000-0001-6878-556X

Поселенческие памятники поздних скифов Нижнего Днепра представлены городищами. Все они расположены на надпойменных террасах и коренном берегу Днепра и его притоков. Как правило, поздние скифы выбирали участок на высоте 10-50 м, окруженный балками и оврагами, где и возводили крепость. По топографии и планировке укреплений выделяются два типа городищ: мысовые (расположенные на мысу коренного берега, образованном балкой) и береговые (расположенные на прямоугольном или квадратном участке коренного берега). Оборонительные линии мысовых городищ проходят поперек мыса, отделяя акрополь и предградье, либо оконтуривают мыс. Валы и рвы береговых городищ расположены П-образно с напольных сторон и приурочены к балкам. К мысовым городищам относятся: Красномаяцкое, Николаевка-Козацкое, Львовское, Понятовское, Великолепетихское и Каирское, к береговым – Гавриловское, Анновское, Саблуковское, Консуловское, Старошведское, Тягинское, Знаменское, Золотобалковское и Любимовское. Фортификация была прослежена или частично исследована на 12 городищах: Золотобалковском, Гавриловском, Анновском, Консуловском, Красномаяцком, Козацком, Львовском, Тягинском, Понятовском, Знаменском, Каирском, Любимовском.

Львовское городище расположено на мысе, образованном коренным берегом Днепра и отрогами балки Каменоватой (Бобоватой). Вытянуто вдоль берега не менее чем на 200 м. Поверхность городища практически ровная, высота над уровнем воды достигает 30 м. Первая линия

оборонительных сооружений почти не выражена в рельефе и требует дополнительных археологических исследований. Городище исследовалось Позднескифской археологической экспедицией под руководством А.В. Симоненко в 2014-2015 гг. Оборонительные сооружения акрополя состояли из вала с каменной стеной и рва, расположенного перед ними. Для устройства рва материковая скала была подрезана на глубину 0,8 м с напольной стороны. Большая часть рва была заполнена каменным завалом – остатками стены, упавшей с гребня вала. Значительная часть рва была испорчена траншеей времен Второй мировой войны, которая доходила до материковой скалы, но не углублялась в нее. Вал имел следующую конструкцию. На скальном материке в направлении СЗ-ЮВ была выложена двухпанцирная стена шириной в среднем 2,5 м, из известняковых блоков средними размерами 0,7×0,5×0,3 м. Кладка панцирей сохранилась на высоту трех рядов, верхний ряд блоков в нескольких местах съехал в сторону рва (на запад). Западный (внешний) панцирь основания вала сохранился на протяжении 12-14 м, восточный, очевидно, был разобран местными жителями в новое время. После забутовки стены глиной с известняковой крошкой и мелким камнем вал был подсыпан до высоты 1,5 м золистым культурным слоем, а его западный склон периодически досыпался таким же грунтом и материковыми выкидами из ям. Западный склон вала был эскарпирован под небольшим углом. Нижняя часть эскарпа была облицована плитами известняка, поставленными на ребро.

На гребне вала была возведена стена – двухпанцирная кладка из известняковых подтесанных камней с забутовкой мелким камнем в середине. Максимальная высота стены в наиболее сохранившейся части 1,2 м, ширина 2,4-2,5 м. По обе стороны от стены на всем участке, где она сохранилась, прослежено трамбовку из толченной известняковой крошки, шириной 0,55 м и толщиной 0,05 м. Фрагменты светлоглиняных амфор из культурного слоя и заполнения ям датируют сооружение вала I в. до н.э. Все береговые городища Нижнего Днепра, подобно крымским, имеют первоначальные контурные укрепления, вынесенные далеко в степь. Они хорошо читаются по аэрофотоснимкам. Также как в Крыму, на Нижнем Днестре наблюдается тенденция уменьшения площади городищ, возведение квадратных или прямоугольных в плане укрепленных акрополей, с многократно перестроенными и усиленными стенами.

Mormintele „elitelor” militare din perioada sarmatică târzie în silvostepa pruto-nistreană. Studiu preliminar

Nicolai BATOG

 0000-0002-2412-2948

Vadim ȘERBAN

Cristian COROLENCO

Octavian MUNTEANU

 0000-0001-9340-8002

Sarmații târzii din spațiul pruto-nistrean sunt reprezentați, prin prisma descoperirilor arheologice, de două tipuri de arme, care sunt considerate cartea de vizită a „elitelor” militare – pumnalele și spadele. Este cert că în viața cotidiană ei nu au renunțat la arcuri, lănci sau alte arme specifice timpului, însă observăm că au renunțat la depunerea acestor piese în morminte. Cercetările arheologice din spațiul pruto-nistrean din ultimele 7 decenii au adus un număr important de descoperiri funerare cu caracter militar, atribuite triburilor sarmatice, dintre care multe au rămas nepublicate, constituind o provocare pentru cercetătorii de astăzi. Nu mai mică însă este provocarea în raport cu vestigiile care au fost deja publicate. Analiza lor are la bază principii mai vechi, precum cea a profesorului A. Hazanov, aflat printre primii care a realizat o tipologie a armelor sarmatice. În anul 1971, el a propus ca mânerul și lungimea piesei să fie considerate elementele de bază în procesul de clasificare a spadelor și pumnalelor, deoarece morfologia celorlalte elemente, precum forma lamei în secțiune sau forma mânerului, sunt mult prea asemănătoare sau prea prost conservate. În anul 2021, S. Nikolaev reușește să aplice tipologia completă (mânerul, lungimea spadelor/pumnalelor, forma în secțiune a lamei și mânerului) pentru piesele descoperite în regiunea de sud a Uralului, doar că aceasta a fost posibilă cu artefactele bine conservate. Astfel că principiile lui A. Hazanov s-au dovedit a fi cele mai viabile, rămânând acceptate până în prezent.

Chiar dacă atribuirea tipologică a unora dintre piesele publicate s-a și realizat (fiind valabilă până astăzi), acestea rămân dispersate, iar încadrarea lor

cronologică nu tot timpul a fost realizată conform principiilor actuale, creând un gol în documentarea respectivelor artefacte. Totodată, vom atenționa asupra faptului că, recent, au fost semnalate și alte elemente ce pot fi atribuite descoperirilor militare complementare. Vom aminti aici de observațiile lui I. Hrapunov și colegii săi, care menționau că sarmații plasau spadele/pumnalele în teacă înainte de a le depune lângă defunct, acestea fiind din lemn sau din piele de culoare roșie, respectiv armele erau prinse de centuri de la care, în unele morminte, s-au păstrat scoabe și cataramă – elemente noi ce trebuie luate în seamă. Având în vedere aceste nuanțe, considerăm că, pentru început, este necesară o revenire la mai vechile descoperiri care au fost deja publicate, propunându-ne, în cadrul acestei comunicări, să întreprindem o evidență a tuturor pieselor publicate, să sistematizăm și să analizăm toate vestigiile cu caracter militar ale sarmaților târzii din spațiul pruto-nistrean, pentru a recorda caracteristicile lor tipologice și cronologice la tendințele istoriografiei contemporane.

Producție și circulație monetară în Nordul provinciei Moesia Inferior. Descoperirile izolate

Mihaela IACOB

 0000-0002-3083-6138

Articolul prezintă o analiză a circulației monetare din Nordul provinciei Moesia Inferior (teritoriul actual al județului Tulcea) pe baza materialului edit și a celui inedit, aflat în colecțiile ICEM Tulcea.

Descoperirile analizate provin atât din siturile consacrate și în care se desfășoară cercetări arheologice sistematice (Argamum, Troesmis, Noviodunum, Halmyris, Ibida etc.), cât și din situri neexplorate prin cercetare arheologică (descoperiri întâmplătoare); analiza se realizează pentru fiecare perioadă de domnie în parte, prin utilizarea metodei statistice și a celei chorologice, încercându-se punerea în legătură a prezenței și circulației unui anumit tip de monedă cu evenimente politico-militare, relații comerciale sau diverse forme de mobilitate a populației antice. Analiza surprinde, de asemenea, modul în care moneda provincială romană începe să domine piața monetară locală din a doua parte a sec. II p. Chr. în defavoarea monedei de bronz senatoriale, dar și distribuția spațială a unui anume tip de monedă provincială romană. Analiza efectuată pe un lot destul de consistent de piese (peste 500) vine să nuanțeze anumite date referitoare la istoria provinciei pentru o perioadă istorică prea puțin cunoscută prin descoperiri arheologice de amploare, cunoscut fiind faptul că orașele/cetățile romane sunt adesea supra-puse de cele romano-bizantine, cercetarea arheologică abordând, prioritar și cronologic, cea din urmă perioadă.

(Re)descoperirea unei instalații portuare la cetatea *Carsium* (Hârșova, județul Constanța)

Constantin NICOLAE

 0000-0001-9377-5654

Tiberiu POTÂRNICHE

 0000-0002-9692-9265

Irina SODOLEANU

Aurel Constantin MOTOTOLEA

 0000-0002-2196-3442

Simina Margareta STANC

 0000-0003-2514-9779

Cercetările arheologice preventive, începute în anul 2020 la cetatea *Carsium* (Hârșova) – punct Portul Vechi, au condus la identificarea unei platforme, care face parte dintr-o amenajare portuară, posibil, cu prima fază datând din perioada romană timpurie. Rezultatele acestor cercetări completează succintele informații cunoscute din 2012, anul primei și singurei cercetări, până în prezent, asupra zonei portuare a acestei cetăți. Această platformă este formată din blocuri mari de piatră, fățuite, care prezintă urme de utilizare pe partea superioară. În perioada de funcționare pot fi identificate, cel puțin, patru faze, toate marcate și stratigrafic, care ar putea corespunde unor etape de reparare a elementelor deja existente. De asemenea, a fost recuperat material arheologic fără context definit, în principal, fragmente ceramice și material de construcție metalic (piroane). Spălarea repetată a suprafeței acestei structuri de către apele Dunării a condus la amestecarea materialului arheologic, împiedicând o datare clară a fiecărei etape de exploatare. Câteva concluzii pot fi trase pe baza stratigrafiei înregistrate și prin referire la alte facilități portuare, descoperite pe limesul dunărean, cum ar fi: platforma este prima construcție dedicată activităților portuare din partea de vest a zonei portuare antice / medievale *Carsium*; nivelul treptelor marcate de urme de mortar sau chiar fragmente de materiale de construcție corespunde fie reparațiilor nivelului platformei, fie înălțării acesteia.

* Această lucrare a fost susținută de un grant al Ministerului Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS - UEFISCDI, numărul de proiect PN-III-P4-PCE-2021-1180, în cadrul PNCDI III.

Relief of Mithras Tauroctonus from Tyras

Keteryna SAVELIEVA

 0000-0002-1899-3923

Oleg SAVELIEV

 0000-0002-2010-2974

In 1997, a fragment of a marble relief with a tauroctony scene was found in Tyras. It depicts a male head wearing a Phrygian cap (Cautopates), a bust of the god Sol, and the edge of a fluttering cloak on which a raven sits. It was found near a building with an apse (No. 610), which adjoins the wall of the Roman citadel from the outside. The discovery of a relief fragment indirectly confirms the assumption that this structure functioned in the 2nd-3rd centuries AD and served as a mithraeum.

Așezarea antică târzie de la Mereni „Chirca” în context regional

Gheorghe POSTICĂ

0000-0002-2609-1575

Așezarea antică târzie de la Mereni „Chirca” este amplasată în valea pârâului Colonița, un afluent de stânga al r. Bâc, lângă s. Mereni, r-nul Aneunii Noi. În cadrul cercetărilor arheologice din anii 1986-1987, în așezare au fost descoperite 85 de complexe arheologice, atribuite culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, inclusiv opt locuințe, 73 de gropi menajere, o dependință, o instalație de foc și două morminte.

Dintre complexele menționate, 60 de construcții (opt locuințe, o dependință și 51 de gropi menajere) au fost datate pe baza ceramicii, iar alte 25 de complexe (22 de gropi menajere, o vatră și două morminte) – pe baza caracteristicilor conexe (umplutură, rit funerar etc.). Printre locuințe se deosebesc trei construcții de suprafață (nr. 1, 2, 3) și cinci construcții adâncite în pământ (nr. 20, 32, 37, 80, 81).

Piese de inventar sunt prezente în număr de 140 de unități, inclusiv trei din bronz, una din aramă, 11 din fier, nouă din sticlă, una din carneol, una din șist, nouă din gresie, șase din calcar, una din prund, 90 din lut ars, trei din fragmente de amfore antice, una din ceramică locală și trei din os.

Ceramica cuprinde 11842 de fragmente de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, inclusiv ceramică grosieră de bucătărie lucartă manual – 3068 de fragmente (25,9%), ceramică cenușie fină – 3582 de fragmente (30,2%), ceramică cenușie zgrunțuroasă – 2635 de fragmente (22,3%), ceramică neagră lustruită – 536 de fragmente (4,5%), ceramică roșie fină – 482 de fragmente (4,1%), ceramica roșie zgrunțuroasă – 322 de fragmente (2,7%), ceramică roșie romană cu firnis roșu – 13 fragmente (0,1%) și amfore romane – 1204 fragmente (10,2%).

Așezarea de la Mereni „Chirca” face parte dintr-un șir de situri, alcătuit din trei complexe antice târzii (Mereni „Costișa Maxinului”, Mereni „Școala Berjan” și Mereni „Chirca”), amplasate în Valea Merenilor pe un teritoriu de circa 7 km lungime. Aceste așezări se mărginesc dinspre sud – sud-vest cu grupul din șapte așezări antice târzii din valea Băcului, pe segmentul Revaca – Todirești – Țânțăreani, dinspre nord-vest – cu grupul din 8 situri aflat în

Valea Budești – Bălțața, dinspre nord-est – cu grupul din 2 așezări din valea Cimișeni – Bălăbănești, iar dinspre est – cu grupul din 10 așezări din Valea Cobusca Veche – Cobusca Nouă. În total, în microregiunea delimitată pe o suprafață de cca 288 km.p. (18×16 km), sunt cunoscute 31 de situri arheologice atribuite culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, ceea ce constituie, în mediu, un sit la 10 km.p.

Așezarea antică târzie de la Mereni „Chirca”, cercetată pe o suprafață de 1560 m.p., se dovedește a fi una dintre cele mai intens studiate în spațiul pruto-nistrean, fiind depășită doar de siturile de la Budești și Bălțața. Pornind de la constatarea vecinătății, se poate observa că cele trei sate megieșe – Budești, Bălțața și Mereni –, la etapa actuală, reprezintă teritoriul cu cel mai înalt grad de cercetare arheologică a vestigiilor atribuite culturii Sântana de Mureș – Cerneahov în spațiul pruto-nistrean.

Așezarea Mereni „Chirca”, cu o suprafață de cca 30 ha și un strat cultural de 0,80-1,35 m grosime, se plasează în rândul celor mai masive așezări antice târzii din spațiul pruto-nistrean, situându-se în rând cu siturile de la Budești (35 ha), Sobari (25 ha) și Cobusca Veche (20 ha).

Judecând după profunzimea stratului cultural (0,80-1,35 m), cantitatea sporită a complexelor arheologice (85 de complexe, inclusiv opt locuințe), a pieselor de inventar (140 de unități) și a ceramicii (13042 de fragmente), așezarea de la Mereni „Chirca” se înscrie drept una prosperă și relativ bogată, plasându-se în rând cu așezările de la Budești, Delacău, Sobari, Comrat, Cobusca Veche.

Din punct de vedere stratigrafic, în așezarea antică târzie de la Mereni „Chirca” se evidențiază, cel puțin, trei orizonturi (etape) cronologice. Astfel, ținând cont de faptul că una dintre locuințe (nr. 1) de tip Sântana de Mureș – Cerneahov suprapune cinci construcții aparținând aceleiași culturi (nr. 6, 20, 20-a, 23 și 31), se poate presupune că respectivul complex locativ ține de o etapă relativ târzie de la mijlocul sau chiar de la sfârșitul secolului al IV-lea, celelalte complexe, cel puțin în parte, fiind dintr-o perioadă mai veche – din prima jumătate a secolului IV sau, poate, chiar din secolul III. Într-o situație similară se afla și groapa nr. 4, care intersecta locuința nr. 32. Pe de altă parte, suprapunerea de către dărâmătura unei locuințe (nr. 2) a șapte gropi menajere (nr. 8, 9, 10, 11, 13, 15 și 28), atribuite culturii Sântana de Mureș – Cerneahov, și intersectarea acesteia de către o altă locuința (nr. 32) și două gropi menajere (nr. 4 și 26) de epocă, demonstrează existența, în așezarea de la

Mereni „Chirca”, a cel puțin trei orizonturi cronologice distincte, care, în sens larg, pot fi încadrate în secolele III-IV.

Observațiile cronologice care rezidă din datele stratigrafice menționate sunt confirmate și de descoperirea în așezare a unor piese de inventar, printre care se remarcă o fibulă din bronz, datată, conform clasificării lui A.K. Ambroz, în secolul al IV-lea, și un clopoțel din bronz de formă semisferică, datat, în baza descoperirilor din Crimeea, în a doua jumătate a secolului I - prima jumătate a secolului III. Astfel, dacă se ține cont și de aceste repere, cronologia așezării antice târzii de la Mereni „Chirca” poate fi stabilită în limitele secolelor III-IV.

Date preliminare privind cercetările preventive în situl arheologic de la Hansca-*La Livadă*

Vlad VORNIC

 0000-0003-2796-7716

Sergiu MATVEEV

 0000-0001-8515-2852

Printre cele peste zece situri arheologice, descoperite până în prezent în perimetrul satului Hansca (r-nul Ialoveni), se numără și așezarea stratificată de mari dimensiuni, situată la periferia de SSE a localității, pe panta stângă a pârâului Cânicăș, în punctul *La Livadă*. Fiind semnalat în anii ,80 ai secolului trecut, acest obiectiv arheologic conține urme de locuire din prima epocă a fierului, antichitatea târzie și evul mediu timpuriu.

În legătură cu proiectul de construcție a liniei electrice Vulcănești-Chișinău, în anul curent, în cuprinsul sitului de la Hansca-*La Livadă* au fost efectuate cercetări arheologice preventive, fiind executate trei secțiuni de dimensiuni diferite, ce însumează o suprafață de cca 142 m.p. Drept rezultat, au fost descoperite două cuptoare menajere, dintre care unul se atribuie așezării de tip Sântana de Mureș - Cerneahov, din sec. IV, iar altul – orizonului medieval din sec. X-XI p. Chr., și un număr de opt gropi cu destinații diferite, majoritatea datate în prima epocă a fierului. Materialul arheologic recuperat este sărăcăcios, incluzând, în principal, ceramică și resturi faunistice, la care se adaugă o mărgică de lazurit, caracteristică pentru sec. II-III p. Chr., o fusaiolă de lut și o greutate de lut pentru războiul de țesut vertical, databile în sec. IV p. Chr., precum și câteva piese informale de fier.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

Amenajările funerare medievale timpurii din așezarea de la Hansca

Gheorghe POSTICĂ

 0000-0002-2609-1575

În așezarea medievală timpurie de la Hansca, pe parcursul a 20 de campanii arheologice (1960, 1964-1977, 1979-1981 și 1990-1991), au fost descoperite 199 de morminte umane și 6 morminte de animale, distribuite în două cimitire de proporții („Căprăria” și „Limbari”), unele necropole mici familiare, precum și unele spații izolate. Amenajările funerare medievale timpurii aparțin secolelor V-VII – 6 morminte, secolelor X-XI – 80 și secolelor XII-XIII/XIV – 119. Totodată, se remarcă lipsa totală a mormintelor din perioada secolelor VIII-IX.

Complexele funerare datate în secolele V-VII sunt reprezentate de șase morminte (nr. Rk1, Rk2, R1, T1, T2, P1), descoperite în sectorul de est al așezării, pe panta din stânga a pârâului Cănicăș, pe o întindere de circa 350 m, în cadrul grupurilor teritoriale de locuințe nr. XV (nr. Rk1, Rk2, R1), XVI (nr. T1, T2) și XIX (nr. P1). Printre aceste complexe se remarcă 4 incinerări plasate în oale-borcane (nr. Rk1, Rk2, T1 și T2) și 2 înhumări de crani, într-un caz – asociată cu 3 vase lucrate manual (nr. R1), iar în altul – fără recipiente (nr. P1).

Complexele funerare din secolele X-XI sunt reprezentate de 75 de morminte, descoperite în cadrul cimitirului „Căprăria” de la marginea de sud a așezării, și de 5 complexe funerare, descoperite în interiorul așezării, în cadrul grupurilor de locuințe nr. I, II și VIII din dreapta pârâului Cănicăș. Mormintele din cimitirul „Căprăria” reprezentau înhumări concentrate în nouă grupuri teritoriale, iar în trei cazuri – în sectoare izolate. Grupurile teritoriale de înmormântări cuprindeau: 3 morminte (grupul nr. IX), 4 (nr. II), 6 (nr. I, VI, VIII), 7 (nr. V), 13 (nr. II, IV) și 14 (nr. VII). Complexele funerare descoperite în interiorul așezării sunt reprezentate de trei morminte umane (nr. G169, H65, H112) și două de animale (nr. G162, G171). Mormintele din grupul teritorial de locuințe nr. II (nr. G162, G169, G171) formau un complex

distinct, iar mormintele umane descoperite sub podeaua locuinței nr. H65 și în groapa nr. H112 reprezentau cazuri particulare.

Complexele funerare din secolele XII-XIII/XIV sunt reprezentate de 110 morminte umane și patru morminte de animale, descoperite în cimitirul „Limbari” de la marginea de nord-vest a așezării, patru morminte umane (nr. C1, C2, C3 și C4), descoperite în necropola familiară de la marginea de sud-vest a așezării, și un mormânt (nr. P130) descoperit la marginea de nord a așezării. Mormintele descoperite în cimitirul „Limbari” reprezintă înhumări umane distribuite în 17 grupuri teritoriale, dintre care 10 grupuri (nr. I-X) studiate integral și șapte grupuri (nr. XI-XVII) cercetate parțial. Grupurile teritoriale de morminte din cadrul cimitirului cuprind: 14 morminte (grupul nr. IV), 13 (nr. X), 10 (nr. VI), 9 (nr. VIII), 8 (nr. V), 7 (nr. VI), 6 (nr. I, XV), 4 (II, XI, XIV), 2 (nr. XII, XVI, XVII) și un mormânt (nr. XIII). Necropola familiară din sectorul de sud-vest a așezării era amplasată în preajma unei iurte din grupul teritorial nr. XI, iar mormântul din sectorul de sud-est (nr. P130) reprezenta o înhumare izolată.

În consecință, se poate constata că mormintele din secolele V-VII (încinerății și înhumări de cranii) se înscriu în șirul complexelor de rit păgân, caracteristice pentru perioada respectivă în spațiul nord-dunărean. Totodată, majoritatea covârșitoare a înhumărilor datate în secolele X-XI și XII-XIII/XIV denotă amprente evidente creștine, în același timp remarcându-se și o serie de înhumări cu trăsături caracteristice zonelor de stepă.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.06 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova”.

Керамика средневековых городов Караханидского периода (на примере средневекового городища Кастек)

Абылай ТОЛЕГЕНОВ

 0000-0003-4096-4739

В статье рассматриваются вопросы, связанные с разновидностями и особенностями (морфология и технология изготовления) керамики средневекового города Кастек в Караханидский период, которые имели большое значение в истории Казахстана. Изучение керамики, найденной в средневековых городах, позволяет нам получить много новых данных о жизни этого города. По этой причине исследование керамического производства является важной областью археологической науки. Большой интерес представляют данные, полученные в ходе исследований средневекового города Кастек. Городище относится к памятникам городской культуры Семиречья – региона с древними историко-культурными традициями на территории Казахстана. Он расположен в 2,5 км от с. Кастек, на левом берегу реки Кастек у подножья горы Суык-Тобе. Город известен под названием «Урунг-Ардж», которое встречается в трудах средневекового автора Худуда ал-Алама.

Многие исследователи отмечают, что в Жетысу в караханидский период происходили важные события: несколько «гражданских войн», в результате которых в состав Караханидского государства была включена территория от Кашгарии до Тараза и Испиджаба, ранее принадлежавших Саманидам; расширение и включение в состав территорию Мавереннахра к концу X в.; прекращение правления династии Саманидов. В этот период основное значение имели земледельческие поселения и городские центры, которые были не только центром ремесленного производства и экономических связей, но и связующим звеном между земледелием и животноводством.

В результате археологических исследований средневекового городища Кастек было обнаружено много предметов материальной культуры караханидского периода, свидетельствующих о том, что город был центром ремесел и торговли. В ходе исследования было доказано, что

эти изделия широко использовались жителями города в разных сферах жизни (повседневной и культовой). Новые материалы, найденные в ходе исследовательской работы, позволяют исследовать развитие и хозяйственную жизнь города, связь кочевых и оседлых народов региона, становление и развитие ремесел.

При изготовлении керамических изделий использовалось местное сырье с естественными добавками (глина, полевои шпат, кварц). Публикации 2011-2021 гг. были посвящены введению в научный оборот материалов по керамике средневекового городища Кастек, изучавшего под руководством археолога А.А. Нуржанова. Разработана типология керамики, проведен поиск аналогий среди материалов близлежащих памятников. Систематизация полученных данных и проведенный анализ материалов, обнаруженных в ходе археологических раскопок, позволяют заключить, что в регионе существовал оазис развитой городской культуры.

**Necropola medio-bizantină de la Noviodunum
(Isaccea, jud. Tulcea, România), sectorul *Așezare Civilă Est*.
Date arheologice și antropologice**

Gabriel VASILE

Marius STREINU

Rămășițele umane care fac obiectul prezentării de față provin din campaniile de cercetare arheologică, desfășurate între anii 2018-2021 în sectorul *Așezare Civilă Est* de la Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea, România), sector coordonat de Institutul Național al Patrimoniului din România, ca urmare a protocolului încheiat cu Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” din Tulcea. Aducem, astfel, în discuție un segment nou al necropolei medio-bizantine de la Noviodunum, datate, pe baza materialului arheologic descoperit, între secolele XI-XIII.

Cercetările arheologice s-au desfășurat simultan în două suprafețe (S.01 și S.02), aflate la o distanță de 8 m una față de cealaltă. În timpul cercetărilor, au fost descoperite mai multe orizonturi de înmormântări, ai căror indivizi, ce provin din 26 de morminte, erau orientați aproximativ pe direcția E-V și, cu două excepții, au fost depuși în poziția decubit dorsal. Cei doi indivizi care reprezintă excepțiile au fost înhumați după cum urmează: unul cu fața în jos și picioarele flexate spre stânga (N), orientat aproximativ E-V; celălalt individ era întins pe spate și cu picioarele fixate spre dreapta (sud), orientat NE-SV. În cele mai multe cazuri, gropile mormintelor nu au putut fi surprinse. Totuși, acolo unde a fost posibil, am putut observa că gropile aveau formă rectangulară, iar colțurile formau unghiuri drepte. Inventarul funerar al indivizilor este unul sărăcăcios, fiind identificat la 15 indivizi, și constă din monede, câte o mărgică, obiecte din bronz și fier și obiecte de podoabă din piatră.

Analiza antropologică a putut fi efectuată pentru 21 de indivizi (cinci dintre aceștia au fost parțial surprinși în profil, urmând a fi cercetați integral în campaniile viitoare). Studiul resturilor scheletice umane a urmărit, în principal, stabilirea profilului demografic al populației înmormântate la Noviodunum Isaccea – determinarea sexului și vârstei la deces a indivizilor și calculul,

cu ajutorul tabelelor de mortalitate, a probabilității de deces și speranței de viață la naștere. Studiul dimensional al craniului a fost utilizat pentru stabilirea tiparului morfologic al populației medievale, iar cel al oaselor post-craniene – pentru calculul staturilor și greutateților scheletice. De asemenea, am înregistrat și principalele anomalii, variante anatomice și boli dentare și osoase. Dintre acestea din urmă au fost identificate câteva condiții rar întâlnite în literatura (paleo)patologică și, în special, din cea antropologică românească: un caz de leontiază, unul de osteodistrofie biparietală sau un individ care prezintă o coastă cervicală. Nu în ultimul rând, deși nu foarte rare, ne-au atras atenția și alte aspecte patologice, care relevă starea generală de sănătate a indivizilor. Toate aceste aspecte, împreună cu elementele de ritual funerar, fac din populația medio-bizantină de la Noviodunum Isaccea una deosebit de interesantă pentru studiile evului mediu dobrogean de epocă bizantină.

**Accesorii din inventarul negustorului, descoperite la est
de Carpați, și fenomenul „economiei banilor cântăriți”
(*Gewichtsgeldwirtschaft*) în secolele IX-XI**

Ion TENTIUC

 0000-0002-3126-6499

Investigațiile arheologice din ultimele decenii au pus la dispoziția cercetătorilor un număr important de surse documentare, care permit reconstituirea cu mai multă exactitate a nivelului de dezvoltare social-economică și politică a comunităților locale românești din spațiul carpato-nistrean, a contactelor și interferențelor cu popoarele și structurile politico-administrative limitrofe. Mărturie arheologică a existenței relațiilor de schimb și a legăturilor comerciale ale comunităților de la est de Carpați cu populațiile limitrofe în secolele IX-XI sunt monedele, lingourile din argint, cântarul din bronz de tip balanță, cu două talere, și ponderile pentru cântare mici. Scoase la lumină în procesul investigațiilor arheologice sistematice, în cadrul unor tezaure sau depozite, acestea sunt apreciate ca făcând parte din inventarul negustorului, dar și a meșterului-giuvaerghi.

În spațiul carpato-nistrean, cele mai concludente vestigii aparținând acestor categorii de surse documentare au fost identificate în așezările fortificate de plan circular de la Alcedar (r-nul Șoldănești) și Echimăuți (r-nul Rezina), în tezaurele de la Răducăneni (jud. Iași), Alcedar și Echimăuți, dar și în depozitul de la Voloave (r-nul Soroca). Topografia artefactelor demonstrează persistența monedelor din argint, bizantine sau arabe, dar și a inventarului din dotarea negustorului, în lungul unor cursuri de ape, ce reprezentau căile comerciale fluviale și comerțul la mare distanță.

Secolele IX-XI constituie perioada de revigorare a relațiilor social-economice și politice, a unei explozii demografice impresionante, dar și a declanșării unor energii sociale deosebite în întreg spațiul euro-asiatic, care a permis reluarea circulației pe marile trasee transcontinentale și a comerțului cu metale prețioase.

În tranzacțiile comerciale, pe lângă schimbul în natură, specific economiei autarhice, în calitate de mijloc de plată este utilizat metalul prețios, în special

argintul sub formă de monede, dar și lingourile sau bijuteriile din acest metal. Cercetătorii numesc această formă de comerț „economia banilor cântăriți” (= *Gewichtsgeldwirtschaft*). Pentru schimbul comercial, argintul era căutat cu multă insistență de către scandinavi, începând cu a doua jumătate a secolului al VIII-lea. De cea mai înaltă calitate era argintul din Califatul arab, cu titlul de peste 900%. Acesta a fost răspândit în cantități impresionante pe arealuri importante ale Eurasiei. Monedele de argint cufice, care circulau pe piețele din Europa de Est, de Nord și Centrală, erau scoase din circuitul oficial (și protecția politică) al califatului, pentru că fiecare calif venit la putere bătea propria monedă, retrăgând-o pe cea a predecesorului.

Lingouri din argint utilizate în tranzacțiile comerciale au fost descoperite în așezările de la Alcedar și Echimăuți, dar și în tezaurul de la Răducăneni. Ponderi realizate din bronz sau din fier, învelite în folie de cupru de la cântarul pentru greutatea mici, au fost identificate în procesul cercetărilor arheologice sistematice și în tezaurele de la Echimăuți și Alcedar.

Cântarul-balanță cu două talere pentru greutatea mici, cum este cel de la Voloave, era utilizat frecvent în această perioadă în legătură cu dinamizarea tranzacțiilor comerciale cu argintul monetar și moneda de argint, când în calcul se lua doar valoarea intrinsecă a argintului (metalului). Prin aceasta se explică prezența în complexe cercetate la est de Carpați a monedelor cufice tăiate.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Un disc divinatoriu cu zodiac din epoca Hoardei de Aur, descoperit la Furceni, com. Ivancea, raionul Orhei

Eugen NICOLAE

În ultimele decenii, au fost semnalate importante descoperiri arheologice și monetare, antice și medievale, provenind din zona localităților Furceni și Ivancea din raionul Orhei (Rep. Moldova). Marea majoritate au intrat în colecții private și nu sunt accesibile studiului, dar câteva au fost publicate (conferințe și articole în reviste de specialitate). Printre acestea se remarcă cele care arată o locuire semnificativă în epoca Hoardei de Aur, în legătură cu momentul de prosperitate a orașului oriental de la Orheiul Vechi (Yangi șehr / Şehr al-cedid). Câteva descoperiri confirmă atacul distrugător suferit de orașul oriental la 1369, dar și continuarea locuirii în zonă, în forme mai modeste, până la sfârșitul sec. XIV, o perioadă de tranziție spre regimul moldovenesc consolidat.

Caracterul civilizației orășenești din epoca Hoardei de Aur, ca și elementele preluate și dezvoltate în principatul Moldovei, sunt încă puțin cunoscute și viu discutate de specialiști. Autorul prezintă o piesă descoperită întâmplător la Furceni, foarte expresivă pentru caracterizarea civilizației orășenești orientale. Ea aparține unei colecții private și a putut fi examinată în 2017. Este vorba de un mic disc astrologic de metal comun (diametru 5,9 cm), cu marginea în dodecalob, formă rezultată din înșiruirea spre margine a 12 medalioane cu semnele zodiacului (incizate). Spre interior, gruparea de semne zodiacale se sprijină pe o bandă circulară care include o inscripție de aspect cufic (nedescifrată). În câmpul circular din centru se află medalioanele cu cele șapte planete – șase dispuse circular în jurul medalionului soarelui. Pe revers, discul prezintă o verigă prin care trece un fir de suspensie compozit, realizat din alte aliaje: un fir simplu în interior, îmbrăcat de un fir mai subțire încolăcit, cu spiralele libere (resort), cu excepția unei mici porțiuni (locul cel mai solicitat în purtarea atârnată), în care sunt solidarizate prin lipirea unei mici bucăți de metal.

Deși discul pare a fi fost realizat de meșteri abili, caracterul schematic al reprezentărilor (inclusiv inscripția) sugerează folosirea unui model de bună

calitate, provenit din Orientul islamic. Reprezentări similare ale planetelor și zodiilor sunt cunoscute pe piese orientale de ceramică și de metal, de foarte bună factură, datând din aceeași epocă. Se pare că Iranul, unde astronomia era foarte avansată, a avut rolul principal în răspândirea lor, dar și ordinele de sufii și de aceea descoperirea acestui disc vine în sprijinul ideii prezenței sufiilor la Orheiul Vechi (având hanaka în așa-zisul „palat”). Discul permite și o mai bună înțelegere a formei și decorului unor piese din epoca Hoardei de Aur din Basarabia. El constituie, probabil, una dintre cele mai vechi atestări a practicilor divinatorii cu zodiac din spațiul carpato-danubian în evul mediu.

Monede noi de la Orheiul Vechi

Ana *BOLDUREANU*

 0000-0002-3686-1393

Vitalie *BURLACU*

În ultimii doi ani, patrimoniul Muzeului de Arheologie și Antropologie din cadrul Rezervației Cultural-Naturale Orheiul Vechi a fost completat cu un număr important de emisiuni monetare. O parte dintre ele au fost descoperite de colaboratorii instituției muzeale pe teritoriul sitului arheologic, iar altele reprezintă donații oferite de persoane particulare. Conform celor relatate de donatori, monedele provin atât de pe teritoriul complexului muzeal, cât și din împrejurimi. Autorii prezintă 73 de monede, intrate în colecție în septembrie 2020. Lotul este alcătuit din emisiuni medievale, datate în perioada secolelor XIV - începutul secolului al XIX-lea. Cele mai timpurii monede sunt două emisiuni de cupru locale, bătute la Şehr al-cedid (Oraşul Nou), datate între 1365/66 și 1366/67, probabil, de Kutlubuga. Acestea sunt urmate de un aspru tătaro-genovez de Caffa, bătut după 1433. Lotul conține și trei emisiuni moldovenești. Acestea reprezintă două exemplare de groși de la Ștefan cel Mare (1457-1504): unul de tipul I și altul de tipul al II-lea, cărora li se alătură un groș emis în timpul domniei lui Ștefan al IV-lea (Ștefăniță) (1517-1527). Cele mai multe monede din lotul analizat aparțin Imperiului Otoman (42 ex.). Două dintre acestea sunt aspri emiși în numele sultanului Süleyman I (1520-1566), iar celelalte 40 de exemplare sunt parale emise în perioada de domnie a sultanilor Mahmud I (1730-1754), Osman III (1754-1768), Mustafa III (1757-1774), Abdülhamid I (1774-1789), Selim III (1789-1807), toate fiind perforate în același mod, ceea ce permite presupunerea că provin din aceeași salbă. Menționăm prezența în lot și a 11 imitații și falsuri după monedele otomane. Astfel, au fost observate trei piese de cupru, fabricate după asprii lui Bayezid al II-lea, alte patru exemplare din argint, care imită asprii lui Selim I, și încă două exemplare imitând aspri, dar cărora nu le-a fost stabilit prototipul. Alte două exemplare se pare că imită parale din perioada sultanului Selim al III-lea, având în vedere redarea greșită a legendelor, dar în special

a turalei sultanului. Totuși rămâne o urmă de îndoială în această privință, având în vedere perioada de declin a sistemului monetar otoman sub Selim al III-lea, când statul pune în circulație parale cu greutatea mult mai scăzută față de paralele pentru Abdülhamid I, dar și cu titlu mult scăzut, iar de aici și calitatea joasă a pieselor. Prezența falsurilor și a imitațiilor după asprii otomani la Orheiul Vechi nu este întâmplătoare, astfel de piese fiind deja semnificate. De aici provine micul depozit de falsuri din cupru argintat având drept prototip asprii de la Murad al II-lea și Bayezid al II-lea, dar și imitații după asprii lui Bayezid al II-lea și Selim I, descoperite izolat. Exemplarele anunțate vin să completeze repertoriul producției de monede de tip otoman în Țările Române. Următorul eșantion, alcătuit din șase monede, îl reprezintă emisiunile poloneze. Dintre acestea cel mai timpuriu este un polgroș lituanian de la Alexandru I (1501-1506), celelalte fiind șilingi și ternari de la Sigismund al III-lea (1587-1632). Lista continuă cu trei șilingi suedezi și unul de Prusia, emis la 1624 de Georg Wilhelm (1619-1640).

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Istoria castelului Soroca din perspectivă numismatică

Sergiu MUSTEAȚĂ

 0000-0003-2206-9298

Castelul Soroca reprezintă una din cele mai importante fortificații de hotar ale Țării Moldova. Deși au fost realizate cercetări arheologice de amploare în secolul al XX-lea, numărul descoperirilor monetare în castelul Soroca a fost destul de modest. Investigațiile arheologice realizate de echipa Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău și a Muzeului Național de Istorie a Moldovei în anii 2012-2016, 2019 și 2021 au demonstrat contrariul, fiind descoperit un lot impresionant de monede – atât din punct de vedere numeric, cât și al originii sau valorii lor nominale. Lotul numismatic de la castelul Soroca este compus din monede de cupru, argint și aur de origine moldovenească, otomană, poloneză, romano-germană, rusă și suedeză din sec. XV-XIX. Astfel, în prezentare voi discuta rolul monedelor în reconstituirea istoriei castelului Soroca, coroborând datele numismatice cu cele stratigrafice și circumstanțele în care monedele au ajuns în această regiune.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.06 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova”.

Capcane, sau „guri de lup”, în castelul Soroca

Ion TENTIUC

 0000-0002-3126-6499

Sergiu MUSTEAȚĂ

 0000-0003-2206-9298

Ion URSU

 0000-0003-2318-1337

Despre prezența unui sistem de capcană în turnul de acces al castelului Soroca se discută de mai multă vreme. Deși urmele unor gropi în gangul turnului rectangular al castelului Soroca se pot observa pe planurile și releveele efectuate de inginerii ruși în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cercetarea lor arheologică a fost realizată abia în 2021. Astfel, una dintre sarcinile investigațiilor arheologice din toamna anului trecut a fost cercetarea spațiilor subterane din gangul de intrare, pentru a stabili existența sau lipsa încăperilor-capcană (*gurilor de lup*). În rezultatul cercetărilor din perioada septembrie – octombrie 2021, am reușit să descoperim, în gangul turnului de intrare în castel, urmele a două gropi cu dimensiunea de cca 4 metri în lungime și 2 metri în lățime și cu adâncimea de 5 metri. Groapa nr. 1, din partea interioară a castelului, a fost cercetată parțial, până la adâncimea de cca 1 metru, din cauza faptului că a fost acoperită cu un strat gros de beton, turnat în contextul lucrărilor de consolidare/conservare din anii 2013-2014. Groapa nr. 2 este separată de groapa nr. 1 printr-un perete gros de cca un metru și se extinde până la pragul de intrare în castel. În secolele următoare, această capcană a fost reamenajată prin structurarea ei în câteva părți. În contextul noilor descoperiri arheologice, putem confirma existența unor sisteme de capcană la castelul Soroca ce merită a fi cercetate, analizate, comparate și integrate mai bine în raport cu celelalte elemente de arhitectură.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.06 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului arheologic medieval din Republica Moldova”.

Câteva mărturii arheologice privind practicarea jocului cu arșice în așezările urbane medievale din spațiul est-carpatic

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

 0000-0002-6725-7578

Vlad VORNIC

 0000-0003-2796-7716

Luminița BEJENARU

 0000-0001-5409-7248

În comunicarea de față ne propunem să prezentăm rezultatele analizei unei categorii de mărturii arheologice privind practicarea jocurilor medievale în spațiul est-carpatic, cum ar fi arșicele descoperite în ultimii cinci ani în siturile medievale de la Orheiul Vechi (r-nul Orhei) și Costești-Gârlea (r-nul Ialoveni). Artefactele luate în studiu provin din contexte arheologice data-te în secolul al XIV-lea. Acestea au fost lucrate din os de animal, și anume din schelete de oaie/capra (*Ovis aries/Capra hircus*), precum și cele șase piese descoperite în locuința cercetată în timpul campaniei arheologice din anul 2000 (responsabil științific: dr. hab. Gheorghe Postică), date, pe baza materialelor arheologice asociate din respectivul complex de locuire, în prima jumătate a secolului al XV-lea. Astragalele păstrează culoarea naturală a osului, au urme clare de uzură, iar câteva piese au fost modificate, cum ar fi unul dintre arșicele descoperite la Costești-Gârlea, care prezintă o perforație circulară. Câteva piese prezintă perforații făcute în os și umplute cu plumb. Un astragal cu suprafețele șlefuite, având o inserție de fier făcută în partea centrală a piesei, a fost descoperit la Suceava, în zona Hanului domnesc. Menționăm faptul că în contexte arheologice medievale din Franța au fost identificate și arșice având două cavități făcute în os și umplute cu plumb. Se pare că aceste modificări nu erau făcute în vederea trișării. Potrivit descrierilor jocurilor de copii practicate în trecut, arșicul, pe care îl întrebunțau copiii pentru a lovi alte arșice, denumite, în funcție de zonă, „ichiu”, „țap” sau „țac”, trebuia să fie mai mare și mai greu, de aceea, se plumbaia.

Cercetarea mortarelor descoperite în situl medieval de la Orheiul Vechi

Nicoleta VORNICU

 0000-0002-4025-2582

Gheorghe POSTICĂ

 0000-0002-2609-1575

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

 0000-0002-6725-7578

Cristina BIBIRE

 0000-0002-4018-6933

Materialele de construcție, în special mortarele, reprezintă o categorie importantă de mărturii arheologice, care ne relevă, în funcție de calitatea și varietatea lor, nivelul de trai și de civilizație atins de comunitățile umane dintr-o anumită zonă, iar autenticitatea acestor dovezi este confirmată doar atunci când acestea sunt cercetate în mod metodic, distinctiv și științific. În acest scop, se pot utiliza metode științifice cu mare precizie analitică, de la imagistică la analize fizice, chimice și biologice, care oferă cele mai bune mijloace pentru a înțelege cronologia, proveniența/sursele de aprovizionare, fabricarea și utilizarea artefactelor pe care le studiem, precum și ascendența. Cercetările arheologice efectuate în situl medieval de la Orheiul Vechi au condus la descoperirea unor categorii diferite de materiale de construcție folosite în zidăria construcțiilor civile și militare. Lucrarea prezintă rezultatele obținute în urma analizelor efectuate pentru 25 de probe de mortar, prelevate din diferite sectoare ale sitului arheologic de la Orheiul Vechi, în special din zidurile fortificațiilor medievale (secolul XIII și, respectiv, secolele XIV-XVI). Pentru autentificarea acestor mortare s-au folosit metode analitice nedestructive (spectrometrie cu fluorescență de raze X, microscopie OM/SEM) și analiza petrografică, în vederea identificării diferiților constituenți prezenți, a proprietăților optice și morfologice ale mortarelor. Astfel, s-au putut stabili caracteristicile distincte și starea de conservare a mortarelor, care au fost grupate în trei serii: mortare din secolul XIII, din secolul XV și din secolele XIV-XVI.

Paleoanthropological analysis of a 16th-17th century skeletal sample, discovered at the “Vovidenia” church in Iași (Romania)

Vasilica-Monica GROZA

 0000-0003-1396-707X

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

 0000-0002-6725-7578

Cristina CORDOȘ

 0000-0002-1563-217X

Luminița BEJENARU

 0000-0001-5409-7248

In this study, the authors present a preliminary paleoanthropological analysis concerning several skeletons discovered and exhumed in 2021 at the “Vovidenia” Church in Iași (Iași County, Romania). According to the information provided by archaeological investigations, the skeletons date between the late 16th century and early 17th century. The study focuses only on the reburied human remains discovered in “Unit 1/Feature 1”, representing only a part of the total number of recovered human skeletons.

The anthropological study was preceded by marking and bone restoration, in order to allow morphoscopic analysis, osteometry, estimation of age at death and sex, as well as palaeopathological evaluation.

In this particular feature, 14 skeletons were identified: seven belonged to males (aged between 25-65 years), two belonged to females (aged between 35-60 years), two belonged to children (12-14 years, *infans II*), and three were indeterminable, due to the very fragmented state of the bones. Biometric and morphological data is precarious, due to the unsatisfactory condition of skeletal preservation. Pathologies, abnormalities and non-metric traits were identified and analyzed: dental enamel hypoplasia, dental caries, radicular remains, radicular cyst, supragingival dental calculus, Wormian bones, osteoarthritis, sacral spina bifida occulta and sacralization.

The paleoanthropological analysis of the entire osteological material discovered at the “Vovidenia” Church will offer, together with the archaeological documentation, the opportunity of enriching the picture of the medieval population of Iași.

**Studierea artefactelor provenite din cercetările
arheologice de la Catedrala veche Romano-Catolică
„Adormire Maicii Domnului”, Iași**

Maria GEBA

 0000-0002-3442-0930

Doina ANĂSTĂSOAEI

Mihaela Antonina SIMON

În vederea restaurării și consolidării catedralei prin proiectul cu denumirea: „Restaurare, consolidare și integrare turistică: Catedrala veche Romano-Catolică Adormirea Maicii Domnului – Iasi, finanțat în cadrul POR 2014-2020, în perioada 2016-2018, s-au efectuat săpături arheologice în sacristia și în interiorul lăcașului de cult.

Inventarul arheologic cercetat în prezentul studiu cuprinde piese din metal și textile cu fir metalic. Artefactele au fost analizate prin spectrometrie de fluorescență de raze X (XRF), pentru identificarea compoziției elementare, și prin spectrometrie Raman, pentru identificarea pietrelor prețioase și semiprețioase. În urma analizelor XRF, pentru piesele din metal s-au identificat: aur (inel cu pietre), argint aurit (fragment de ornament: cruce cu pietre, cruce cu pietre, verigă, copci sub formă de rozetă, verigă), argint (monedă), alamă (copci) și alamă aurită (copci). Prin spectrometrie Raman s-a stabilit natura pieselor prețioase și semiprețioase din unele artefacte din metal: safir și diamante – pentru inelul cu pietre, topaz – pentru fragmentul de ornament cruce și topaz, turmalină, Crysoprase crystal, sticlă – pentru crucea cu pietre.

La accesoriile vestimentare cu fir metalic, prin analiza XRF, s-au identificat argintul și argintul aurit. De asemenea, artefactele provenite din cercetările arheologice de la Catedrala veche Romano-Catolică „Adormirea Maicii Domnului”, Iași au fost restaurate-conservate în laboratoarele de specialitate, respectându-se normele și procedurile reglementate de legislația în vigoare. Artefactele textile au fost supuse unui amplu proces de restaurare -conservare constând în: detașarea mecanică a impurităților grosiere fixate superficial, hidratarea progresivă a materialului arheologic, deplierea parțială a materi-

alului textil și continuarea curățirii mecanice, curățirea umedă, în vederea îndepărtării depunerilor solubile, a deplierii și relaxării materialului textil, curățirea mecanică și curățirea umedă au fost efectuate în etape alternative, în funcție de natura și aderența depunerilor de impurități la materialul arheologic, curățiri chimice în vederea îndepărtării produșilor de coroziune a metalelor componente, neutralizare și uscare, consolidarea pieselor textile conservate prin coasere pe un suport din pânză de mătase / bumbac, respectând principiul integrării cromatice. Pieselor din metal li s-au aplicat următoarele tratamente: curățiri mecanice și chimice, în vederea îndepărtării produșilor de coroziune a metalelor componente, neutralizare, uscare liberă, conservare finală.

ISTORIE

CZU:902/904:728.81(478)

Castelul Tighina: reevaluarea datării în raport cu arhitectura

Tamara NESTEROVA

 0000-0002-4013-3954

Fortificația Tighina/Bender s-a format treptat, azi ocupând un teritoriu vast, întărit cu bastioane din pământ și piatră, și închizând adiacent pe malul Nistrului o citadelă edificată din piatră. Istoria acesteia este punctată cronologic doar în raport cu evenimentele cunoscute din istoria Moldovei din ultimele trei secole, deși etapele constituirii ei sunt recognoscibile după arhitectură. Una din cele mai durabile idei a fost ipoteza edificării de către genevezi, promovată de istoricii ruși și basarabeni, persistând până astăzi în enciclopediile specializate în geografie și istorie și în marea enciclopedie sovietică, originea geneveză fiind combătută cu argumente istorice. Alte origini ale cetății – moldovenească, lituaniano-rusă, la comanda tătarilor – au fost criticate din cauza lipsei susținerii istorice.

În stadiul actual al cercetărilor, fortificația este considerată în totalitate turcească, atribuție ce se bazează pe două surse istorice – memoriile călătorului turc Evliya Çelebi și cronograma (*tarih*) sultanului Suleiman Magnificul, cu indicarea anului 945 Hegira (anul european 1538/1539). Edificarea cetății Bender de către turci a fost acceptată ca fiind coerentă și convingătoare, fiind elaborate studii cu analiza documentelor istorice. Când s-au formulat concluziile majoritare cu privire la istoria cetății, toate opiniile și argumentările expuse aveau o lacună importantă – nu s-a luat în considerare arhitectura clădirilor. În ultimii ani, clusterul informațiilor despre fortificația din Bender s-a completat cu noi surse documentare, istorice și literare, cu rezultate ale cercetării arheologice, avansând și studierea arhitecturii medievale din Moldova – factori ce permit punerea pe rol a cercetării repetate a istoriei fortificației.

Îndoielei în privința corespunderii studiilor situației reale apar la o atentă analiză a circumstanțelor știrilor. În urma coroborării tuturor informațiilor acumulate, s-a cristalizat o viziune clară despre complexul fortificat Bender,

în care, pe parcursul utilizării militare a acestuia, au apărut clădiri noi, iar o parte din cele vechi au dispărut. Din această cauză studiile clădirilor bazate numai pe informații textuale, fără luarea în seamă a arhitecturii lor, nu corelează cu aspectul fortificației. A fost necesară sistematizarea informațiilor, cu raportarea lor la rezultatele cercetării planimetrice, a analizei detaliilor arhitectonice și constructive, ce sunt recunoscuți drept indicatori cronologici și stilistici siguri. Accesul liber din ultimele decenii pe terenul cetății n-a schimbat opiniile formate anterior: particularitățile arhitecturale rămân ajustate la concluziile studiilor istorice avansate între timp pe pista formulată anterior.

Componentele spațial-volumetrice ale fortificației au păstrat suficiente particularități cronologic recunoscutibile datorită arhitecturii lor. Unul dintre cele mai convingătoare argumente în favoarea datării mai timpurii a castelului se găsesc în arhitectura turnului de la intrare, în care, deasupra gangului de trecere, unde a fost instalată, cu mari dificultăți, moscheea (ulterior edificării castelului); a turnurilor rectangulare de la mijlocul curtainelor, la care lipsește peretele orientat spre curte (construit ulterior, în timpul funcționării castelului); a golurilor alungite din șirul crenelurilor turnurilor, care erau spre ieșirea la galeria de lemn (dispărută), susținută pe console (au rămas cuiburile), și a golurilor de tragere – inițial, ambrazuri alungite vertical pentru apărarea cu săgeți, înlocuite ulterior cu mortiere pentru piese de artilerie.

Studiul arhitecturii castelului – planimetria, caracterul detaliilor, tehnicile de construcție, soluțiile de apărare – sugerează o opinie de datare mult mai timpurie și alte repere cultural-identitare.

Informații suplimentare privind numele etnic „Lidul”, întâlnit în cronica rusă „Povest’ vremennâh let”

Vlad. D. GHIMPU

 0001-2346-6799

Într-o ediție a Istoriei Moldovei din anul 1951, în capitolul III, semnat de istoricul sovietic V.M. Senkevici, au fost exprimate niște considerații noi privind atestarea volohilor (românilor) în evul mediu timpuriu, participanți împreună cu slavii de est în unele evenimente istorice. Autorul menționat făcea referire la războaiele ruso-bizantine din anii 907 și 944, unde au fost prezenți și tiverții, populație dintre Nistru și Dunăre, dar și la personajele ce au semnat tratatele de pace, unii dintre ei purtând nume romanice. Printre cei câțiva semnatari enumerați era atestat ca nume romanic și „Lidul”.

Realizând o publicație cu aceeași temă și editată mai demult, autorul acestor rânduri a comentat informațiile din acel volum de sinteză istorică referitoare la spațiul nostru, inclusiv într-o analiză mai amănunțită, prin compararea pasajelor ce descriau războaiele ruso-bizantine în diferite letopisește rusești. În actualul articol vom adăuga și alte surse documentare, necunoscute până în prezent, care ne oferă alte argumente pentru a putea afirma, într-un context mai larg, dacă acest nume (prenume) „Lidul” îl puteau purta, într-adevăr, românii din evul mediu timpuriu.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Rachiu, vutcă, horilcă: din istoria consumului de băuturi alcoolice în Țara Moldovei (sec. XV – începutul sec. al XIX-lea)

Alina FELEA

 0000-0002-7449-0001

Viața fiecărui om din comunitate, existența zilnică a acestuia este dependentă de nutriție, iar grija acordată felului de pregătire a hranei și modului de a întrebuița alimentele și băuturile, predilecția pentru anumite alimente sau consumul lor în anumite împrejurări au demonstrat experiența dobândită pe parcursul timpului. Pe lângă vin, populația din Țara Moldovei mai bea rachiu (vutcă, horilcă, țuică), preparat din prune, borhot, tescovină, grâne etc. Deși unii călători susțineau că moldovenii „...iubesc foarte mult rachiul..., care se fierbe din prune”, Dimitrie Cantemir îi combătea: „Rachiul nu-l iubește nimeni, afară de oștean; ceilalți beau numai un pahar mic înainte de masă”. Comunicarea, elaborată în baza surselor de epocă, se va axa pe prezentarea consumului de *băuturi alcoolice: rachiu, vutcă, horilcă*, nelipsite la mesele tuturor categoriilor de populație, servite în familie și/sau consumate în diverse situații cotidiene, oferite cu anumite ocazii oaspeților, la mese de sărbătoare sau mese de pomenire. Vor fi evidențiate diferențele în denumiri, ingredientele necesare pentru pregătire, ustensilele, vesela pentru servit, dar și atitudinea societății față de consumul *băuturilor alcoolice*. La nivelul elitelor, la sf. sec. al XVII-lea, dar mai ales în sec. al XVIII-lea, se remarcă *vutca*, servită alături de *cafea*, un obicei care a intrat în consumul alimentar la început la Curtea Domnească, apoi la Mitropolie, mănăstiri și în familiile de boieri, alături de „dulcețuri” și cofeturi. Societatea românească accepta consumul moderat de alcool. Dimitrie Cantemir sublinia că moldovenii nu abuzează: „De băutură nu au prea multă greață, dar nici nu-i sunt plecați peste măsură. Desfătarea lor cea mai mare este să petreacă în ospete, uneori de la al șaselea ceas al serii până la al treilea ceas după miezul nopții, alteori și până ce se crapă de ziuă, și să bea până ce varsă. Atâta că nu au obicei să facă petreceri în fiecare zi, ci numai la sărbători sau când e vreme rea, iarna, când gerul silește oamenii să stea pe acasă. Probleme familiale legate de alcoolism au însoțit omenirea de la apariția băuturilor alcoolice, de aceea față de beție societatea avea un anumit tip de comportament. În Țara Moldovei, în Evul Mediu și perioada premodernă, beția se număra printre „lucrurile cele blăstămaști”, iar omul bețiv era „blăstămat la toate lucrurile lui”, „nevrednic de ținut orânda casii” și „stricătoriu”.

Northern Black Sea region on cartouches of geographical maps of the 16th - 17th centuries: features of European perception

Viktor FILAS

 0000-0002-0785-7758

The formation of the understanding of the Northern Black Sea region took place not only through scientific knowledge, but also in other ways – primarily artistic. With the accumulation of knowledge about the Northern Black Sea region, a certain image was formed that existed in European society. This image was broadcast in various forms, one of which became cartouches on geographical maps, which can now be considered one of the important sources with high information potential, capable of revealing the main features of the region and ideas about it during the 16th - 17th centuries.

Structural analysis of cartouches makes it possible to talk about both real information that reflects historical reality, and about established stereotypes and information of a program nature. The plots of the cartouches mainly appealed to the historical past, embodied the social propaganda of European values, polarized the images of the civilizational West to the barbaric East, pointed to the peculiarities of the confrontation in the Northern Black Sea steppes.

**Cu privire la implicarea marelui logofăt Diicu Rudeanu în
viața politică a Țării Românești (a doua jumătate a secolului
al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea)**

Petruța BARDAN (CĂTĂLINOIU)

 0000-0002-6323-810X

Fiu al marelui ban Chircă Rudeanu și al Dumitranei, Diicu Rudeanu a fost un reprezentant de seamă al acestui neam boieresc între a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Articolul este dedicat acestui personaj istoric, care s-a implicat în viața politică a Țării Românești în intervalul de timp menționat. Scopul cercetării este acela de a reconstitui cât mai fidel cu putință activitatea politică a marelui logofăt Diicu Rudeanu, subiect netratat de istoriografia în domeniu. În lupta pentru putere dintre facțiunile boierești, Diicu Rudeanu s-a aflat, inițial, de partea grupării politice a Bălenilor, urmând aceeași linie politică trasată de tatăl său, însă, din rațiuni politice, el s-a alăturat partidei Cantacuzinilor. El s-a înrudit cu această mare familie de boieri prin căsătoria fiului său Chirca, mare căpitan de Cerneți, cu Ancuța, fiica marelui spătar Mihai Cantacuzino. Diicu Rudeanu a ajuns mare dregător sub domnia lui Gheorghe Duca, iar sub domnia lui Șerban Cantacuzino a continuat să dețină mari dregătorii. Apogeul rolului său politic a fost atins sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești (1688-1714). Domnul l-a păstrat în Divanul său pe Diicu Rudeanu, unul dintre dregătorii lui Șerban Cantacuzino. El s-a dovedit a fi un supus fidel domnului Constantin Brâncoveanu, pe care l-a însoțit pe parcursul vizitei la sultan, la începutul secolului al XVIII-lea.

Destinul femeilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania în contextul războaielor din secolul al XVII-lea

Șarolta SOLCAN

 0000-0002-5815-0699

În secolul al XVII-lea, s-au desfășurat numeroase conflicte militare pe teritoriile ocupate de Țara Românească, Moldova și Transilvania. Au fost războaie împotriva invaziilor străine, lupte pentru domnie, care s-au transformat în nemiloase războaie civile, lupte sociale. Femeile, care reprezentau jumătate din populație, au trăit acele momente cumplite care adesea le-au schimbat viața pentru totdeauna. Sursele istorice din secolul al XVII-lea păstrează crâmpoșe ce reflectă suferințele îndurate de femeile din epocă. În timp ce soții lor erau înrolați în armate, lor le revenea obligația de a-și ocroti copiii și puținele bunuri care au scăpat de distrugerile războiului.

Unele, pentru a salva viața lor și a copiilor, pribegeau, altele continuau să trăiască în țară. Oriunde ar fi fost greutățile, grijile, teama le copleșea, așa cum reiese din scrisorile rămase de la ele sau din comentariile contemporanilor. Din orice categorie socio-economică ar fi făcut parte, femeile trebuiau să îndure abuzurile, răzburările, umilințele venite din partea dușmanilor soților lor, a familiilor lor, a soldaților. Erau nevoite să fie martore la suferințele soților și copiilor lor.

Femeile de rând, ale căror gospodării au fost distruse în timpul luptelor, se confruntau cu sărăcia, cu foamea și bolile, care erau urmarea războaielor. Așa cum arată documentele, multe dintre aceste femei rămâneau văduve, fapt ce atrăgea după sine schimbarea statutului lor în comunitate, preluarea unei gospodării ruinate și a obligațiilor ce reveneau unui cap de familie – circumstanțe ce accentuau pauperizarea și marginalizarea lor. Sărăcia a contribuit și la degradarea moravurilor unora dintre femei.

Violențele, foamea, bolile generate de războaie au dus la decesul multor femei. Informațiile despre destinul femeilor în timpul conflictelor militare sunt adesea laconice și răspândite în numeroase documente, dar punerea lor cap la cap demonstrează complexitatea situației lor, cu impact direct asupra destinului lor.

**Paradigmă interpretativă a surselor despre alianță dinastică
între Ruxandra Lupu și Timuș (Timofei) Hmelnițki:
condiții și consecințe**

Lilia ZABOLOTNAIA

ID 0000-0001-9807-5809

Alianța matrimonială moldo-ucraineană între Ruxandra (?1632-1686), fiica lui Vasile Lupu (1634-1653) și Timuș (Timofei) (1632-1653), fiul lui Bogdan Hmelnițki (1595-1657), din start avea la bază un substrat politic. Pentru a rezolva problemele interstatale și a dezlega nodul de conjunctură geopolitică creată între domnul Moldovei și marele hatman al Ucrainei, s-a recurs la metoda larg răspândită în sistemul relațiilor internaționale de epocă – diplomația de mariaj. Conform „proiectului strategic” al lui Bogdan Hmelnițki, „prin legarea Moldovei de Ucraina, această căsătorie l-ar introduce simultan pe liderul cazacilor în cercul suveranilor legitimi sub protectoratul Porții Otomane”. Prezintă interes, în acest context, rolul Ruxandrei, doamnei „Hmelnițka, în derularea evenimentelor istorice. Documentele de epocă (acte domnești, cronică, letopisețe, mărturiile contemporanilor etc.) demonstrează că acest personaj feminin s-a remarcat ca o persoană curajoasă și îndrăzneată, aptă și capabilă să-și apere poziția ei statutară. Fiind un instrument de soluționare a pretențiilor politice ale tatălui și soțului ei, după decesul acestora, nu s-a manifestat ca victimă a unor evenimente tragice, nu s-a călugărit și nu s-a recăsătorit. Dimpotrivă, scrisorile ei personale constată o activitate socială, planuri ambițioase de anvergură. Istoricul ucrainean M. Grușevski a depistat scrisoarea Ruxandrei către țarul rus Alexei Romanov (1645-1676), scrisă în limba greacă, în care ea cere să i se elibereze un hrisov pentru întărirea moștenirii pe viață a moșiei Rașcov, pe care a primit-o de la Bogdan Hmielnicki ca dar de nuntă. Această informație este confirmată și de patriarhul Paul din Alep, în *Jurnalul călătoriei în Moldova și Valahia*. Ulterior, ea a încercat să recupereze averea surorii sale Maria (Lupu) Radziwiłł. În 1670 se adresează regelui Michal Korybut Wiśniowiecki (strănepotul domnului Ieremia Movilă), cu rugămintea să-i întoarcă ei zestrea surorii sale, în special averea imobilă în Rzeczpospolita (sic!). Scrisoarea era scrisă în lim-

ba polonă și latină, fapt care încă o dată justifică inteligența și raționalitatea acesteia.

Valorificarea materialului ilustrativ prezintă un interes aparte pentru cercetările noastre. Pe parcursul anilor, au fost depistate o serie de portrete și imagini ale Ruxandrei în muzeele din Varșovia, Ucraina, Sankt-Petersburg și în colecția privată a reputatului muzeograf Y. Epatko. Materialul ilustrativ ne oferă un cadru vizual al cronografiei evenimentelor istorice, legate de acest personaj feminin și contribuie la crearea imaginii complete a Ruxandrei în acea epocă.

Viața Ruxandrei a fost lungă și zbuciumată, cu un final tragic. Soarta a înzestrat-o cu frumusețe, inteligență și înțelepciune, însă, împotriva voinței sale, a fost atrasă în lumea ambițiilor politice a tatălui și, apoi, a soțului ei. Posibil, dacă ar fi avut copii, destinul ei ar fi fost altul. Pe de altă parte, așa cum arată istoria, nici tatăl, nici soțul ei nu și-au realizat planurile grandioase politice. Marele domn moldovean, a cărui domnie a intrat în istorie drept o „epocă de aur”, a rămas fără moștenitori și numele său nu a rămas în istorie ca dinastie domnitoare. Timuș (Timofei) Hmelnițki, de asemenea, a fost lipsit de cel mai mare dar al lui Dumnezeu – de urmași și descendenți.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Date istorice și arheologice referitoare la statutul Curții Domnești de la Suceava în secolele XVII-XX

Monica DEJAN

Ștefan DEJAN

Importanța Curții Domnești de la Suceava a fost subliniată în numeroase rânduri de-a lungul timpului. Istoricii, dar mai ales arheologii, au o contribuție însemnată la stabilirea etapelor de evoluție ale acestui monument aflat în centrul fostei capitale a Moldovei. Monumentul, astăzi păstrat doar prin câteva ziduri care în puține locuri depășesc un metru, a cunoscut transformări majore de-a lungul secolelor. Inițial, o construcție de lemn, ridicată în timpul domniei lui Petru I (1375-1391), dezvoltată de către urmașii acestuia care, treptat, o ridică din piatră și o extind prin adăugarea de noi construcții adiacente, Curtea începe să decadă din a doua jumătate a secolului XVII, când evenimentele militare ce au dus la pierderea tronului de către Vasile Lupu au afectat iremediabil orașul Suceava și monumentele lui majore: Curtea Domnească și Cetatea de Scaun. Din acest moment, palatul domnesc și zona înconjurătoare se ruinează, între acesta și capela curții se va deschide un drum, dovadă că centrul orașului își pierduse definitiv caracterul aulic. În secolul XIX, se ridică diverse construcții care afectează integritatea vechilor ziduri, deja în bună parte ruinate, fenomen care continuă până la mijlocul secolului următor.

Общеземские привилеи в архиве великих князей литовских: состав, признаки происхождения и современные места хранения оригиналов

Андрей ЛАТУШКИН

 0000-0002-9249-6626

На основе сохранившейся архивно-учетной документации второй половины XVI - первой половины XX вв. проведена реконструкция состава оригиналов такого вида законодательных актов как общеземские привилеи Великого княжества Литовского – сословных привилегий, которые входили в архив великих князей литовских в конце первой четверти XVII в. В 1685-1945 годах они находились на хранении в частных архивах рода князей Радзивиллов. После Второй мировой войны основная часть актов вместе с Архивом Несвижской ординации Радзивиллов в Варшаве были включены в состав фондов Главного архива древних актов Республики Польша. Некоторые из документов в процессе хранения оказались в других архивах и библиотеках, отдельные из них были утрачены.

Общеземские привилеи выдавались монархом, были адресованы сословию феодалов либо имели межсословный характер. Они обладали общегосударственным масштабом действия в отличие от т. наз. областных привилеев. С их помощью землевладельцы наделялись более широкими правами в сфере имущественных отношений; расширялись политические права, формы их участия в управлении государством; декларировалось конфессиональное равенство христиан и др.

В результате исследования автором определена степень целостности указанной части архива ВКЛ, современное местонахождение актов, составлен конкорданс каждого из документов. Итоги изучения темы свидетельствуют, что все известные в науке общеземские привилеи ВКЛ входили в состав архива великих князей литовских и фиксируются в его учётной документации. Это утверждение касается как тех документов, которые реально существовали и сохранились, так и тех из них, которые не дошли до нашего времени, но существование которых в оригинале

доказано. Общее количество актов равно 22-м единицам. Из них сохранились до настоящего времени – 20 единиц. Не сохранились (современное местонахождение – неизвестно) следующие привилеи: 1) привилей Владислава-Ягайлы от 20 февраля 1387 г., Вильня – последнее подтверждённое место хранения – Несвижский замок князей Радзивиллов, утрачен в 1755-1847 гг.; 2) привилей Владислава-Ягайлы и Аляксандра-Витовта от 2 октября 1413 г., Гародля – последнее подтверждённое место хранения – Варшава, дворец Януша Радзивилла по ул. Беляньска, д. 14, утрачен во время событий Варшавского восстания в августе 1944 г., вероятно, уничтожен пожаром или вывезен гитлеровцами из захваченного здания дворца.

В процессе исследования были выявлены также оригиналы отдельных общеземских привилеев ВКЛ, которые ранее считались утраченными или местонахождение которых ранее было неизвестно, а именно: оригинал подтвердительного привилея Сигизмунда Августа от 3 ноября 1551 г., т. наз. Бархатная книга.

Кроме документов, заявленных в науке как общеземские привилеи ВКЛ, отражённых в таблице-приложении к исследованию, в составе архива великих князей литовских фиксируются другие привилеи. Они не охвачены известными списками, в том числе списком Я.Б. Якубовского, изданием «Памятники права Беларуси XIV-XVI вв.», и в целом – менее известны в науке. В массе своей такие акты не содержали новых норм, касающихся прав и свобод, преимущественно были подтвердительными или сопровождали процесс разработки и оформления собственно общеземских привилеев. Общее количество таких документов в составе архива ВКЛ – 16 единиц за период 1457-1588 гг. Вместе с тем, некоторые из таких актов касаются урегулирования конкретных вопросов, что затрагивали имущественные или политические права и интересы всего сословия феодалов либо самого монарха, т.е. имели общегосударственное значение. Всё указанное позволяет рассматривать их также как законодательные акты сословного характера и большинство классифицировать как общеземские привилеи либо как ту или иную их разновидность.

Разорение молдавских сёл вследствие ногайского бунта 1758 года

Александр ПОНОМАРЁВ

📖 0000-0001-5492-0804

Ногайский бунт произошёл в начале лета 1758 г., а на протяжении лета-осени к восставшим едисанским ногайцам присоединятся и другие орды. Результатом волнений среди ногайцев стало разорение молдавского населения ханских сёл и приход к власти в Крымском ханстве буджацкого сераскера Крым-Гирея. Восстание ногайцев произошло при хане Халим-Гирее, который по словам Ш. Пейсонеля лишился ханского трона вследствие «необузданного произвола и безрассудного самоуправства» его сыновей – буджацкого, едисанского и кубанского сераскеров. Влиятельные мурзы открыто выступили против Халим-Гирея, требуя от него усмирить указанных особ. Однако это было ему не под силу, ибо Халим-Гирей, который будучи искусным и храбрым правителем в молодости с годами впал в наркотическую зависимость, став неспособным к управлению.

В 1802 г. Ст. Богуш-Сестренцевич писал о Крым-Гирее, что он наблюдал со стороны за ногайскими распрями, заняв престол без малейших усилий, что не соответствует действительности, хотя и в определённой степени характеризует хитрость и ловкость претендента на ханский престол. Не подтверждаются источниками также слова автора: «Первым его (Крым-Гирея – *А.П.*) попечением было также, чтоб исправить вред, сделанный им против своей воли в Молдавии. Все вещи были возвращены в совершенной точности; сам он отослал обратно восвояси около двадцати тысяч вывезенных им невольников».

На самом деле ни Крым-Гирей, ни ногайцы не испытывали ни малейшего желания возвращать награбленное. Более того, едисанцы после похода в Молдову, где они «все салтанские, а паче ханские деревни разграбили, народа много умертвили, а инних в плен взяли», по требованию Порты возвратить захваченный ясырь, «на то отпираются, якобы в плену у них ни одного человека не имеется». Подчёркивалось, что все

взрослые пленники перебиты при стычках, а малолетних у них в наличии не более тысячи.

Крым-Гирей не только не возвращал пленных, а наоборот – требовал немедленного возвращения молдаван-беглецов из Польши, процесс возврата растянулся на несколько лет и летом 1760 г., ещё был предметом споров между Молдовой и Крымским ханством. На претензии молдавских господарей Крым-Гирей отвечал: «А о своих здѣшних убитках пуцай-де ищут на прежних бивших в Крыму ханах, а он-де за них довольства чинит не будет». Первыми шагами хана относительно «возмещения убытков» было его намерение отправить войско в Польшу для возвращения молдаван-беглецов, свалив всю вину на ногайцев. Едисанским ногайцам предписывалось и возместить нанесѣнный ущерб: «за... угрожениями о возвращении народа и пограбленного имеют они, едисане, намерение, будто на Полщу напасть, и тою добычу волоских жителей удовлетворить».

Тем временем едисанцы, воспользовавшись отсутствием господаря, в сентябре 1758 г. начали наступление на Молдову. Таким образом, по состоянию на 14-15 сентября едисанцы, к которым присоединились ногайцы Джамбулуцкой и Едичкульской орд распространились по Молдове до самых Ясс, что было названо в летописях «разливом татарвы». Согласно данных запорожской разведки, во время ногайского похода в Валахии («Мунтянской земле») забрали в плен 5500 чел., а тамошний господарь от увиденного и услышанного был вынужден со своей свитой скрыться в Венгрии. Меньшей была добыча ясыря в Молдове («Волоской земле»), где кочевники забрали 3400 чел. со всем имуществом, отправив ясырь в «татарские буджацкие села». Современные исследователи называют другие данные утрат на молдавских землях – 15 тыс., 25 тыс. и 40 тыс. чел. Крым-Гиреем «знатным числом войска отправлено было для разорения волохов, которым оно и учинено, и многия в смерть порублены, а другие в полон побраты, после какова разорения то войско распущено...».

Prezența elementelor istorice dominante în evoluția orașelor de dimensiuni medii

Constantin Daniel ZAHARIA

Geneza și evoluția așezărilor urbane medievale reflectă expresia unui proces social-economic, în cursul căruia meșteșugarii din obștea sătească se desprind de agricultură, pentru a se stabili în centre care să le înlesnească într-o mai mare măsură practicarea meseriei. Studiarea complexă a acestei probleme tinde să precizeze tipologia feudalismului moldovenesc, specificul evoluției orașelor în genere, restructurările din sfera producției și a relațiilor sociale, principalele direcții ale politicii interne. Domnitorii moldoveni au construit o serie de cetăți de-a lungul graniței răsăritene, pentru a ține sub control incursiunile tătarilor, cazacilor sau polonilor. Un studiu important ar fi analizarea similitudinilor istorice și de context urbanistic între două orașe din dreapta și stânga Prutului – Soroca și Târgu-Neamț.

Soroca are o istorie atestată de aproape șapte secole, timp în care evoluția urbanistică, socială, economică și culturală a fost complexă. Datorită amplasării geografice strategice pe malul râului Nistru, de-a lungul drumului comercial medieval ce lega diferite regiuni sud-est europene, orașul în permanență a avut un rol administrativ, economic și militar deosebit, fiind, până la 1812, centru al unui important ținut al Principatului Moldova. Totodată, Cetatea Soroca este una dintre cele patru fortificații mari moldovenești de frontieră, păstrate de-a lungul Nistrului. Cetatea Soroca este așezată chiar pe malul drept al Nistrului, în partea de nord a ceea ce astăzi este Republica Moldova și ar corespunde nord-estului Moldovei istorice. Din punct de vedere al dovezilor scrise, Târgu-Neamț este unul din cele mai vechi orașe din Moldova, fiind atestat documentar la sfârșitul anilor 1300 (Letopisețul Novgorodului – cunoscut și ca „Lista rusă de orașe”, datat între 1387-1392), din timpul domniei lui Petru vodă, când se construiește și Cetatea Neamțului. Cetatea Neamț a reprezentat un avanpost fortificat important pentru apărarea graniței de vest a Moldovei și a trecătorilor Carpaților Orientali în fața politicii de continuă expansiune teritorială spre est a Regatului Ungar. Ea era una din cele mai bine întărite cetăți de care a dispus statul medieval moldovenesc și avea un rol important în sistemul general de apărare a țării.

**Viața și activitatea ieromonahului-zugrav Anatolie Zdoicevski,
în Podolia și Basarabia sfârșitului de secol XVIII – începutului
de secol XIX**

Manole BRIHUNEȚ

Conjunctura politică dezastruoasă a Basarabiei – atât înainte de anexarea la imperiul Rus, cât și în primul deceniu după anexare – a dus în mod firesc la o puternică nestatornicie a rațiunii umane, exteriorizată, printre altele, prin vagabondaj în interiorul regiunii, migrarea în exteriorul ei și aflulxul bejenarilor atât din guberniile învecinate, cât și de după hotarele imperiului. În Arhiva Națională a Republicii Moldova se află multe dosare cu referință la acest fenomen civil, în temeiul acestora se pot restabili – fie și parțial – dimensiunile semnificative care au cuprins Basarabia în primul sfert al secolului al XIX-lea. Unele documente menționează și persoane proeminente care prin acțiunile lor s-au evidențiat din masa largă a indivizilor figuranți în dosare, dezvăluindu-li-se și capacitățile unice.

Un caz inedit care se înscrie în tematica investigațiilor noastre ne dezvăluie o personalitate cu o bogată activitate în domeniul artei iconografice. Datorită preocupărilor sale artistic-creative, care impuneau dese deplasări prin parohii, pentru exercitarea serviciilor, el este luat în vizorul autorităților bisericești și impus să respecte regulamentele emise în acest sens de instanțe. Firea artistică rebelă a protagonistului nostru l-a făcut să ocolească de fiecare dată interdicțiile și acțiunile de urmărire și să-și continue activitatea, și doar neputințele bătrâneților lau silit să se domolească din peregrinările lui de creație.

Ieromonahul-zugrav Anatolie Zdoicevski, despre care vă vom comunica în amănunte într-o publicație ulterioară, s-a născut în anul 1749, în gubernia Kamianets-Podilsky, orașul Sharhorod, în familia preotului uniat Parfeny Zdoichevsky, paroh al bisericii Sf. Gheorghe Biruitorul. În casa părintelui său a învățat a scrie și a citi în limba poloneză și rusă, tot de la tatăl său a deprins și arta iconografică. După moartea tatălui său în 1773, trece cu traiul în Moldova, unde urma să-și desfășoare activitatea mai întâi în calitate de zugrav, după care, căsătorindu-se și fiind hirotonisit ca preot-paroh, ulterior murin-

du-i soția, este tuns în călugărie, ceea ce-i permite să fondeze o comunitate monahală în schitul părăsit Galița. Suntem convinși că scopul practic al aflării sale în acest loc uitat de lume a fost amenajarea unui atelier de zugrăvire, iar datele pe care le deținem arată că el ar fi fost una din primele instituții de acest fel din Basarabia.

Creația zugravului Zdoicevschi, în condiții favorabile, s-ar fi păstrat în localitățile din dreapta Nistrului – s. Dărcăuți, r-nul Soroca, s. Cinișăuți, r-nul Rezina, or. Telenești, r-nul Telenești, mănăstirea Călărășăuca, r-nul Ocnîța (Republica Moldova), mănăstirea Galița, reg. Cernăuți, și cele din stânga Nistrului, în prezent Ucraina, – s. Kopâstârân, r-nul Sharhorod, reg. Vinnâțea, or. Sharhorod, reg. Vinnâțea, s. Pyrizhna, r-nul Kodyma, reg. Odesa, s. Nasta-siivka, r-nul Mikolaiivka, reg. Odesa. Cu toate că aria geografică a activității artistice a ieromonahului Anatolie este destul de vastă, până în prezent nu se cunoaște nicio icoană semnată de el, rămâne să intensificăm cercetările, pentru a le depista urmele.

Viața și activitatea tumultuoasă a zugravului-ieromonah, tăinuită în dosarele arhivei Dicasteriei Duhovnicești din Chișinău, merită a fi adusă la lumina zilei de azi, pentru a întregi tabloul politic și procesul artistic al vremurilor trecute, atât de asemănătoare zilelor noastre.

Служители бессарабской церкви начала XIX в. на ниве просвещения и сохранения культурного наследия

Вячеслав СТЕПАНОВ

 0000-0002-5026-9505

21 августа 1813 г., спустя год после присоединения к России бессарабских земель, была образована Кишиневско-Хотинская епархия, которую возглавил митрополит Гавриил (Бэнулеску-Бодони), до этого будучи экзархом Молдавии, Валахии и Бессарабии. Созданная епархия включала в себя и приходы, расположенные на левобережье Днестра, а также территории Одесчины, включая сам город, и Херсонщины.

С именем митрополита Гавриила связан процесс формирования Бессарабской митрополии в составе Московского патриархата. Он же принял активное участие в просветительской деятельности, способствуя открытию в Бессарабии духовной семинарии.

У митрополита Гавриила была целая плеяда достойных учеников. Полученное им образование в Греции принесло свои плоды в процессе его дальнейшего церковного служения. Он является основателем эллинистической религиозной школы. Его учениками были мастера русской словесности И.И. Мартынов, Н.И. Гнедич.

Одним из соратников митрополита Гавриила являлся Петр Семенович Куницкий, помогавший ему в становлении первого учебного заведения Бессарабии – духовной семинарии. С ним митрополит взаимодействовал еще во времена его руководства Екатеринославской губернией.

П.С. Куницкий вызывал и продолжает вызывать научный интерес среди исследователей Молдовы, Украины, России. Он одним из первых остановился на описании местного населения, прежде всего уделив внимание молдаванам, обратив внимание на полиэтничный состав населения.

В контексте интереса властей России к Дунайским княжествам и их социально-экономическому состоянию объяснимо внимание П. Куницкого, направленное на освещение социальных слоев молдавского общества, бытовавших здесь обычаев. Интерес вызывает один немало важный пассаж, позволяющий представить себе тенденции в форми-

ровании общей динамики межэтнических взаимодействий в ходе освоения бессарабских земель, в первой половине XIX в.: «Что касается до обычаев, то сколько здесь наций, столько и обычаев. *В прочем все принаравливаются к Молдованским обычаям и их языку в рассуждении превосходства их числа* (выделено нами)».

Любопытны наблюдения над боярством, которое, на время описания, демонстрировало подражание греко-турецким нравам: «Бояре с некоторого времени начали принаравливаться к Греко-Турецкому наряду и обычаям.

Возвращаясь к творчеству Куницкого, следует познакомить читателя с отдельными элементами культуры повседневности, встречаемыми в описании края священнослужителем. Интерес представляют нормы гостеприимства начала XIX в., представленные Куницким.

Любопытно замечание автора о том, что привилегированные слои предпочитают иностранным напиткам молдавское вино. В простонародье «пьют водку и вино, но умереннее многих народов». Важной представляется этнопсихологическая характеристика, данная П. Куницким молдавскому населению «среднего и нижнего состояния»: «Молдоване вообще простодушны, гостеприимны, в вере и верности не колебимы и начальству послушны». Еще одной немаловажной чертой, свойственной молдавскому народу, было отсутствие нищих: «...Природных молдаван нищих и просящих милостыню вовсе нет у них, хотя бедность у молдаван не есть порок; но просить милостыню есть весьма бесчестно не только для просящего, но и для всей его фамилии и потому никто не допускает до сего своих родных».

Куницкий выражает надежды на изменения к лучшему на ниве просвещения, указывая на первый случай открытия публичного училища (духовной семинарии, где преподавал он сам), «в котором как духовные, так и светские дети будут обучаться систематическим порядком. Время покажет, – продолжает П. Куницкий, – что и Молдаване имеют способность успевать в словесных науках». Тут важно подчеркнуть, что в связи с отсутствием в крае образовательных учреждений уровень образования даже среди привилегированных слоев населения был очень низок.

То, что описанием состояния бессарабских земель занялся священнослужитель, свидетельствует о том месте в общественной иерархии, которое занимала церковь в то время.

Emisiuni monetare rusești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei (prima jumătate a secolului al XIX-lea)

Elena ARCUȘ-JANTOVAN

 0000-0002-9741-6963

Perioada primei jumătăți a secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o lipsă acută de stabilitate în circulația monetară din spațiul dintre Prut și Nistru, drept consecință, în primul rând, a rigorilor impuse odată cu instaurarea regimului fanariot în Principatul Moldovei, iar în al doilea rând, ca urmare a anexării Basarabiei de către Imperiul Rus, prin suprapunerea și implementarea directivelor noului regim. Respectiv, la începutul secolului al XIX-lea sunt răspândite pe scară largă emisiuni monetare care circulau în întreg Principatul Moldovei, etapă în care moneda rusească nu va juca un rol substanțial în circuitul monetar. Ulterior, după anexare, răspândirea acesteia se va intensifica semnificativ, îndeosebi după includerea Basarabiei în sistemul economic al Imperiului Rus și introducerea monedei rusești în mod oficial ca mijloc de circulație monetară.

În colecția numismatică din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei se regăsesc o bună parte din tipurile de emisiuni rusești din această perioadă – atât ale lui Alexandru I (1801-1825), cât și ale lui Nicolae I (1825-1855). Piesele au fost atestate în structura unui tezaur (tezaurul de la Ratuș (35 AE, 1801-1848)), dar și ca numeroase descoperiri izolate, reprezentate, în cea mai mare parte, de nominaluri din cupru: *polushka*, *den'ga/denejka*, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, 1, 2, 3, 5 și 10 copeici, dar și de nominaluri din argint: 5, 10, 20 și 25 copeici, *polupoltinnik*, *poltină* și *rublă*. Aceste descoperiri certifică, fără îndoială, o diversitate însemnată de tipuri monetare din circulație, dar, totodată, și o răspândire constantă a emisiunilor rusești pe tot parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Giurgiu în surse cartografice rusești. Date despre un „proiect de cercetare”

Mihai Anatolii CIOBANU

 0000-0002-6659-4249

În timpul cercetărilor noastre la Moscova, la Arhiva Militar-Istorică de Stat a Rusiei, am descoperit câteva zeci de planuri referitoare la cetatea și orașul Giurgiu. Giurgiu, cu un castel vechi construit pe o insula dunăreană, a fost parte a Imperiului Otoman pentru câteva secole. Orașul s-a dezvoltat pe malul stâng al Dunării. Prin această localitate treceau mai multe drumuri comerciale importante pentru lumea otomană. În secolele XVIII-XIX, atât cetatea (cetățile), cât și orașul au suferit distrugerii ca urmare a luptelor dintre ruși și otomani. Rușii au preluat controlul fortificațiilor și suburbiilor de mai multe ori și au construit chiar o cetate bastionară. În timpul conflictelor cu otomanii, ofițerii ruși au ridicat topografic zona și au desenat planuri. Sursele cartografice descoperite la Moscova sunt extrem de prețioase pentru buna cunoaștere a istoriei Giurgiului. Prin prezenta comunicare, ne propunem să arătăm cum a avut loc cercetarea surselor cartografice amintite, copierea lor și, în cele din urmă, valorificarea.

Cartea basarabeană tipărită în colecții din România

Vasilii GUȚU

0000-0001-8315-394X

Începutul activității tipografice în Basarabia a fost condiționat de statutul politic, cultural și ecleziastic, „oferit” ținutului după semnarea Tratatului de pace de la București (16/28 mai 1812). Crearea noii structuri ecleziastice în teritoriul anexat a impus arbitrar trecerea acestuia în supunerea Bisericii Ortodoxe Ruse, deci în albia unei tradiții străine Bisericii românești din Basarabia. Este important să reținem rolul de excepție al Mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni, demersul și insistența căruia a determinat aprobarea înființării în Basarabia a tipografiei Mitropoliei Chișinăului și Hotinului, denumită inițial Tipografia Exarhicească, apoi, din 1822, – Tipografia Duhovnicească. Prevederea Sinodului Bisericii Ruse din 1813 fusese ca în Tipografia Exarhicească din Chișinău să se tipărească numai lucrări traduse din slavonă. În realitate, în prima jumătate a sec. al XIX-lea toate cărțile bisericești apărute la Chișinău sunt, de fapt, retipăriri ale edițiilor de Iași, Neamț, Buzău, Buda, Blaj sau Râmnic, cărora, pentru necesitățile de respectare a „literiei” legii, li se punea pe foaia de titlu un adaos că ar fi fost „traduse din slavonește”.

În Basarabia aflată sub stăpânirea rusă, autoritățile au introdus un aspru regim de cenzură, care supunea unor verificări minuțioase până și edițiile cu caracter religios. Cu mici excepții, pe întreg parcursul secolului XIX, publicarea manualelor (Bucoavna, 1842, 1844, 1861/2, 1863; Ioan Doncev, Cursul primitiv de limbă română; Abecedă rumână, tipografia lui Achim Popov, Chișinău, 1865), a unor opere literare (Sârbu Ioan, Fabule, 1851, Chișinău și Poezii, 1852, Chișinău; Radeon Puteatin, Învățăături scurte, Chișinău, 1864) au reprezentat evenimente cu totul sporadice.

În ciuda destinului dramatic, unul dintre factorii principali care au menținut legătura (de cele mai multe ori cu mari dificultăți legate de trecerea hotarelor) între Basarabia și Patria-Mamă a fost cartea, care – fie legal, fie ilegal – a trecut sârma ghimpată, ajungând în bibliotecile instituțiilor de învățământ, publice și ecleziastice, în cele ale unor persoane particulare. Fiecare carte a însemnat o conexiune sau un șir de conexiuni, orizontale – între

provinciile românești, dar și verticale – în conștiința fiecărui cititor. În urma cercetărilor efectuate, am identificat în diferite colecții din România 132 de titluri de cărți și foi volante, care includ 118 exemplare de carte, precum și 171 de foi, tipărite la Movilău, Dubăsari și Chișinău. Printre acestea se numără șase cărți ieșite de sub teascurile cunoscutului tipograf Mihail Strilbițchi, două editate la Dubăsari (17 exemplare) și 4 cărți – la Movilău (22 exemplare). Producția tipografică de la Chișinău s-a răspândit peste Prut într-un număr de 31 de cărți (79 exemplare) și 95 de foi volante (171 exemplare).

Reflectând asupra unei imagini de ansamblu a producției tipografice basarabene în raport cu contextul general al epocii moderne la români, constatăm că provincia dintre Prut și Nistru, aflată mai mult de un veac sub influența modelelor culturale și spirituale ale Imperiului Rus, și-a menținut integritatea etnică și, mai mult decât atât, a reușit realizări notabile sub raport cultural și științific, contribuind semnificativ la dezvoltarea patrimoniului cultural al românilor.

Basarabia în relațiile comerciale ale Rusiei cu Imperiul Austriac (1812-1830)

Valentin TOMULEȚ

 0000-0003-4696-2064

Anastasia GUȚU

Analizând politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia, autorii constată că aceasta era dictată de interesele economice și politice ale Imperiului Rus față de teritoriile nou-anexate. Acaparând un teritoriu ce nu-i aparținea și la care nu avea niciun drept, țarismul nu-l includea imediat în sistemul economic și politic al Imperiului, dar îl separa de piețele tradiționale europene prin cordonul sanitaro-vamal de la Prut și Dunăre, iar de cele ruse, până în 1831, – prin cel de la Nistru. Respectiv, această măsură a influențat direct asupra Basarabiei în contextul relațiilor comerciale ale Imperiului Rus cu țările străine, inclusiv cu Imperiul Austriac. În prima perioadă, grație prezenței cordonului sanitaro-vamal și unui sistem specific de reglementare a activităților comerciale, deosebit de cel din imperiu, care a impus dezvoltarea comerțului interior, începând cu 1831, odată cu unificarea vamală cu guberniile interne ruse, Basarabia a fost inclusă în sistemul comerțului european, ca parte integrantă a pieței ruse și, respectiv, a legislației comerciale rusești.

În prima etapă, examinată de autori, din interese economice și fiscale, administrația imperială adoptă un șir de măsuri, în scopul înviorării comerțului, sau, după cum indică unele surse, „prin relațiile libere ale locuitorilor Rusiei cu locuitorii Basarabiei se urmărea scopul de a le crea condiții pentru câștig reciproc și de a facilita comerțul acestei regiuni cu Turcia și Austria”. La început, decizia privind exportul mărfurilor din Basarabia în Imperiul Austriac putea fi adoptată doar de comandantul suprem al Armatei Dunărene amiralul P.V. Ciceagov, care depindea în mare măsură de diverse circumstanțe de ordin politic, economic și, îndeosebi, militar. De fapt, comerțul cu Imperiul Austriac se afla în dependență directă de relațiile ruso-austriece sau de situația internațională la momentul adoptării diferitor decizii privitor la importul și exportul mărfurilor. Când relațiile ruso-austriece se

ameliorau sau situația internațională era favorabilă, exportul pâinii, al viteilor mari cornute și al cailor era permis, iar când aceste relații se înrăutățeau sau situația internațională se agrava, comerțul era stopat. Influența și faptul că pâinea, bovinele și caii erau necesare atât armatelor rusești staționate în Principatele Române și Basarabia, cât și locuitorilor Basarabiei, pentru a putea îndeplini multiple prestații în folosul trupelor de ocupație, îndeosebi în perioada ostilităților ruso-turce. Respectiv, exportul și importul de mărfuri deseori era stopat, iar ulterior reluat, ceea ce nu favoriza extinderea și stabilitatea relațiilor comerciale între aceste țări. Pentru o anumită perioadă, în Basarabia au fost păstrate tradițiile stabilite în Moldova de peste Prut, ce permiteau negustorilor străini să mâne în regiune la iernat și pășunat diferite vite, inclusiv cai, fără achitarea taxelor; pentru gonitul lor înapoi peste hotare se percepea o anumită taxă. Această situație era destul de avantajoasă, în special, pentru proprietarii și negustorii austrieci, care ulterior au transformat-o într-o afacere comercială profitabilă modernă, arendând, în special în sudul Basarabiei, pășuni și muncitori pentru creșterea atât a animalelor aduse de peste hotare, cât și a celor achiziționate de la localnici pentru exportul prin vama de la Noua Sulița în Imperiul Austriac.

Organizarea și funcționarea cordonului sanitar la hotarele dunărene ale Imperiului Rus (1812-1856)

Andrei EMILCIUC

 0000-0003-0634-5002

Pentru a întări noua linie de frontieră cu Poarta Otomană și Imperiul Austriac, stabilită prin Tratatul de pace de la București (1812), guvernul rus a instituit în scurt timp un cordon sanitaro-vamal la Prut și Dunăre. Configurația acestuia avea un caracter provizoriu, probabil, din cauza că autoritățile imperiale ruse nu anticipau un hotar pe Prut, ei dorind anexarea întregii Moldove. După lungi discuții, în 1817, instituția sanitaro-vamală la hotarul de la Prut și Dunăre este stabilită definitiv, în baza principiilor existente în Rusia. Noua structură vamală și sanitară, instituită în 1817, este fixată și în Regulamentul organizării administrative a Basarabiei, adoptat la 29 aprilie 1818, care stabilea numărul funcționarilor vămilor și al carantinelor, precum și salariile anuale ale acestora. Chiar și după definitivarea cordonului sanitaro-vamal de la Prut și Dunăre, cel de la Nistru avea să fie păstrat – în vederea asigurării suplimentare a securității sanitare a guberniilor interne. Abia începând cu 1 ianuarie 1831, cordonul sanitar-vamal de la Prut și Dunăre devine singura linie de protecție a imperiului împotriva pătrunderii epidemiilor pe segmentul basarabean. Acest lucru fusese posibil după constituirea cordonului sanitar-vamal de-a lungul hotarului dunărean al Principatelor Române, în timpul administrării ruse a acestora (1829-1834). Ca urmare, termenii de curățare sanitară a mărfurilor la hotarele Basarabiei au fost reduse treptat, fapt ce avea să contribuie la o activizare a legăturilor comerciale externe ale provinciei.

Drumuri comerciale și vămi în comerțul Basarabiei cu Principatul Moldovei (1812-1859)

Adriana BUTNARU

 0000-0002-3607-1375

În urma anexării Basarabiei la Imperiul Rus, frontiera vastului imperiu este transferată pe fluviile Prut și Dunăre și pe litoralul de nord-vest al Mării Negre, unde, conform legislației comercial-vamale ruse, urma să fie instituite noi servicii vamale și carantinele. După cum afirma istoricul Zamfir Arbore, „soarta a legat Basarabia cu marele Imperiul Rus și a transformat bazinul râurilor Prut – Nistru dintr-un teritoriu pecetluit cu o existență firească cu Moldova, într-o provincie izolată și neînsemnată a Imperiului Rusesc”. Autorul ne face cunoștință cu capacitatea comercială a noului teritoriu aflat sub jurisdicția Rusiei, și anume că acesta se împarte în 3 ramuri: comerțul intern, care se răsfrânge asupra a opt orașe și târguri; cel extern, care se subdivizează în comerțul cu Rusia și cel cu Europa, ce se realizează prin porturile de pe Dunăre, Noua Sulița și Odesa; din a treia categorie face parte comerțul de tranzit, care cuprinde transportarea mărfurilor din guberniile interne ruse prin Basarabia în Principatul Moldovei.

Noua organizare vamală și sanitară, instituită în 1817, este fixată în *Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia*, adoptat la 29 aprilie 1818. Regulamentul fixa numărul funcționarilor vamali și de carantină, statele de funcții pentru vămile, posturile vamale și de carantină, amplasate la hotarul de apus al Basarabiei. Pentru întreținerea vămilor Noua Suliță, Sculeni și Reni erau alocate anual 7970 rub. asignate, iar a posturilor vamale Ismail, Leova, Akkerman și Lipcani – 6720 rub. Pentru întreținerea carantinelor erau alocate anual 45710 rub. Ulterior, la 21 august 1818, este adoptat Statutul carantinal, de care urmau să se conducă toate carantinele din Basarabia. Organizarea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre finalizează cu instituirea, la 28 mai 1823, printr-un decret emis pe numele Senatului, a Direcției vamale de circumscripție, în frunte cu consilierul Ivanovski, care exercita funcția de șef al vamei Sculeni.

După suprimarea cordonului vamal de la Nistru și transferarea lui la Prut și Dunăre, în Basarabia sunt instituite două districte vamale: din partea de sus a Dubăsarilor, sau Sculeni, – de la hotarele guberniei Podolia și până la județul Ismail, și din partea de jos a Dubăsarilor, sau Ismail, – de la hotarele județului Ismail până la gurile Dunării, pe litoralul Mării Negre, spre Akkerman și mai departe, până la sfârșitul limanului Nistrului. În districtul Sculeni erau înființate două vămi – la Noua Suliță și la Sculeni și două posturi vamale – la Lipcani și la Leova. Din districtul Ismail făceau parte vama Ismail, căreia i s-a păstrat dreptul de înmagazinare, acordat la 6 octombrie 1828, și două posturi vamale – din Reni și din Akkerman. Prin aceste vămi și posturi vamale se efectua comerțul extern și de tranzit din Imperiul Rus în Principatul Moldovei.

Până în anii '60, principalele mijloace de comunicație internă erau cele cu tracțiune animalieră și transportul fluvial. De regulă, persoanele și mărfurile erau transportate cu ajutorul carelor cu boi și cailor – transport care era anevoios, de durată și risipă, și destul de costisitor.

Reprezentanți ai elitei comerciale din orașul regional Chișinău (1812-1868)

Sorin GRAJDARI

 0000-0001-9385-5195

În prezentul articol, în baza literaturii monografice publicate și a izvoarelor de arhivă inedite, autorul face o caracteristică succintă a noțiunii de *elită* și, în persoana negustorilor angroșiști alogeni (evrei, armeni și greci), pune în discuție subiectul elitei comerciale din orașul regional Chișinău. Autorul constată că, după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, orașul Chișinău a devenit un important centru comercial, fiind numit de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și de senatorul Krasno-Milașevici capitala regiunii Basarabia. Începând cu respectiva perioadă, acest centru comercial va fi înglobat într-un nou sistem politic și economic – cel rusesc.

Pentru a popula spațiul pruto-nistrean, administrația imperială, chiar de la început, conform *Regulamentului administrării provizorii a Basarabiei din 1812*, a hotărât să păstreze „afecțiunea popoarelor de la granițe (adică a moldovenilor, muntenilor, grecilor, bulgarilor, sârbilor ș.a.) și a le păzi de influența vrăjmașilor”, arătându-se destul de prietenoasă cu cei care căutau o patrie. Ruși, ucraineni, evrei, bulgari, armeni se stabileau cu traiul în acea perioadă în Basarabia, inclusiv în orașul regional Chișinău.

Autorul constată că, după anexare, unii negustori care s-au stabilit în acest oraș practicau comerțul permanent, iar alții – doar temporar. În perioada anilor 1819-1820, în Chișinău practicau comerțul temporar negustorul Șagovat Popov, care comercializa vin atât pe piața internă din Basarabia, cât și pe cea externă. Cu comerțul temporar, în Chișinău, se mai ocupau Berdos Bogosov, Baskan Bogosov, Sarkiz Malbaș, Sarkiz Kivorkov etc. Unii negustori practicau în Chișinău comerțul permanent: A. Mogordicev, C. Titosov, K.G. Bogdasarov, T. Mederdicev, I. Lusinov, C. Amvelov, C. Halifov, A. Lusinov, C. Lusinov, N. Ovanesov, C. Asnevesov, C. Amvelov, C. Halifov, A. Lusinov, C. Lusinov etc.

Prezența acestor negustori străini pe piața din Chișinău, în special după aplicarea structurii de ghildă începând cu 1831, a reprezentat o etapă impor-

tantă în constituirea burgheziei comerciale. Administrația imperială a întreprins unele măsuri în acest sens, pentru a-i putea încuraja pe acești negustori să se stabilească în Chișinău. În acest oraș s-au încadrat în comerțul intern și extern, în special, negustori bogați, majoritatea greci, armeni și evrei. Astfel, burghezia comercială și mai apoi elita comercială, în Chișinău, a fost formată, în fond, din elemente alogene, care s-au stabilit în spațiul pruto-nistean în diferite perioade.

Politica lingvistică în cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia după Kișinevskie Eparhialnâe Vedomosti (1867-1871)

Sergiu DEMERJI

 0000-0001-7120-9715

Este cunoscut că Basarabia a fost înglobată unui Imperiu – Imperiul Rus, ce se erija ca protector al Ortodoxiei. Anume în persoana Bisericii Ortodoxe, față de care populația autohtonă era fidelă, administrația țaristă a văzut un instrument util din mai multe puncte de vedere, dar îndeosebi pentru a cataliza procesul de rusificare. Perioada incipientă, sub Gavriil Bănulescu-Bodoni și Dimitrie Sulima, a fost una în care limba română era folosită majoritar și în cult, și în publicarea cărților religioase, și în instruirea clerului. Cu trecerea timpului, rusificarea a instituiției înseși, dar și cerințele ce urmau a fi implantate de către aceasta, au devenit tot mai presante.

Scopul principal al cercetării rezidă în a evidența linia directoare din punct de vedere lingvistic a administrației țariste, cu referire la Biserica Ortodoxă, pe baza materialului faptic selectat din Buletinul Eparhiei Chișinăului (Kișinevskie Eparhialnâe Vedomosti).

Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1868

Valentin TOMULEȚ

 0000-0003-4696-2064

Subiectul pus în discuție este legat de aplicarea în practică a Reformei agrare din 14 iulie 1868. Actele de împrumțărire pentru gospodăriile țăărănești urmau să fie elaborate și puse în aplicare într-un termen de doi ani din ziua publicării Regulamentului, adică de la 1 octombrie 1868 până la 1 octombrie 1870. În pofida acestui fapt, elaborarea acestor documente s-a tergi-versat din cauza că în Basarabia acestea erau puse în aplicare nu imediat, ci, în diferite moșii, în termene diferite, din considerentul că, până la aplicarea reformei, țăranii foloseau pământul moșieresc în baza unor contracte speciale încheiate cu proprietarul. În consecință, actele de împrumțărire au putut fi puse în aplicare doar după expirarea termenului stipulat în contract. Până la 1 octombrie 1870 urmau să fie implementate doar actele pentru moșiile mari, iar actele pentru moșiile mici – abia după 4 aprilie 1875, când au fost aprobate *Normele privind relațiile agrare ale țăranilor stabiliți pe moșiile răzeșești și moșiile mici din gubernia Basarabia*.

Aplicarea în viață a Regulamentului din 1868 pentru țăranii din satul Tabani s-a petrecut anevoios și în defavoarea lor, transformându-se într-un litigiu de proporții și de durată cu proprietarul moșiei Lisovski, fapt consemnat într-un dosar impunător de arhivă. țăranii erau nemulțumiți de modalitatea împrumțării, considerând că n-au primit integral lotul stabilit de Regulament, fiind deposedați de pământ de proprietar. Revendicările țăranilor au fost formulate și adresate Congresului conciliatorilor în litigiul funciure din județul Hotin, Administrației de plasă Briceni, Administrației guberniale pentru problemele țăărănești din Basarabia și guvernatorului Basarabiei.

Revendicările de bază ale țăranilor se regăsesc în cinci cereri/plângeri adresate Administrației guberniale pentru problemele țăărănești din Basarabia din 7 iulie 1871, semnată de 70 de țărani, din 3 iunie 1878, semnată de 194 de țărani, din 29 septembrie 1880, semnată de 169 de țărani, din 30 noiem-

brie 1880, semnată de 57 de țărani și din 30 aprilie 1884, semnată de 70 de țărani.

Plângerile semnate de țărani sunt nu doar un izvor important în studierea particularităților implementării reformei agrare din 14 iulie 1868 în diferite localități ale Basarabiei, dar și un izvor de bază în studierea istoriei localității Tabani, din considerentul că ele conțin informații prețioase despre amplasarea moșiei satului, denumirea moșiei (Mihalcăuți, Mlinăuți și Tabani), ocupația de bază a sătenilor, modalitatea de îndeplinire a dărilor față de proprietar, locul amplasării satului și a caselor unor săteni (Gheorghe Rotari, Procopie Tacu ș.a.), modalitatea de împrumut (din cele 8 desetine de pământ prevăzute de Regulament, 167 de săteni au primit câte 4 desetine, 23 – câte 2 desetine, iar restul 52 de țărani, la momentul depunerii cererii, n-au primit nimic). Este important faptul că țăranii își demonstrau dreptul lor la proprietate prin acte vechi (cartea domnească de la Petru Voievod din 25 mai 7097/1589, ce stabilea hotarele moșiei satului, care n-au fost schimbate până la 1812, ceea ce demonstrează planul moșiei, efectuat în același an de hotarnicul Andronache Donici, la dispoziția domnului Moldovei, din care se poate constata că Mihalcăuți, Mlinăuți și Tabani sunt una și aceeași moșie).

Деятельность Херсонской городской думы в начале 1894 года

Геннадий КОВАЛ

 0000-0003-4104-4571

Взаимодействие людей, организаций, должностных лиц играет в истории каждого города, государства огромное значение. Не являлся исключением город Херсон с его городской думой и управой и разными херсонскими губернскими деятелями. В Херсон 4 января прибыл новый херсонский губернатор, тайный советник М.И. Веселкин. Возле дома Скадовского его встречали члены управы во главе с городским головой И.И. Волохиным, который встретил нового губернатора с приветствием от города и преподнес хлеб-соль на серебряном блюде, с надписью «добро пожаловать» и выгравированным на нем гербом Херсона.

Херсонское городское управление в середине января искало подходящую квартиру для начальника губернии. Единственно подходящим был для этого дом Фальц-Фейна, в котором и раньше проживали херсонские губернаторы, но он активно оспаривался для помещения прогимназии, директором херсонской прогимназии А.И. Супруненко, который вел еще ранее переговоры с владельцем дома Фальц-Фейном и заручился его согласием.

Первое в 1894 году очередное заседание херсонской думы состоялось 16 января. На этом заседании городским головой И.И. Волохиным было прочитано думе письмо помощника начальника уделов С.В. Олива, адресованное им накануне отъезда из Херсона херсонскому голове. В письме он эмоционально поблагодарил думу за плодотворное сотрудничество и подарок ему с женой икон.

Были и абсолютно противоположные случаи в работе городской думы со своими служащими. Городской санитарный надзиратель Люцкевич в середине января по постановлению херсонской думы предавался суду за «беззаконные деяния по службе». Во время эпидемии холеры в Херсоне постановлением думы прошлого состава, одежда и постель холерно-больных сжигались, причем их владельцам, по приблизительной оценке, санитарного надзирателя уплачивалось из городской кассы за

сожженные вещи. Люцкевич, по стовору, пытался присвоить 9 рублей за несожженную одежду больной.

Совсем другое, противоположное было отношение думы с ее гласным И.С. Королем. Он, не смотря на коллективную просьбу херсонской думы, выходил из ее состава, мотивируя отказ от звания гласного скорым отъездом из Херсона. Под председательством городского головы И.И. Волохина 20 января состоялись выборы раскладчиков свечного сбора. Избранными оказались те-же лица, которые входили в состав комиссии в 1893 году: раввин Ф. Блюменфельд, доктора Ярин и Тарле, провизора Розенталь, Баумгольц, Нафтулин, Канарш и другие. Раскладчики 1893 года очень добросовестно относились к своим обязанностям и обложили сбором почти все общество. Всего с херсонского общества причиталось свечного сбора за 2-ю половину 1893 года и за 1-ю половину 1894 года 1211 рублей. Собрание избранных депутатов, в количестве 9, было назначено на 23 января для выбора из их среды председателя собрания и установления порядка исполнения раскладки, которая должна была совершенно окончена за 14 дней.

В городском собрании 23 января под председательством городского головы И.И. Волохина были произведены выборы члена сиротского суда от купцов и мещан. Избирателей явилось слишком мало – 17 человек. В члены сиротского суда был избран состоявшийся и ранее Перримонд, а кандидатом к нему Конник. В начале 1894 года в Херсоне был составлен план здания городского училища на Сухарном предместье; училище было запроектировано на 112 воспитанников и воспитанниц. Херсонская дума ассигновала на постройку здания училища лишь 2.000 руб.; по сделанному плану оно, оказывается, должно было стоить на много дороже – до 3.000 рублей. Таким образом, мы видим, насколько разнообразной и плодотворной была деятельность Херсонской городской думы и управы в начале 1894 года.

Transformation of forms of land use in the settlements of Odessa district of Kherson governance throughout the 19th century as one of the basic factors of the economic well-being of the population

Victor DROBNYJ

 0000-0002-3322-3564

After the resubordination of the south of Ukraine to the zone of economic activity of the Russian Empire and the destruction of connections with the territory of the Ottoman Empire, a long process of transformation of land use forms begins in the territories under discussion.

Among them, we can single out the following main forms: land use by state peasants, land use by landlord peasants, land use by Bulgarian and German colonists.

A key distinguishing feature of state settlements from the rest of the county's settlements was the form of land ownership. The communal form of land ownership is characteristic for Transnistrian villages, except Roksolan. Each of the settlers freely occupied the amount of land that he could cultivate himself or along with his family

In the state settlements Vyhoda, Dalnytskyi, Velyka Karnovka, Kurtovka, Sychavka, Koshari, Tyshkovka, the Kurtiv farm was founded in the 1850s and 1870s and in the Transnistrian village of Roksolany, on the other hand, courtyard land ownership prevailed. The outlined form was characteristic of all landlord settlements and foreign colonies of the county in the first half and middle of the 19th century.

The presence of foreign colonists in the total population of the county made it possible to create a complex interconnected economic system that included various economic connections between settlements with different ethnic groups, which in turn allowed to speed up the process of socio-economic development of the settlements of Odesa County.

Foreign land use has undergone significant transformations over the course of the century. At the beginning of the 1980s the colonists who received yard (family) allotments adopted for themselves the communal form of land ownership traditional for the Ukrainian population.

At the same time, it should be noted that the government of the Russian Empire planned to form a type of land use for the colonists in which one colony would be formed from a number of separate farms attached to a specific yard or family. At the same time, it was planned to form the agricultural land as a single field that would remain whole, undivided during the growth of the colonist family, passing into the ownership between generations of the family, provided that the head of the family in a particular generation remains the full owner of all the land belonging to the yard.

The outlined form of land ownership in the colonies of foreign settlers, in contrast to the traditional form of land ownership for Ukrainian settlements, which were characterized by a communal form, became widespread mainly in the settlements of German colonists. However, at the end of the 19th century, the abovementioned mixed form of land ownership by the Germans almost did not survive, and as it was artificially created, it eventually transformed into a communal form of land ownership, which was used by the entire population of Odesa County from the second half of the 19th century, adopting it from the Ukrainian population.

Историк А.И. Маркевич: к 175-летию со дня рождения

Александр ПЕШИЙ

 0000-0001-7067-6012

Статья посвящена профессору историко-филологического факультета Императорского Новороссийского университета Алексею Ивановичу Маркевичу (1847-1903) и носит биографический характер, рассказывая о его происхождение, период становления, его научной, общественной и благотворительной деятельности, а также в статье приводятся сведения о его супруге Любви Семёновне, урождённой Москалевой.

Emigrarea populației din județul Ismail în Extremul Orient (anii 1896-1900)

Viorel BOLDUMA

 0000-0003-2111-3701

Din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în 1812, interesul pentru istoria provinciei, în general, și pentru problemele majore ce țin de politica social-economică a țarismului la periferiile naționale ale Imperiului, în special, constituie un subiect actual și necesar de cercetare.

După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, o parte a populației, de teama transformării lor în țărani iobagi, a emigrat peste Prut, în Principatul Moldovei. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult, odată cu implementarea politicii de colonizare cu populație alogenă (bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni, evrei etc.), care s-a bucurat de diverse înlesniri și privilegii din partea autorităților imperiale.

Problema emigrației populației din Basarabia în Caucaz, Crimeea, nordul Mării Negre și Extremul Orient/Siberia a fost elucidată sporadic în literatura de specialitate.

În pofida acestui fapt, mai multe aspecte ale subiectului pus în discuție au continuat să rămână neelucidate, necesitând o abordare specială și detaliată.

În vederea realizării procesului de emigrare a populației în Extremul Orient, autoritățile țariste au emis, la 20 martie 1861, *Regulamentul privind așezarea rușilor și străinilor în regiunile Primorie și Amur ale Siberiei de Est*, pentru o perioadă de 20 de ani, care, ulterior, a fost prelungită, cu anumite completări în anul 1882, cu încă 10 ani, apoi în anul 1892 – iar cu încă 10 ani.

Documentele depozitate în *Oficiul gubernial din Basarabia* (Fondul 329) al ANRM reprezintă corespondența dintre autoritățile țariste/centrale și funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile de emigrare a țăranilor din județele Basarabiei, inclusiv din județul Ismail, pe pământurile statului, în Extremul Orient, drept cauză principală fiind invocată lipsa de teren agricol.

Documentele depozitate în acest fond atestă că, după anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus, o parte a populației a fost forțată să emigreze

peste Prut, în Principatul Moldovei, de teama transformării țăranilor liberi în țărani iobagi. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult, odată cu implementarea politicii de colonizare, practicate de autoritățile imperiale pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, cu populație alogenă (ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni, evrei etc.), care a beneficiat de anumite înlesniri și privilegii. Acest fapt a determinat populația Basarabiei de a emigra în Extremul Orient, drept cauză fiind lipsa suficientă de teren agricol.

Istoria unor destine de nobili români. Repere arădene

Felicia Aneta OARCEA

 0000-0002-9952-6218

Uitată până nu demult, nobilimea românească a redeschis vechile cutii cu documente, fotografii, răscolind amintiri despre cei care odinioară au constituit elita intelectuală a lumii rurale ori urbane. În labirintul căutărilor, am descoperit – fie la urmașii lor, fie la prieteni ori cunoscuți – obiectele memoriale, care le completează armonios pe cele păstrate în instituțiile de cultură arădene. Înnobilată de principii transilvăneni ori de habsburgi în veacurile trecute, ea a jucat un rol esențial în viața cultural-educativă, spirituală și politică la cumpăna veacurilor XIX-XX. O lume fascinantă peste care vremurile comuniste au așezat tăcerea. În anii din urmă, istoricii și cercetătorii au scos la iveală istorii știute și neștiute ale unor destine nobiliare.

Demersul se înscrie în încercarea de recuperare și stocare a memoriei celor care au pecetluit destinul unor comunități de-a lungul veacurilor. Formată în mediile universitare budapestane, vieneze ori pariziene, ea a fost moștenitoarea identității etno-culturale românești, reprezentând un model de conviețuire pentru o bună parte din lumea în care trăim și noi astăzi.

Regăsită în rândurile elitei intelectuale – preoți, învățători, profesori, avocați, medici –, ea a creat o punte intergenerațională. Într-un spațiu multicultural, multiethnic și plurilingvistic, cum era cel arădean, unele generații nobiliare, cunoscând gloria și decadența, au sfidat regimurile politice, întinzându-și linia genealogică peste veacuri. Altele și-au pierdut nobilitatea, însă în memoria descendenților ori în cea colectivă ea s-a perpetuat. Legăturile intergeneraționale, patrimoniul transmis urmașilor, consemnările istorice au constituit mărturia de netăgăduit ale moștenirii lăsate nouă, generațiilor de astăzi și celor viitoare.

**Istoria gimnaziului nr. 2 de băieți din Chișinău și a bisericii
construite la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX (către
aniversarea a 120-a de la construirea bisericii)**

Alla CEASTINA

 0000-0002-7288-1252

Instituția de învățământ a fost deschisă la Chișinău în anul 1871, fiind, inițial, un gimnaziu de patru clase. În 1884, a fost transformată în gimnaziul nr. 2 de băieți din Chișinău. În Arhiva Națională a Republicii Moldova se păstrează diverse documente privind construirea clădirii gimnaziului nr. 2 de băieți din Chișinău în anii 1892-1893. Releveele și proiectele acestei clădiri au fost elaborate de arhitectul diecezan Demosfen Mazirov. După cel de-al Doilea Război Mondial, ca și multe alte construcții din Chișinău, clădirea gimnaziului a fost demolată. În locul acesteia a fost construită o filială locală a KGB-ului, astăzi sediul Serviciului de Informații și Securitate din Republica Moldova. În ceea ce privește construirea unei biserici pe lângă această instituție de învățământ, se știe că, datorită administratorului onorific al gimnaziului Constantin Namestnik, conform proiectului arhitectului diecezan Mihail Seroțiinskii, a fost construit un obiectiv de cult în stil bizantino-rus, sfințit la 19 mai 1902. În aprilie 1962, în clădirea bisericii a fost deschis un planetariu, ca centru de promovare a cunoștințelor în domeniul astronomiei, care a funcționat până în 1990, când a izbucnit un incendiu cauzând închiderea planetariului. Clădirea a fost retrocedată Bisericii Ortodoxe și ulterior restaurată.

Astăzi aici se află biserica ortodoxă Schimbarea la Față a Domnului (Schimbarea la Față a Mântuitorului), monument de arhitectură de importanță națională, inclus în registrul monumentelor istorice și culturale ale municipiului Chișinău, care face parte din bogatul patrimoniu cultural al Republicii Moldova.

Publications dedicated to the Newly Deceased Kyiv Metropolitans in “Kyiv Eparchial Herald”

Antonina KIZLOVA

 0000-0002-2056-3834

Historically, among church-going Orthodox Christians, there has been a special perception of death as an inevitable phenomenon that should always be remembered. At the same time, death only precedes a new, eternal life. The sequence of the funeral service for priests and bishops differs significantly from the order for the burial of the laity. The most important role in the spiritual and social life of the church, including the Russian Orthodox Church of the Synodal period, was played by the metropolitans. The study of their posthumous social impact can help to amplify the lore about the collective memory of the Orthodox clergy and laity. At the same time, the practices associated with burial, mourning and commemoration of the metropolitans and other hierarchs have not been sufficiently studied. The aim of this paper, based on the principle of historicism, is to identify the key features of the coverage of the death of the Metropolitans of Kyiv and Halychyna in the main church magazine of their eparchy. Kyiv is the main focus as a significant sacred centre for the Orthodox believers. During the publication of “Kyiv Eparchial Herald” in Kyiv, the second Orthodox Jerusalem, 6 metropolitans died: Arsenius (+1876), Philotheus (+1882), Platon (+1891), Joanicus (1900), Theognostus (+1903), Flavian (+1915). All publications in the magazine concerning their death and burial were analysed. In relation to the death of the metropolitans, the editorial board promptly posted news reports on the death itself, burial and commemoration; obituaries; funeral speeches of clergy and secular persons; sympathetic letters and telegrams from different dioceses on the pages of its magazine. The mentioned letters and telegrams were most imbued with the spirit of sorrow. The other materials, although they contain this motive, are more focused on describing the life and ministry of the deceased, their contribution to the spiritual and material well-being of their eparchy, as well as on the solemnity of farewell to the archpastor, various details of funeral and memorial ceremonies. Therefore, it is possible to argue that the main goal of the editorial board of “Kyiv Eparchial Herald” was not to mourn the metropolitans, but to perpetuate their memory for all subsequent generations of the readers. The author sees a prospect in further consideration of the case of Kyiv eparchy periodicals in the wider comparative context.

O adeverință de calfă-ceasornicar, obținută în Basarabia la 1912

Mihail MELNIC

 0000-0002-8566-0934

Anexarea din 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus a dus la încorporarea forțată a ținutului în cadrul altui sistem social-economic. Subiectul prezentului studiu îl constituie o investigație ce scoate în evidență un dosar de arhivă, în care se depistează numeroase aspecte privind evaluarea capacităților profesioniste și instituțiile administrative care sunt antrenate în procesul de modernizare a activităților meșteșugărești în Basarabia din epoca modernă. Subiectul abordat pornește de la un atestat de profesionalism cu nr. 62, eliberat pe numele lui Iosif Bobrovschii la 29 decembrie 1912 de către Asociația Meșteșugarilor din Chișinău. Documentul de arhivă examinat este o adeverință de calfă-ceasornicar, obținut în Basarabia la 1912. Propunându-ne drept scop, în acest demers științific, analiza etapelor de evaluare a capacităților profesioniste ale unei calfe-ceasornicar și descrierea conținutului adeverinței de profesionalism, putem formula un șir de concluzii privind preocupările meșteșugărești din Basarabia pe parcursul epocii moderne, mai ales când ținutul este inclus în orbita relațiilor economice ale Imperiului Rus.

Astfel, am putut atesta că meșteșugarii din Basarabia puteau susține examenul de profesionalism în diferite orașe ale Imperiului. În Moldova și Basarabia, în secolul XIX – începutul secolului XX, pentru ca un ucenic să poată ajunge calfă, el trebuia să îndeplinească anumite condiții de bază, cum ar fi: susținerea unui examen de cunoaștere a meseriei, luarea angajamentului de respectare a statutului breslei și achitarea taxelor de înscriere. În cadrul evoluției, pentru a deveni meșter breslaș, fiecare candidat trebuia să fie ucenic, între 3 și 4 ani, apoi calfă – pe perioada călfiei, tânărul ucenic învăța meseria în afara orașului –, ultima etapă era cea de meșter. Analiza etapelor de evaluare a capacităților profesioniste ale unei calfe-ceasornicar ne permite să constatăm că instituțiile administrative din Imperiul Rus erau antrenate în acest proces de obținere a unui certificat de profesionalism. Astfel, includerea ținutului Basarabia în sistemul economic al Imperiului Rus a impus instituirea unor clișee și formule de modernizare în format imperial, și nu național.

Participarea Diviziei 9 infanterie la luptele din Basarabia dintre anii 1918-1920

Constantin SCURTU

Prezența armatei române în Basarabia a demonstrat că ea este o forță organizată, capabilă să înlăture haosul, să apere munca pașnică a locuitorilor și să ofere siguranță pentru populație. În această atmosferă, ideea de unire a Basarabiei cu România se manifesta cu amploare. Spre sfârșitul lunii aprilie 1918, Divizia 9 infanterie a primit ordinul să se pregătească în vederea deplasării în Basarabia, care urma să se execute prin marș. Trupelor dobrogene li se cerea să aibă față de populație o atitudine corectă, cinstită și binevoitoare. Vor lua contact cu preoții și învățătorii delegați, dându-le sprijinul cerut în măsura posibilului. Aceste recomandări veneau pe fundalul acțiunii de demobilizare a armatei române. Restul trupelor neimplicate în paza frontierei de nord a Basarabiei făceau paza depozitelor. În primele luni ale anului 1919, situația la frontiera de est s-a agravat pe fundalul atacurilor bandelor bolșevice rusești și ucrainene, ceea ce a impus riposta fermă a armatei române. Comandantul Corpului 5 Armată română a ordonat diviziei dobrogene, la 7/20 ianuarie 1919, reocuparea nodului de comunicație din nordul Basarabiei, gara Ocnița, și înfrângerea trupelor bolșevice. Avea să cadă la datorie generalul dobrogean Stan Poetaș. La sfârșitul anului 1919, Divizia 9 infanterie urma să fie înlocuită în Basarabia cu Divizia 2 infanterie română, iar trupele sale să fie transportate în garnizoanele sale din Cadrilater.

Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: o tentativă de socializare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării

Alexandru MOLCOSEAN

 0000-0001-7480-2602

Scopul comunicării vizează prezentarea modului în care au fost create și s-au dezvoltat Stațiile de Mașini și Cai (SMC) din RASSM, acestea servind ulterior drept fundament pentru Stațiile de Mașini și Tractoare (SMT). Sfârșitul anilor `20 ai secolului trecut marchează *de facto* demararea procesului complex de colectivizare a sectorului agricol din URSS. Constituirea SMC pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a favorizat apariția unor baze logistice, care puteau furniza în caz de necesitate (în special primăvara, atunci când se desfășura campania semănatului) utilaje agricole și forță de tracțiune animală. Totodată, astfel de stații au fost utilizate în calitate de instrument propagandistic în favoarea argumentării practice a tezelor cu privire la socializarea avutului obștesc. În instanță finală, aceste forme de organizare a modului de producție colectiv nu au dat rezultatele anticipate, cauza principală a insuccesului Stațiilor de Mașini și Cai fiind gestionarea deficitară a resurselor umane. Consultarea documentelor de arhivă scoate în prim-plan modalitatea ineficientă a exploatării cabalinelor în timpul activităților agricole. Eșecul organizării SMC a constituit una dintre primele dovezi care au redat faptul că interesul material individual predomină în detrimentul celui colectiv.

Aspecte referitoare la situația fondului arhivistic de stat, aflat în Chișinău în perioada 1939-1945

Tudor CIOBANU

 0000-0002-3126-6499

Fondul arhivistic de stat, aflat în Basarabia la finele perioadei interbelice, era în gestiunea Arhivelor Statului, Regionala Chișinău, România. La sfârșitul anului 1920, era constituit din 17 fonduri istorice, la care s-au adăugat și fonduri create de instituții de stat sau preluate de la persoane fizice sau juridice. În anul 1940, conform statelor de personal, instituția dispunea de 10 posturi, din care două erau tehnice. În timpul evacuării Basarabiei, ca urmare a ocupației sovietice din vara anului 1940, fondurile de arhivă au fost puse în lăzi și adăpostite în interiorul a două biserici din orașul Chișinău. Din rândul personalului s-a retras doar directorul Leon Boga.

Administrația sovietică a înființat la Chișinău o instituție arhivistică, subordonată Comisariatului de Interne (NCVD) al RSSM, după modelul celor din URSS. Arhiva Istorică Centrală de Stat și-a început activitatea la 1 septembrie 1940. Statele de personal au fost completate cu persoane care au activat în sistemul arhivistic din RASSM. Imediat a început procesul de depistare, colectare și ordonare a materialului arhivistic rămas de la instituțiile administrației românești evacuate. La sfârșitul anului 1940, arhiva avea la păstrare 91 de fonduri. Primele au fost ordonate, inventariate și fișate cele preluate de la Curtea de Apel Chișinău și de la Primăria orașului Chișinău. La începutul anului următor, guvernul RSSM a luat decizia de a transfera la Chișinău unele fonduri de arhivă de la Tiraspol.

Sub presiunea evenimentelor militare din vara anului 1941, sovieticii au plecat din Basarabia. Atunci au luat cu ei pe unii dintre arhiviști și o parte din fondurile de arhivă, printre care cele create în perioada 1918 – 1940 de către instituțiile administrației românești și mai multe colecții de ziare. Acest material arhivistic a fost depozitat, inițial, în orașul Stalingrad (astăzi – Volgograd, Rusia), iar apoi – în Uralsk (astăzi – Oral, Kazahstan).

La Chișinău și-a reluat activitatea Regionala Arhivelor Statului, condusă de către directorul Leon Boga și directorul adjunct Emil Gane. S-au între-

prins măsuri pentru a aduce în ordinea cuvenită patrimoniul documentar. La sfârșitul anului 1943, au început pregătirile pentru evacuarea unor piese arhivistice. Către luna martie 1944, materialul selectat, încărcat în patru vagoane, a fost depozitat în locații considerate sigure.

Odată cu ocuparea orașului Soroca de către forțele militare sovietice, aici au fost instalate și instituțiile administrației centrale ale RSSM. La 14 august 1944, Comisariatul de Interne al RSSM a confirmat planul de activitate a grupului operativ al Arhivei Istorice Centrale de Stat, conduse de locotenentul-major de miliție Gonciaruc. Acesta a sosit în Chișinău la 24 august, seara. Avea de executat două sarcini principale: identificarea sediilor pentru a deschide depozite de arhivă și depistarea materialului arhivistic creat de instituțiile administrației românești în perioada 1941-1944. Conform raportului semnat de acesta, la 30 august 1944, arhivei i-au fost puse la dispoziție două adrese – una pentru păstrarea fondurilor istorice de arhivă și alta pentru fondurile de arhivă recente. Tot acolo este menționat că din 60 de adrese vizitate, în 15 a depistat și ridicat 68 de care de material arhivistic. Pe parcursul anului 1945, au fost aduse la Chișinău 151 de lăzi de material arhivistic istoric și cel al diferitor instituții evacuate de către administrația română. Iar în luna mai au ajuns aici, din Uralsk, 66 de fonduri, ridicate de sovietici în 1941. La sfârșitul anului 1945, întregul fond arhivistic cuprindea circa 500.000 unități de păstrare depozitate în patru locații.

The Woderfull place for Georgian-Polish Relationship – Pulawy

Vazha KIKNADZE

In 1862 the Institute of Agriculture and Forestry was opened on the territory of the Czartoryiski Palace in Pulawy (Nowa Aleksandria). This Institution became the place where interesting Polish-Georgian dialogue and relations enhanced. The following people studied and taught at this institute: Mikhail Kurdiani (1867-1937). 1895-1900 years. He studied at the aforesaid Nowa Aleksandria Institute. After its graduation in 1903-1904, he underwent a course of dendrology. In 1918 Mikhail Kurdiani returned to Georgia at Ivane Javakhishvili's request and gave lectures at the Faculty of Botany of Tbilisi State University. He has published an encyclopedic course on forestry, a textbook on dendrology, etc. In 1937, he was arrested and unfortunately he was sentenced to be shot; Mikhail Zaalishvili (1865-1920). In 1888-1891, he studied at the Nowa Aleksandria Institute. He published the following papers when he was a student: "General zoo technics or animal husbandry", "General agriculture", "Beekeeping", etc. He worked in Tbilisi, Yerevan and Gori. He was buried in the Didube Pantheon in Tbilisi. Gedevanishvili Dmitry (1884-1954) was a soil scientist, corresponding member of the Georgian Academy of Science. In 1914, he graduated from the agronomic faculty of the Nowa Aleksandria Institute. In 1919, he worked as a professor at the Department of Soil Science at Tbilisi State University. In 1929, he was the head of the department of the Tbilisi Agricultural Institute. Sakvarelidze Mikhail (George) (1882-1952). In 1904, he entered The Nowa Aleksandria Institute and in 1910, he graduated from the institute with high marks. There he received the I degree diploma of Educated Agronomist. After returning to his homeland, he worked as the chief agronomist of the Shida Kakheti (Inner Kakheti) region. He actively participated in the fight against grape disease – phylloxera. He brought the latest foreign agricultural machinery and plant seeds to Kakheti. He studied the composition of the soil of Shida Kakheti, temperature drops, etc. (the manuscript is kept in my archives). In 1933-1944, he worked as a chief agronomist at the Horticulture and Viticulture Research Institute (this institute was located in Telavi in the 40-50's of the twentieth century). Due to the political situation in the country, Mikhail Sakvarelidze withdrew from scientific and practical activities in the capital of the Republic – Tbilisi, which in turn saved him from the repression of the 30's of the 20th century. Mikhail Sakvarelidze is my grandfather from maternal family line. His works are almost unstudied.

Chișinăul și Varșovia în primii ani de „eliberare” sovietică (1944-1946): studiu comparativ

Anatol PETRENCU

 0000-0002-5449-1023

În vara anului 1944, trupele sovietice au înaintat vertiginos, trecând frontierele de stat, intrând în România, Polonia, în alte state din estul Europei. Aliații occidentali au deschis cel de-al Doilea Front. Astfel, erau premise prietnice pentru a elibera capitala Poloniei de sub ocupația nazistă. Fiind susținuți de Guvernul polonez de la Londra și Aliați, orașenii s-au ridicat la luptă. Dar Stalin a dat ordin trupelor sovietice să oprească ofensiva. Astfel, hitleriștii au înăbușit insurecția și au distrus aproape până în temelii Varșovia.

Mai spre sud, în august 1944, Chișinăul a fost ocupat de trupele sovietice. Politica URSS în cele două orașe a fost identică, dar cu anumite trăsături specifice localităților. De exemplu, administrația Chișinăului a fost formată până la venirea în oraș, la Bălți. Sovieticii au restabilit imediat denumirile străzilor, parcurilor, raioanelor etc. așa cum erau în 1940-1941, au introdus rubla, legile sovietice etc., ceea ce nu au putut face în Varșovia.

Relatări despre ocupația sovietică și represiunile staliniste în orașul Bălți în documente de arhivă și surse de istorie orală

Ludmila D. COJOCARU

 0000-0002-5025-6376

Comunicarea aduce în atenția cercetătorilor noi documente și mărturiile ale supraviețuitorilor deportărilor și represiunilor politice din perioada 1940-1941 și 1944-1953, precum și rolul acestor surse de cunoaștere istorică în elucidarea trecutului totalitar-comunist din RSS Moldovenească. Demersul se referă la comunitatea memoriei victimelor regimului de ocupație sovietică din orașul Bălți și analiza materialului inedit de teren, colectat în cadrul proiectelor de cercetare, desfășurate în perioada 2008-2022. Dincolo de moștenirea traumatizantă a trecutului totalitar-comunist al orașului Bălți și regimurile memoriei care au urmat după căderea imperiului sovietic, mărturiile de istorie orală dețin un potențial generos încă nevalorificat în reconstituirea imaginii orașului și a spiritului oamenilor locului.

Referințe de arhivă privind restricțiile de difuzare a publicațiilor în RSSM

Angela LISNIC

 0000-0002-1975-0413

În perioada postbelică, sistemul sovietic prin amploarea și structura sa demonstra existența unui stat supus unui control total. Analiza documentelor din Arhiva Națională a Republicii Moldova a permis identificarea unor mecanisme de control asupra publicațiilor în spațiul public, efectuat de către organele de stat. Cel mai concludent exemplu al acestui control îl reprezenta Glavlit-ul. Fiind un organ de cenzură din URSS, preocupat de vegherea statului asupra fluxului de publicații din sistemul sovietic, această instituție efectua un control foarte riguros al materialelor ce se publicau în noua republică socialistă, inclusă în sistemul sovietic. În cercetare sunt examinate corespondența dintre diferite instituții statale din URSS – la nivel unional și republican – privind difuzarea publicațiilor în spațiul public din republica ajunsă în componența URSS după 1944. Propunând în demersul nostru demonstrarea implicării, controlului și a restricțiilor impuse de stat asupra diferitor organizații sociale și obștești, am putut identifica existența mecanismelor de control asupra publicațiilor din spațiul economic și social. Din datele de arhivă derivă tentativele instituțiilor de cenzură de a ignora sau a tăinui situația reală ce exista în societate și persecutarea pentru editarea datelor statistice, care elucidau existența unor discrepante instituționale și sociale în sistemul totalitar, în condițiile când răspândirea ziarelor, a revistelor și a altor produse publicistice, susținute prin subvențiile partidului de guvernare, se extinde și capătă un control tot mai mare în rândurile populației. Atitudinea partidului de guvernare prezenta în sine o poziție de control și de cenzură. Această situație se manifesta prin un șir de restricții asupra publicațiilor care apăreau în tipografiile din republică. Regimul comunist a fost o eră a mistificării, a disimulării și propagandei. Partidul Comunist a preluat în mod violent întregul control asupra mass-mediei, articolele de presă dobândind o structură-robot, creată de activiștii Comitetului Central al Partidului Comunist.

Obiective nobile, realități adaptate: mitul învățământului gratuit în URSS

Liliana ROTARU

 0000-0002-3051-5721

Încă la 2 august 1918, bolșevicii au formulat principiile noii educații pe care își propuneau să o edifice pe un fundament unificat, laic, liber și public accesibil. Primul decret al Sovietului Comisarilor Poporului al Rusiei bolșevice a fost completat ulterior cu *Decretul cu privire la interzicerea perceprii taxelor de studii în toate instituțiile de învățământ sovietice* din 27 octombrie 1921 și art. 121 din Constituția stalinistă (1936), care declara dreptul universal la studii – de toate nivelele și în limba maternă –, precum și gratuitatea învățământului pentru toți cetățenii sovietici. Din primii ani ai puterii sovietice, realizarea principiilor declarate pentru învățământ s-a confruntat cu o realitate dură a deficitului de resurse financiare, materiale și umane pentru crearea rețelei exhaustive și funcționale de școli. Învățământul contra taxă fixă a fost introdus în URSS treptat, începând cu anul 1923, când Sovietul Comisarilor Poporului a emis *Hotărârea cu privire la procedura de percepere a taxelor de școlarizare în instituțiile Comisariatului Poporului pentru Învățământ*, completată în anul 1931 cu o „taxă pentru construcția locuințelor și așezămintelor de cultură”. Totodată, colhoznicii contribuiau la construcția și repararea școlilor și a drumurilor până la școală, apoi mai plăteau și manualele, caietele și hârtia de scris din propriile buzunare. Astfel, statul sovietic a transferat o bună parte a costurilor educației publice direct pe umerii poporului.

După introducerea învățământului obligatoriu de șapte clase (1939), cheltuielile pentru învățământ au crescut proporțional creșterii numărului de elevi școlarizați și dorinței absolvenților de a urma studii medii de specialitate și superioare. Totodată, industrializarea forțată a URSS și apropierea războiului determinau necesitatea de forță de muncă în industrie. Contrar tradiției, statul sovietic nu a folosit măsuri administrative, ci economice: stabilind o taxă pentru studii care să limiteze numărul persoanelor cu studii medii, medii de specialitate și superioare și să crească armata muncitorilor. La 26 octom-

brie 1940, Sovietul Comisarilor Poporului al URSS emite *Hotărârea cu privire la stabilirea taxelor de școlarizare în clasele superioare ale școlilor medii și în instituțiile de învățământ superior din URSS și privind schimbarea procedurii de calcul al bursei*, prin care transferă costurile educației în școlile medii și instituțiile de învățământ superior din URSS asupra cetățenilor. Deși au privilegiat unele grupuri sociale și etnice, pe parcurs, prin eliberarea de taxa de studii, inclusiv în anul 1949 au fost eliberați de achitarea ei „moldovenii și găgăuzii din RSS Moldovenească”, hotărârea a rămas în vigoare până în anul 1956. Cu toate acestea, chiar și după 1956, educația nu a devenit total gratuită, așa cum prescria Constituția. Or, *Legea cu privire la consolidarea legăturii dintre școală și viață și despre dezvoltarea în continuare a sistemului de învățământ public din URSS (1958)* prescria că elevii din clasele IX-X trebuiau să lucreze două zile pe săptămână în producție sau în agricultură, fără ca munca lor să fie plătită. Veniturile realizate din munca elevilor erau destinate să achite o parte a costurilor educației lor școlare.

Astfel, mai bine de o treime din istoria URSS, educația a fost achitată integral sau parțial de cetățeni, statul sovietic utilizând în acest scop și forme deschise, dar mai mult disimulate.

Отчеты советских писателей как источник по изучению настроений румынской интеллигенции в эпоху коммунизма (на материалах Российского государственного архива литературы и искусства)

Александр СТЫКАЛИН

 0000-0003-0834-9090

Среди заслуживающих внимания источников по истории отношений СССР с восточноевропейскими странами – донесения советских деятелей культуры по итогам заграничных командировок. Каждый советский гражданин должен был после поездки за рубеж представить в вышестоящие инстанции подробный отчет о своих контактах и впечатлениях. Отчеты научных работников хранятся в фондах архива РАН. Литераторы представляли свои отчеты в Иностранную комиссию Союза писателей СССР, они находятся в Российском государственном архиве литературы и искусства (РГАЛИ). Наиболее важные докладные записки пересылались в отдел культуры ЦК КПСС – они доступны в Российском государственном архиве новейшей истории (РГАНИ).

Среди выезжавших в Румынию (как и в другие страны) писателей были как люди, не знавшие страны, так и в той или иной мере обладавшие знаниями культуры, языка, представлениями о литературной жизни (консультанты Иностранной комиссии СП; переводчики румынской литературы; писатели из советской Молдавии). Их отчеты дают больше содержательной информации, пускай тенденциозно интерпретированной. Наиболее показательный пример – отчет о посещении Румынии в августе 1964 г. заместителя главного редактора журнала «Иностранная литература» Саввы Дангулова. В прошлом дипломат, он служил в 1940-е годы в Союзной контрольной комиссии по Румынии, затем в посольстве. Был свидетелем отставки короля Михая, установления коммунистической диктатуры, владел румынским языком и обладал связями среди румынской интеллигенции. А потому мог подметить явления, не видные невооруженным глазом. По итогам 3-недельного пребывания в Румынии в момент серьезного обострения двусторонних отношений

им была подготовлена аналитическая записка, легшая на стол главного идеолога КПСС и куратора ее международных связей Михаила Суслова.

Пример с Дангуловым особенно показателен, однако и в принципе в писательских отчетах находили отражение, пусть не всегда адекватное, настроения творческой интеллигенции, ее отношение как к внутриполитическим процессам в стране, так и к событиям международной жизни.

Конечно, большинство советских писателей находилось в плену господствующих идеологических стереотипов, воспринимало увиденное за рубежом сквозь призму устоявшихся представлений о превосходстве советского опыта. Любые принципиальные отклонения от образцовой советской модели, как правило, вызывали настороженность. Кроме того, во избежание недовольства наверху, писатели, не желая оказаться в списке невыездных, не хотели в отчетах слишком резко отклоняться от того, что от них хотели услышать в вышестоящих инстанциях (Чем более высокий пост занимал человек в государственной иерархии или чем более видным было его положение в культурной жизни, тем более он был свободен в выражении собственного мнения). Всё это формировало «стратегию наблюдения», при которой был неизбежен предвзятый подход к увиденному, создавался фильтр, искажавший картину, однако и в этом случае внимательный, знающий культурную среду наблюдатель мог подмечать существенные явления. Таким образом, при всей неизбежности искажений речь идет об источнике, который может быть принят во внимание при исторической реконструкции общественных настроений в стране в определенный исторический период. Особенно когда (как в случае с донесениями С. Дангулова) исследователь имеет дело с записками своего рода литераторов-страноведов, неплохо знавших посещаемые ими страны изнутри.

Среди использованных нами источников отчет о пребывании в Румынии весной 1962 г. молодого драматурга Михаил Шатрова. Искренний сторонник демократизации советского строя, Шатров был доволен приемом, оказанным ему в Румынии, высоко оценил состояние театральной культуры. В то же время на основании бесед с румынскими собеседниками у него сложилось впечатление, что румынское общество отстает от советского в своей готовности к разрыву со сталинским наследием.

Sărbătorirea zilei de 23 august în perioada stalinistă (1944-1965). Instituirea zilei de 23 august ca Sărbătoare în România

Viviana CAPEL

Comuniștii români au preluat până la perfecțiune modelul sovietic de organizare și desfășurare a sărbătoririi zilei naționale, alături de cele instituite după același model sovietic și consemnate în agenda festivităților naționale. Nu trebuie uitat faptul că sărbătorirea lui 23 august a debutat inițial într-o excepțională discreție, cu afirmarea și recunoașterea rolului Regelui Mihai pe arena politică a înfăptuirii actului de la 23 august 1944. Pe parcurs însă, comuniștii și-au însușit cu forța succesul evenimentului, considerat de ei ca fiind rezultatul acțiunii unilaterale a partidului lor. În esență, organizarea evenimentului a devenit o muncă extrem de complexă, care se desfășura pe două planuri: ideologic, implicând toți factorii politici la o susținută propagandă de explicare a importanței istorice a zilei de 23 august pentru toate categoriilor sociale, și partea propriu-zisă a sărbătoririi. Aceasta presupunea desfășurarea efectivă a acelor evenimente care debutau, chiar înaintea zilei de 23 august, cu adunarea festivă din ziua precedentă evenimentului. Parada militară, urmată de demonstrația oamenilor muncii, aveau să fie desfășurate în prima parte a zilei, fiind urmate de serbări câmpenești și spectacole artistice după amiaza. Pentru legitimarea noilor factori politici, fără sprijin regal, comuniștii percepeau sărbătorirea zilei de eliberare națională prin adeviziunea unui număr cât mai mare de oameni la parada militară și defilarea muncitorilor pe care îi scoteau din fabrici și uzine și îi obligau să participe la defilare. Defilările oamenilor muncii și parada militară erau deschise prin discursuri ținute de prefecți, urmați de secretarul de partid, un reprezentant al armatei, discursuri pregătite după Tezele și Chemările publicate în presa centrală cu câteva săptămâni înainte. De nenumărate ori, din lipsă de experiență, oratorii s-au dovedit a fi slab pregătiți în timpul cuvântărilor. Defilările nu depășeau cu mult două ore, iar a doua parte a evenimentului de 23 august presupunea participarea la întreceri sportive, spectacole artistice și serbări câmpenești, care se încheiau la miezul nopții și anunțau sfârșitul sărbătorii și al zilei prin

retragerea cu torțe și focuri de artificii, la care participau reprezentanți ai armatei și tinerii comuniști.

Sărbătorirea zilei de 23 august a cunoscut manifestări în toată țara, cu participarea unui număr relativ crescut de muncitori, obligați să participe la mitinguri și adunări festive după orele de muncă (în perioada anilor 1945-1949).

Sărbătorile publice au fost, așadar, decise de autorități politice, au fost spectaculoase ca urmare a manifestării unui mare număr de simboluri vizuale ale puterii, au relevat tendința pedagogică politică asupra societății și au conturat scena naționalismului. Tentația lor nu era doar de a sublinia specificul național, ci și de a obține recunoașterea noului regim.

Biserica în timpul „dezghețului hrușciovist” (1953-1964)

Nicolae FUȘTEI

 0000-0003-2530-3852

Moartea comunistului nr. 1 din URSS I. V. Stalin a impus, desigur, unele corectări în politica religioasă și în activitatea legislativă a organelor de stat în sfera religioasă. După victoria finală a lui N. S. Hrușciov, conducerea supremă a țării, sub pretextul consolidării statului socialist de drept, la începutul anilor '60, a încercat să întoarcă politica religioasă a URSS în direcția de până la război, abrogând cea mai mare parte a actelor normative din primul deceniu postbelic. Deciziile Congresului al XX-lea al PCUS (1956) au schimbat echilibrul de putere în aparatul de partid și de stat în favoarea linei dure în ceea ce ține de atitudinea față de religie. Un pericol potențial pentru asociațiile religioase era și cursul pentru „restabilirea legalității sovietice”, care se realiza în contextul criticii cultului personalității lui I. V. Stalin, ceea ce, în mod inevitabil, afecta și „legislația stalinistă cu privire la culte”. Începutul revizuirii sistemului existent al relațiilor dintre stat și culte îl pune nota „Cu privire la neajunsurile propagandei științifico-ateiste”, elaborată de Departamentul de Propagandă și Agitație al CC la PCUS pentru republicile unionale, în primăvara anului 1958.

În baza „Notei” din 4 octombrie 1958, Comitetul Central al PCUS a adoptat o hotărâre secretă – „Cu privire la neajunsurile propagandei științifico-ateiste”. Aceasta a devenit, de fapt, decizia politică pentru inițierea unui nou atac asupra bisericii pe toate fronturile și orienta, în mod direct, ca alături de măsurile educative să fie aplicate și acțiuni administrative. În perioada „dezghețului hrușciovist”, Guvernul URSS pierde inițiativa în activitatea legislativă. Normele partidului depășesc normele legislative, apariția oricărui act legislativ era precedată de o hotărâre a CC al PCUS, care deseori devenea o normă cu acțiune directă. Sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60 din secolul trecut au intrat în istoria relațiilor dintre stat și culte ca o perioadă plină de dramatism, cu ultimele încercări din partea statului sovietic de a rezolva în cel mai scurt timp problema religiei în țară. Timpul „dezghețului” hrușciovist s-a prefăcut pentru unele confesiuni într-un „îngheț” cumplit.

O lovitură foarte puternică i-a fost aplicată celei mai numeroase confesiuni din țară – Bisericii Ortodoxe. Pe lângă impactul negativ asupra vieții comunităților religioase, „dezghețul” a avut și unul pozitiv. În această perioadă, apare și fenomenul disidenței religioase, având ca obiectiv principal restaurarea libertății religioase, încetarea persecutării oamenilor din motive religioase, încetarea ingerinței serviciilor speciale în viața Bisericii. Procesul, desigur, este legat de critica stalinismului, de pierderea idealurilor din trecut, de subminarea autorității Partidului. Toate aceste dezamăgiri au trezit într-o bună parte a societății dorința de a găsi credința și idealul. „Dezghețul”, care a lărgit spațiul libertății, a permis căutarea culturilor alternative. O alternativă putea să vină de la biserică.

Prioritățile Partidului Comunist și disfuncționalitățile instituționale și sociale din RSS Moldovenească în anul 1955

Marius TĂRÎȚĂ

 0000-0003-1538-5292

În baza documentelor de arhivă din Fondul 51, inventarul 14 (DAOSP), aferente Comitetului Central și diviziunilor sale în anul 1955, vor fi analizate prioritățile PCM. Acestea erau determinate atât de contextul relaxării ce a urmat morții lui Stalin, cât și unor nevoi obiective și birocratice care cereau eficientizarea politicilor de partid. În același timp, societatea, la rândul său, se confrunta cu un șir de probleme care, deseori, nu erau printre priorități.

O anumită reflecție a realității rezultă din interacțiunea prin corespondență a instituțiilor republicane cu secretarii CC, cu șefii secțiilor. În privința unor subiecte controversate apar diferențe de abordare și de pertință în analiză între responsabili ministeriali, de exemplu, și instructorii secțiilor. Un șir de probleme au fost mușamalizate, fiind fie supuse unui control formal, urmat de explicații standard, fie prin acordarea unei atenții insuficiente sau chiar ignorarea semnalărilor.

Unele din acestea ajung la secretariatul CC al PCM prin intermediul instituțiilor de la Moscova, care le-au redirecționat înapoi pentru control. Cetățenii simpli semnalau probleme și nedreptăți cu care se confruntau atât pe adresa CC al PCUS (în special, a lui G.M. Malenkov), cât și pe cea a diferitor redacții de ziare unionale. Acestea din urmă aveau o abordare mai exigentă. Uneori protejau autorul scrisorii/plângerii prin păstrarea anonimatului acestuia și prin solicitarea unui răspuns explicativ expediat lor. Aceasta deoarece deseori finalizarea verificării era lăsată exclusiv în seama controlorilor din republică, ceea ce nu se finaliza cu o evaluare obiectivă a situației semnalate și cu măsuri întreprinse pentru îmbunătățirea situației. Ca exemplu poate fi dată scrisoarea retrimisă de redacția ziarului „Izvestia” (în problema posibilităților abuzuri birocratice din raionul Otaci), căreia a fost nevoie să-i trimită un răspuns unul din șefii de secție N. Gagarin.

În același timp, scrisorile/plângerile erau folosite de unele cercuri pentru calomnierea unor persoane – atât din domeniul executiv sau al administrației

locale, cât și din lumea literară (de exemplu, scrisorile dure la adresa prozatorului I. Cana). În mai multe cazuri, este invocată ascunderea trecutului de albgardist al unei persoane, sau al cuiva din cadrul familiei acestuia, sau judecarea în anul 1937.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Atelierul de giuvaiergerie al Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici: 50 de ani de la fondare

Liliana CONDRATICOVA

 0000-0002-8735-3364

Comunicarea de față are ca scop prezentarea parcursului Atelierului de Giuvaiergerie de la Chișinău, fondat în anul 1972, unde activau vreo 20 de maestri, ale căror nume le-am restabilit și scos din anonimat. În așa fel, la Chișinău s-au format două structuri ce vor gestiona dezvoltarea artei bijuteriilor și a prelucrării artistice a metalelor: cea de stat, reprezentată prin Fabrica de Bijuterii din Chișinău, fondată, la fel, în anul 1972, și cea artistică, înfățișată prin Atelierul de Giuvaiergerie al Fondului Plastic. În cadrul atelierului se executau articole din argint și, prioritar, din aliaje metalice neprețioase (alamă, alpaca, tombac, nichel). Atelierul a funcționat în paralel cu cele de ceramică, pictură, sculptură ale UAP. Crearea bijuteriilor în cadrul Atelierului de Giuvaiergerie din Chișinău parcurgea mai multe etape importante: elaborarea proiectului, a modelului viitorului articol, alegerea și selectarea materiilor prime de lucru. Schițele erau minuțios examinate, discutate și aprobate în ședința Consiliului Artistic de Artă Decorativă al Fondului Plastic, care decidea soarta ulterioară – producerea bijuteriei conform prototipului aprobat într-un număr limitat de 25-50 de exemplare sau realizarea într-un singur exemplar. Erau protejate și drepturile de autor ale artiștilor plastici, care îl dețineau exclusiv asupra articolelor executate și modelelor schițate, fapt ce nu permitea copierea sau imitarea designului unei bijuterii. Atelierul de Giuvaiergerie a funcționat până la începutul anilor 1990, după care a fost desființat din cauza circumstanțelor economico-financiare și, din păcate, nu a mai fost redeschis. Bijuterii au activat în cadrul acestui atelier, promovând și continuând tradițiile școlii autohtone, au creat articole decorative și bijuterii de autor, profesioniste din punct de vedere artistic și tehnologic, au participat la expoziții naționale, internaționale.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.19 „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii”.

Valorificarea clasicilor literaturii române în manualele școlare din RSSM

Ion CACIULA

 0000-0002-9625-7403

Mecanismul didactic sovietic se manifesta destul de dur în procesul de educare a cetățeanului de mâine prin instrumentele legale. Manualul școlar devenise un element indispensabil de partid. Astfel, din clasele primare, elevul obținea bagajul de cunoștințe care îl educau în maniera omului sovietic, comunist, colhoznic etc.

Analizând materialul didactic la diverse etape școlare – manuale de clasele primare și cele generale, inclusiv clasa a X-a, manuale de limba moldovenească și de literatură, crestomații etc. –, se observă, la diverse ediții, cum este modificat elementul cultural, sau, mai degrabă, este supus unui proces de mutație. Important este de menționat că, de obicei, șirul scriitorilor – în caz că se oferă o listă sau sunt incluși pe mai multe pagini – începe cu scriitorii Eminescu, Alecsandri, Creangă. Aceasta oferă posibilitatea de interpretare a fenomenului literar românesc: erau incluși preponderent scriitorii cu opere literare destinate copiilor, dar se respecta și principiului geografic – de apartenență la Moldova, ceea ce a oferit posibilitatea ca literatura românească să-și găsească loc în programa școlară din RSSM până către anii '60 ai secolului XX. Astfel, ideea majoră a includerii clasicilor literaturii române era la nivelul valorificării textului propriu-zis, nu și a conținutului pe care-l transmitea acesta. Textele autohtone influențau elevul spre o viziune a măreției vieții cotidiene. Un control riguros asupra textelor românești scrise cu litere rusești limitau caracterul estetic al acestora.

Specificul filmului artistic moldovenesc în perioada dezghețului lui Hrușciiov. Studiu de caz: „Ultima lună de toamnă” (1965)

Sorin ȘCLEARUC

 0000-0002-8693-3770

În calitate de fenomen social și cultural, filmul artistic din perioada dezghețului lui Hrușciiov constituie o reacție a societății la un șir de evenimente și procese istorice importante. Acestea au fost atât de natură politică, cât și socială și culturală, cum ar fi decesul lui Iosif Stalin, acțiunile lui Nikita Hrușciiov privind condamnarea cultului personalității, demararea construirii locuințelor accesibile (renumitele „hrușciovci”), entuziasmul explorării spațiului cosmic, pătrunderea muzicii și a culturii occidentale în Uniunea Sovietică etc.

Pe acest fundal, timp de aproximativ un deceniu, a existat o perioadă de o relativă relaxare a restricțiilor precedente, ceea ce a permis, în special cineaștilor, să facă experimente și să creeze ceva nou. În așa mod, către mijlocul anilor 1950, cinematografia sovietică intră în așa-numita perioadă a dezghețului lui Hrușciiov, afirmându-se ca parte indispensabilă a cinematografeii mondiale, alături de curente similare din alte state, precum Neorealismul în Italia, Nouvelle Vague în Franța și New Hollywood în SUA.

Fiind parte a Uniunii Sovietice, RSS Moldovenească, la fel „a trecut prin aceste procese. Începând cu 1957, odată cu înființarea studioului cinematografic Moldova-Film, mica republică unională începe să producă filme proprii. În mod logic, peliculele, ca și oricare altă formă de manifestare artistică, erau analizate de către conducerea locală de partid prin prisma ideologiei comuniste, motiv din care putem observa, în unele filme, o încărcătură ideologică evidentă, deși au existat și excepții.

Este cert faptul că cineaștii locali nu riscau să se confrunte în mod deschis cu conducerea locală de partid, însă aceștia, grație limbajului cinematic, au reușit uneori să amăgească ochii cenzorilor comuniști, astfel încât publicul larg să vadă filme ca „Omul merge după soare” (1961) de Mihail Kalik, „Ultima lună de toamnă” (1965) de Vadim Derbeniov, „Gustul pâinii” (1966) de Valeriu Gagiū, „Poienile roșii” (1966) de Emil Loteanu și „A iubi...” (1968) de Mihail Kalik.

În cele ce urmează, vom scoate în prim-plan pelicula „Ultima lună de toamnă” (1965), regizată de Vadim Derbeniov după scenariul scris de Ion Druță în baza nuvelei sale omonime.

În studiul de față, ne propunem să facem o scurtă trecere în revistă a specificului filmelor dezghețului, iar mai apoi ne vom focusa asupra analizei filmului artistic „Ultima lună de toamnă”: vom descrie echipa care a stat în spatele filmului, vom analiza scenariul, principalele scene ale peliculei, iar în baza interviurilor și a documentelor de arhivă, vom prezenta care a fost reacția autorităților de partid și care a fost importanța acestui film pentru cinematografia dezghețului din RSS Moldovenească.

Historical Landmarks of the Opera Libretto

Natalia ROJCOVSCAIA-TUMAHA

 0000-0001-9569-636X

Not every literary work can serve as a prototype for an opera libretto. First of all, it should have a sufficient degree of plot tension and a high measure of eventfulness, as well as the presence of vivid characters and entertaining scenes. An in-depth study of libretto issues has shown that it has a fundamental importance for opera and for its stage life. For almost five centuries of its existence, the opera genre has undergone a colossal historical, stylistic and conceptual evolution and, of course, it is impossible to unify such contradictory data about the opera libretto or give any general recipes suitable for all its varieties. How many different opera plots have been invented in the world, correspondingly, the same number of opera librettos exist. Also, having considered the state of the problems of opera librettistics in musicological literature, we can state that it has not been sufficiently studied so far. The development of theoretical and methodological issues in the study should be aimed at separating opera librettistics into an independent scientific discipline librettology.

**Этно-лингвистические источники о поляках
в современной Молдове**

Гелена КРАСКОВСКА

 0000-0003-0904-5814

Согласно мнению современных историков, поляки проживают на территории Молдовы с раннего средневековья. Будучи малочисленным народом, все же полякам на протяжении веков, удалось сохранить свою самобытность и национальную неповторимость до настоящего времени. Известно, что в научных работах доказательной базой являются надежные, фундаментальные источники, которые служат основой для анализа и эффективных результатов исследований. В языкознании – это, в первую очередь, письменные и устные источники. В данном исследовании мы использовали форму разговорного языка – как источник для изучения диалектного разнообразия польского языка. Такой источник, как цифровая запись, используется для разносторонних и многослойных исследований. Помимо прочего, он используется для развития фонетических, грамматических и синтаксических особенностей. Устный источник – это также информация о локально-ментальной культуре этноса, семейно-бытовых многовековых традициях, специфике конфессиональных обрядов и о богатстве культурного наследия данного сообщества в целом.

Valorificarea fondurilor Direcției generale a Arhivei Naționale în scopuri social-juridice și științifice

Iurie BOSTAN

Valorificarea documentelor Fondului Arhivistic de Stat reprezintă un tip de activitate științifică și are drept scop furnizarea informației retrospective, utilizate pentru soluționarea necesităților sociale ale cetățenilor. Valoarea juridică este proprietatea transmisă documentului prin norme legale, exprimată prin particularitățile interne și externe ale acestuia, iar valoarea practică este suma informațiilor conținute de o unitate de păstrare dintr-un fond sau colecție, care servesc la rezolvarea unor probleme curente economice și sociale. În acest context, identificăm cele mai solicitate tipuri de certificate și extrase de arhivă, eliberate de Direcția generală Arhiva Națională: certificate de arhivă întocmite în baza registrelor parohiale cu privire la naștere, căsătorie și deces, pentru perioada anilor 1850-1919; extrase de proprietate (până în anul 1944); extrase de vânzare-cumpărare, donații, testamente autentificate la instituțiile notariale pentru perioada anilor 1837-1970; extrase din tabele cu locuitorii împrăștiți în baza Reformei Agrare din 1921; extrase de evacuare a cetățenilor din Basarabia (1940, 1941, 1944); certificate cu privire la recensămintele populației din Basarabia din Fondul arhivistic „Catagrafii cu locuitorii Guberniei Basarabia, pentru anii 1824-1886”; certificate cu privire la represiunile politice ale populației din Basarabia: deportare, exilare, trimitere la muncă silnică în condiții de limitare a libertății, expulzare din țară și lipsire de cetățenie, expropriere, internare forțată în instituții de psihiatrie etc.

În scopul determinării impactului procesului de valorificare a patrimoniului documentar asupra societății, analizăm statistica eliberării certificatelor, a copiilor și extraselor de arhivă pentru perioada anilor 1993-1998 și 2016-2018. Pentru perioada anilor 2016-2018, media anuală a crescut cu 283% față de media anilor 1993-1998. Unul din factorii acestei creșteri este sporirea numărului cetățenilor care solicită certificate de naștere sau căsătorie pentru redobândirea cetățeniei României, în baza dreptului destinat pentru românii de pretutindeni. În cadrul DGAH se disting 3 tipuri de cercetare: 1.în sala de

studiu a Direcției; 2. în cadrul Direcției activități științifice și de cercetare; 3. în colaborare cu instituțiile partenere ale ANA, în scopul realizării proiectelor de cercetare. În ANA, activitatea de valorificare a documentelor din fondurile DGAH este realizată în următoarele direcții: identificarea și publicarea documentelor și lucrărilor științifice în baza documentelor de arhivă; depistarea documentelor solicitate de instituții, organizații, persoane fizice, care au drept scop soluționarea problemelor științifice; informarea cu titlu de inițiativă a instituțiilor care manifestă un interes sporit pentru fondurile DGAN; organizarea expozițiilor și emisiunilor pentru mass-media în baza documentelor de arhivă; activități de promovare a patrimoniului documentar arhivistic, culturale și educative.

Un aspect important este examinarea activității sălii de studiu a DGAH, prin intermediul căreia este realizată valorificarea științifică a fondurilor de arhivă. În acest sens, în baza cercetării rapoartelor de activitate a Agenției, relatăm următoarele aspecte: categoriile de cercetători în dependență de tipul de activitate; statistica numărului de cercetători pentru perioada anilor 2018-2020; numărul de vizite pentru perioada respectivă.

Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2022

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

 0000-0001-7224-8716

În anul curent 2022, în Armorialul General al Republicii Moldova, prin decrete prezidențiale, au fost deja înregistrate stemele și drapelele noi ale următoarelor unități teritoriale: orașul Taraclia (decret nr. 346-IX din 16 februarie); satul Gălești, com. Gălești, r-nul Cantemir (nr. 359-IX, 7 martie); comuna Gotești, r-nul Cantemir (inclusiv satele componente Gotești și Constantinești; nr. 378-IX, 15 martie), comuna Pleșeni, r-nul Cantemir (inclusiv satele componente Pleșeni, Hănăseni și Tătărașeni; nr. 427-IX, 18 aprilie); satul Vadul lui Isac, r-nul Cahul (nr. 531-IX, 8 iulie); orașul Tvardița, raionul Taraclia (nr. 548-IX, 18 iulie; s-a înregistrat și imnul localității); satul Cojușna, r-nul Strășeni (nr. 549-IX, 18 iulie); orașul Vatra, mun. Chișinău (în curs de pregătire). Alte câteva însemne heraldice, vexilologice și imnice teritoriale se află în curs de elaborare sau aprobare (comuna Puținței, r-nul Orhei; orașul Dondușeni; imnul satului Talmaz, rn. Ștefan-Vodă și altele), încât numărul simbolurilor înregistrate va spori până la sfârșitul anului.

Metodele de elaborare a simbolurilor au fost cele tradiționale, predominând procedeul armelor grăitoare și marcarea particularităților naturale, economice sau culturale. Din punct de vedere geografic, interesul pentru elaborarea însemnelor s-a deplasat simțitor spre sudul țării. Principalii autori și pictori de simboluri au rămas aceiași (S. Andrieș-Tabac, Mariana Șlapac, Andrei Gaițașenco și alții). Și problemele întâmpinate au fost de același ordin ca și mai înainte: documentarea insuficientă a istoriei localității; lipsa unui consens asupra conceptului simbolurilor în consiliile locale; lipsa unui număr suficient de pictori heraldici pregătiți. O realizare importantă a anului în domeniul heraldicii teritoriale a constituit-o și includerea în Armorialul General al Republicii Moldova, la compartimentul însemnelor scoase din uz, a celor 20 de steme și drapele județene care au fost elaborate și folosite în anii 1999-2003 (Decizia CNH nr. 82-VI.01 din 22 martie).

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

MUZEOLOGIE

CZU:069(498+478)(092)

Savantul Ovidiu Bădina: contribuții muzeografice

Elena PLOȘNIȚA

 0000-0001-9061-3369

Savantul român Ovidiu Bădina a publicat mai mult de 300 de lucrări în domeniul sociologiei, filozofiei, istoriei, muzeologiei. La începutul activității sale de cercetare, a fost preocupat și de problema instituției muzeale. Unul dintre cele mai importante studii îl publică în 1966 în *Revista muzeelor* (București). Este vorba de *Dimitrie Gusti și Muzeul satului românesc*. Autorul analizează etapele creării Muzeului satului, subliniind că „în 1928 s-a organizat, într-una din sălile de clasă ale școlii din comuna Fundul Moldovei, cel dintâi muzeu, rezultat din acțiunile inițiate de Gusti; primul muzeu deschis publicului, cu colecții din satele Nerej și Fundul Moldovei, s-a deschis în sala Seminarului de sociologie din București, prima participare românească pe această temă a avut loc la Expoziția internațională din Barcelona, unde standul românesc a căpătat medalia de aur”. El prezintă concepția lui D. Gusti, care percepea, vedea Muzeul Satului ca pe un muzeu sociologic, și nu etnografic. Ovidiu Bădina își pune întrebarea: S-a realizat, oare, prin Muzeul satului românesc ceea ce a intenționat D. Gusti? – și răspunde: „În cea mai mare – da. Au fost aduse case și gospodării întregi, așa cum s-au constituit ele de-a lungul deceniilor, reflectând stări social-economice caracteristice pentru secole, bogăția și sărăcia, dar și priceperea și migala, gustul artistic și dragostea de frumos și util a celor ce trudeau la munte, deal și câmpie. Nu s-a putut construi însă alături de Muzeul satului, așa cum s-a preconizat, un sat-model, ceea ce ar trebui să fie satul românesc”. O. Bădina considera că Muzeul satului românesc este unic în felul său, el ne va da posibilitatea să avem mereu un jalon de comparație concludentă cu schimbările calitative ce le-a suferit satul nostru. Peste ani și ani, va fi, poate, cel mai autentic și mai convingător document istoric, ce va demonstra un salt pe care Gusti și colaboratorii săi nu l-au bănuțit.

În perioada anilor 1991-1999, a activat la Chișinău, aici a creat un Institut de cercetări sociale aplicative – Institutul Național de Sociologie al Republicii

cii Moldova. Ca director al acestui institut, a organizat și condus numeroase cercetări sociologice în diferite domenii ale economiei; a investigat și analizat diverse fenomene sociale și politice din republică, elaborând și măsuri pentru acțiuni practice. A inițiat și a tutelat reuniuni științifice la Chișinău și București, cicluri de dezbateri, mese rotunde cu participarea membrilor guvernului, a oamenilor de știință și cultură de pe ambele maluri ale Prutului. Cercetările sociologice ale lui Ovidiu Bădina în Basarabia au fost multiple și variate. Dintre toate evidențiem cercetarea publicului muzeal, în mod special. investigația sociologică, concepută în noiembrie-decembrie 1998 și realizată în martie-iunie 1999 de o echipă de colaboratori ai muzeelor din Chișinău, sub îndrumarea profesorului Ovidiu Bădina. A fost o cercetare actuală și necesară pentru definirea strategiei dezvoltării continue a instituțiilor muzeale. A fost prima cercetare a calității publicului muzeal în cei 110 ani de existență a muzeografiei basarabene, a relației muzeu – public.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Retrospectiva colecției de aparate telefonice a Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Aurelia CORNEȚCHI

 0000-0002-4651-0984

Una dintre marile invenții ale secolului al XIX-lea a fost telefonul, dispozitiv care a devenit, odată cu trecerea timpului, cel mai popular și mai utilizat mijloc de comunicare, aceasta din urmă fiind percepută ca element fundamental al existenței umane. Inventarea telefonului, la 1876, și perfecționarea lui a avut un impact enorm asupra societății, învingând distanța, schimbând maniera de comunicare între oameni, dar și modul de raportare la spațiu și timp la nivel individual. Această descoperire a pus bazele industriei telecomunicațiilor, care a cunoscut o creștere exponențială și a devenit catalizatorul dezvoltării economice și sociale globale. De-a lungul a 146 de ani, telefonul a scris istorie instantaneu, cu progrese tehnologice uluitoare, evoluând de la un dispozitiv electric primitiv de transmisie a vocii la distanță la aparate telefonice inteligente, pe care le poate deține oricine și care par o extensie a omului modern. Dezvoltarea telefonului a înregistrat nu doar rezultate palpabile în știință și tehnologie, dar a lăsat în urmă și numeroase artefacte, adevărate capodopere ale tehnologiei și designului, demne de un loc aparte într-o colecție muzeală. Muzeul Național de Istorie a Moldovei deține în patrimoniul său circa 40 de telefoane de proveniență străină, realizate de diverse firme, unele cu renume mondial, între care: Ericsson, Siemens, Nokia, VEF etc. Colecția încorporează telefoane civile și militare, de masă și de perete, cu fir (fixe), fără fir, mobile și publice, toate încadrate cronologic între 1911 și 2003, predominând aparatele construite în anii postbelici. Cele mai vechi aparate din colecția muzeală sunt două telefoane de perete: „Ericsson”, produs de Lars Magnus Ericsson & Co, în 1911, la fabrica din Sankt Petersburg, și „Mix&Genest”, realizat de compania germană în primul pătrar al secolului al XX-lea. Între cele mai noi dispozitive putem menționa telefoanele mobile „Ericsson T65” și „Siemens A40”. Materialele utilizate în construcția aparatelor telefonice deținute de muzeu sunt ebonita, plasticul, metalul cromat sau vopsit, lemnul, sticla și cauciucul, tehnicile de realizare fiind turnarea, presarea, ambutisarea, cromarea etc. Colecția muzeală de telefoane prezintă valoare istorică, artistică și științifică, ea ilustrând evoluția istorică a mijloacelor de comunicare prin dezvoltarea gândirii umane, prin progresul tehnologic.

Protecția și valorificarea vestigiilor trecutului: studiu de caz – Italia

Beatrice Maria MANOLE

Muzeul ca instituție de cultură are nevoie de specialiști în domenii diverse, oameni pregătiți care înțeleg importanța patrimoniului și se dedică valorificării și protejării acestuia prin mijloacele și în cadrul legal acceptat la nivel național și internațional, în funcție de caz. Conservarea, restaurarea, punerea în valoare și protecția patrimoniului arheologic sunt procese și acțiuni realizate de persoanele avizate asupra monumentelor mobile și imobile, pentru a putea fi integrate în circuitul demn de vizitat de către oamenii interesați. Importanța excepțională a monumentelor și a artefactelor descoperite de-a lungul istoriei în diferite perioade și zone ale lumii, odată stimulat interesul în această direcție de cercetare și evidențiere, a dus la transformarea acestora în adevărate obiective muzeale. Multe orașe sunt adevărate *orașe-muzeu*, mai exact centrele unde Antichitatea a lăsat o moștenire demnă de invidiat, păstrată până în prezent, devenind o încântare pentru privitori și vizitatori. În aceste zone în care implicarea societății prin specialiști, cunoscători sau doar prin simpli voluntari și cu ajutorul oamenilor care admiră de la distanță, fără a interveni sau a deteriora în vreun fel, este o lecție de apreciere și o mărturie lăsată de prezent generațiilor viitoare, un respect față de un trecut care mai are multe necunoscute de studiat. Valorificarea vestigiilor trecutului necesită atât cercetare teoretică, cât și aplicare practică pentru salvarea și păstrarea acestora ca mărturii ale evoluției omenirii.

Institutional and private collections of the traditional pastoral profession in the Carpathians

Ewa KOCÓJ

The cultural heritage of the traditional Carpathian pastoral profession has a long tradition. It is believed that its nomadic nature allowed the profession to expand from Wallachia, Moldavia and Transylvania to other regions of the Carpathians. In this way, a pastoral culture was created, which is still based on specific secular and sacred architectural structures, the division of time and the valuation of space, lifestyle, the ability to make similar food products, clothes, as well as beliefs, customs and rituals. In this paper, I will present the most important museums and local collections presenting the cultural heritage of Carpathian pastoralism. He will indicate the basic narratives, trends, but also problems of pastoral queues.

The ancient city of Trepol: from archaeological excavations to museefication

Mariia VIDEIKO

 0000-0001-9786-9738

During the search and study of the cultural layer of the city of Trepol (now the village of Trypillya near Kyiv), it was possible to discover the remains of ancient buildings from the 11th and 12th centuries, as well as stone structures from the middle and second half of the 16th century. Considering the fact that the regional archaeological museum is located on this territory, the question appeared about the prospects and methods of exhibiting both types of finds at the excavation site in the future.

The city of Trepol was founded at the beginning of the 11th century on the banks of the Dnipro River. The territory is delineated on the basis of archaeological findings. Area of Trepol covered about 32 hectares and consisted of a fortified part on the mountain and a lower city surrounded by water features, which included an artificial canal and part of the Krasnaya River. In the 16th century the castle was built on the edge of the mountain. Cultural layers presenting now about 600 years of the city's history. Finds from its territory are presented in the exposition of the archaeological museum.

The remains of residential buildings from the Rus' era are represented by the excavation pit of the building of the 11th-12th centuries discovered in 2018 with the remains of a stove. The depth of the remains of the building (its bottom) is 1.4 m from the modern surface. Upon completion of the excavation, the site fill will be selected, the remains of the furnace and traces of wooden structures will be cleared. Several issues will have to be resolved when developing a project for exhibiting what has been found. This is the preservation and conservation of what has been discovered, its presentation to visitors. The preservation issue is proposed to be solved by the construction of a cover, the area of which will be larger than the excavation area. As found, the object is completely understandable to specialists, but not to ordinary museum visitors. Therefore, it is expedient to build a covering that would be a reconstruction of an ancient structure, namely, a town house of log construction. Inside,

you can equip an exposition with finds and information about the excavations and the exhibited object. The construction of such a covering also determines the provision of the find against accidental or intentional destruction. Ruins of the foundations of the castle of the 16th century discovered as a result of a landslide on the mountainside where it was located. This is a masonry of stones and bricks on a limestone solution. Nearby is a large masonry block that fell from the hill. Strengthening the slope will have to be carried out in parallel with the clearing of masonry and their preservation. On the basis of archaeological information, iconography and written sources, a model of the castle can be created, which, together with the information stand, will also be part of the exposition on this object.

The museification of the mentioned objects can initiate the creation of a historical and archaeological reserve. It can be expanded in the future at the expense of other components, about which there is information from written sources. These are religious buildings (three temples), the remains of townspeople's buildings, craftsmen's workshops, etc. The basis will be the results of the archaeological research, which is planned to continue.

90 de ani de la nașterea lui Iulian Antonescu, ctitor și deschizător de drumuri în muzeografia și arheologia băcăuană

Mihaela BĂBUȘANU

În data de 26 iulie 1932, adică acum 90 de ani, se naștea, la Piatra Neamț, Iulian Antonescu, primul director *al instituției noastre*.

Muzeologia băcăuană debutează în anul 1957, când se înființează primul muzeu regional, director fiind numit Iulian Antonescu, absolvent al Facultății de Istorie din București, promoția 1956. La 1 aprilie a.c. am sărbătorit 65 de ani de la înființarea Muzeului de Istorie din Bacău (actualmente Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”).

Un rol important în perpetuarea memoriei lui Iulian Antonescu l-a avut Fundația Cultural-Științifică ce-i poartă numele, înființată la 21 martie 2000. Președinte de onoare al acesteia este dna Eugenia Antonescu (soția lui Iulian Antonescu), iar președinte executiv – Vilică Munteanu (primul președinte executiv fiind prof. dr. Ioan Mitrea). La inițiativa fundației menționate, Consiliul Local al municipiului Bacău, în mai 2002, i-a acordat, post-mortem, lui Iulian Antonescu titlul de *Cetățean de onoare al orașului Bacău*. O alee din zona centrală a orașului a fost numită „*Aleea Iulian Antonescu*”, iar la sediul Complexului Muzeal Bacău, care-i poartă numele, există o expoziție permanentă – „*Sala memorială Iulian Antonescu*”, cu obiecte și valori patrimoniale, donate de Eugenia Antonescu, soția acestuia.

Cel puțin, pentru noi, cei care ne-am pus în slujba zeiței Clio și lucrăm într-un muzeu, în Bacău, – și asta datorită lui Iulian Antonescu – numele lui nu este și nu va fi uitat.

„El rămâne un brav înaintemergator, un model și îndemn pentru cei de azi și cei ce vor veni după noi. Datoria noastră este aceea de a nu-l uita, de a-i continua opera, legându-l astfel temeinic de actualitatea vie” (Ioan Mitrea).

Tot cu gândul la Paftale...

Lucia MARINESCU

 0000-0002-1364-2286

Paftalele sunt accesorii ale costumelor de ceremonie și cotidiene, obișnuite la curtea domnească, dar și în ambianța orașelor și târgurilor din Țările Române în perioada domniilor fanariote, caracterizată prin influența sporită a culturii grecești. Cuvântul *Pafta* este de origine turcică (cu o posibilă intrare în această limbă pe filiera iraniană) și se folosește în forme aproape identice în limbile română, greacă, bulgară, sârbă și în unele dialecte aromâne, desemnând accesorii vestimentare cu rol funcțional și ornamental, care fixează sau prind cordonul, cingătoarea sau brâul. În toată Peninsula Balcanică, atelierile argintarilor au produs paftale foarte diferite ca dimensiuni, aliaje, tehnică, stil, decorație. Paftalele turcești erau, de obicei, dantelate, adesea aurite, cu multe pietre, exprimând opulență. La bulgari și aromâni sunt mai simple, dar au un anumit model și o simbolistică anume. La greci sunt, în special, din argint, cu modele delicate, la care se adaugă coral și bănuți.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei deține o valoroasă colecție de paftale, realizate la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XX-lea, în diverse ateliere balcanice, în general, bulgărești, grecești, turcești, cipriote, aromâne, dar și în ateliere locale.

Un interes sporit prezintă trei perechi de paftale, pe care sunt aplicate marca fineții metalului, cea a meșterului marcator și marca atelierului de giuvaiergerie din Orhei. Paftalele certifică prezența unui atelier de giuvaiergerie în orașul Orhei, Basarabia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar calitatea executării, prelucrarea fină a detaliilor, compoziția complexă denotă măiestria și iscusința meșteșugarilor.

Deosebit de spectaculoase sunt și paftalele decorate în tehnica emailului policrom. Emailul întâlnit în anumite zone are un colorit discret, iar prezența sa amintește de mozaicurile bizantine. Astfel de bijuterii erau uneori prezente și în mediul rusesc, dar culorile emailului aveau nuanțe mult mai puternice decât cele grecești. Majoritatea paftalelor din colecția muzeului sunt decorate cu motive vegetale, în diferite interpretări: coșul cu flori, floare de rodie, flori

și vrejuri etc. Această iconografie urmează simbolismul naturii ciclice, mereu reînnoite, regeneratoare, care corespunde funcției paftalelor de accesorii ale costumului feminin de nuntă sau de sărbătoare. Variată ca tipologie, suport și calitate, colecția de paftale a Muzeului Național de Istorie a Moldovei reflectă fluctuațiile și căutările unei lumi care ezită între Orient și Occident.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

**Opera de gândire științifică în Basarabia (1812-1918)
prin prisma activității a unui șir de personalități locale.
Din colecția Muzeului Național de istorie a Moldovei**

Ana GRIȚCO

 0000-0002-7082-8431

Valorificarea patrimoniului cultural-științific al Muzeului Național de Istorie a Moldovei prin inventarierea valorică a colecțiilor ce țin de domeniul „evoluția științifică” în Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea este o contribuție la opera de gândire științifică în spațiul dintre Prut și Nistru sub dominația țaristă (1812-1918). Majoritatea pieselor au completat patrimoniul instituției muzeale la începutul anilor ,90 ai sec. XX din achiziții și donații. În urma cercetărilor, au fost identificate un șir de titluri – opere ale autorilor autohtoni, publicate la Sankt Petersburg, Moscova, Odesa, Kiev, București, ce permit o delimitare a unor direcții prioritare de cercetare ale autorilor basarabeni: *Slavistica basarabeană*, *Manuale și materiale didactice*, *Istorie și arhivistică*.

Cea mai consistentă colecție de patrimoniu este constituită din lucrările semnate de „fondatorii slavisticii basarabene” Alexandru Iațimirschi (1873-1925) și Polihronie Sârcu (1855-1905). Cele aproximativ douăzeci de lucrări de importanță istorico-științifică, editate la sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, au impus „problema limbii române în contextul culturii slave”, opera lor înscriindu-se în aria intereselor științifice din Rusia.

În sec. al XIX-lea, în Basarabia cu populație eterogenă, în condițiile create după 1812, când limba română era în rol de cenușăreasă, un grup de intelectuali locali au avut grijă de promovarea ei. În acele condiții nefavorabile, Iacob Hâncu (Ghinculov) (1800-1870) și Ion Doncev (1821-1885) au scris și predat limba română în rusește, cel din urmă fiind autorul primei gramatici românești, scrise cu litere latine, în Basarabia. Manualul lui Ștefan Margela (1783-1850) a situat învățământul din Basarabia la același nivel cu cel din Țările Române. Un loc aparte în colecția muzeală îl ocupă opera semnată de Mitropolitul Gurie Grosu (1877-1943), care afirma că „avem nevoie de credință puternică în Dumnezeu și știință de carte”.

La sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea au apărut lucrări valoroase privind istoria și arhivistica Basarabiei, semnate de Ioan Halipa (1871-1941), Zamfir Ralli-Arbore (1848-1933) și Pavel Crușevan (1860-1909).

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Nașterea Domnului. Interpretarea subiectului în colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Adelaida CHIROȘCA

 0000-0002-7332-9419

Colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei deține câteva icoane consacrate Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos. Venirea lui Hristos în lume a fost prezisă din cele mai vechi timpuri, prorocii vestindu-I nașterea în Betleemul Iudeii în una din peșterile de lângă oraș. Textele biblice amintesc despre nașterea minunată a Mântuitorului, despre îngerul Domnului care a binevestit păstorilor din preajma peșterii această *bucurie mare, care va fi pentru tot poporul*. În ele sunt menționați și magii care au venit să I se închine, aducându-I tămâie, aur și smirnă, aceștia urmând *Steaua ce mergea înaintea lor arătându-le calea*. Textele apocrife vin cu detalii noi, care completează iconografia Nașterii Domnului. Odată cu instituirea sărbătorii Nașterii Domnului, eveniment ce datează din secolul al IV-lea, se conturează și reprezentările iconografice ale sărbătorii. Cele mai vechi imagini ale nașterii lui Hristos datează din secolele al IV-lea și al VI-lea, provenind din Catacombele Sfântului Sebastian din Roma, de pe sarcofagul păstrat în Muzeul Lateran și de pe ferecătura Evangheliei din Milano. În secolul al VII-lea, compozițiile Nașterii Domnului evoluează în scene extinse, argumentate prin multiple detalii, totodată fiind populare și cele cu imagini mai reduse.

Icoanele din patrimoniul muzeului reprezintă modelul restrâns al iconografiei în cauză, în ele regăsindu-se personajele și momentele centrale ale evenimentului – peștera, în interior fiind redată chipurile Născătoarei de Dumnezeu, al lui Iosif, al păstorilor ce privesc mirați la Hristos, în spate – un bou și un asin uitându-se spre prunc. În exterior, îngerul care vestește nașterea lui Hristos, precum și magii veniți să I se închine. Câteva dintre icoanele descrise reprezintă fragmente din iconostase, făcând parte din registrul sărbătorilor. Datate la limita secolelor XIX-XX icoanele păstrează expresii stilistice și tehnici iconografice proprii perioadei.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Piesă textilă arheologică liturgică – *Omoforul mare*. De la descoperire arheologică la expunere muzeală

Mariana GUGEANU

 0000-0003-1368-853X

Lucrarea prezintă cercetarea, restaurarea-conservarea și valorificarea muzeală a piesei textile arheologice liturgice *Omoforul mare*, provenită din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Descoperirea, în anul 2016, la Mănăstirea Căpriană, a vestigiilor veșmintelor liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a ridicat probleme de cercetare, conservare, restaurare și valorificare muzeală a unor bunuri de patrimoniu cultural de o valoare cultural-istorică deosebită.

Cercetarea arheologică a criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a avut loc în contextul procedurii de canonizare a Înaltului Ierarh. Intervențiile preliminare de conservare a artefactelor descoperite s-au efectuat încă din momentul descoperirii acestora, pentru a evita generarea unor noi tipuri de degradări ale obiectelor textile, din cauza schimbării bruște a condițiilor de mediu. Ținând cont de acest aspect, din echipa de cercetare au făcut parte și specialiști în restaurare-conservare. Intervenția imediată și aplicarea metodelor de conservare *in situ* a condus, în etapa de laborator, la reușita salvării acestui tezaur.

În cazul textilelor care provin din mediul arheologic, cum sunt și cele provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, procesul de cercetare și conservare-restaurare a fost dificil și complex și s-a realizat parcurgând mai multe etape, impuse de starea de conservare a acestora: investigația științifică, tratamente biologice de aseptizare a materialului textil arheologic, hidratare progresivă, curățire mecanică, curățire umedă prin soluții cu compoziție și concentrații diferite, alternativ cu etapele de curățire mecanică și curățire chimică, curățire chimică prin imersie în diverse soluții, uscare controlată și aplatizarea cutelor formate aleatoriu, consolidare pe suport textil nou, reasamblarea piesei, proiectarea și realizarea elementelor de muzeotehnică, conform normelor de conservare, în vederea valorificării muzeale.

Rezultatele investigațiilor efectuate cu privire la natura materialelor componente, a tipurilor și a naturii degradărilor le-au constituit premisele stabilirii etapelor procesului de conservare-restaurare. Pentru piesa textilă arheologică liturgică *Omoforul mare*, salvată prin conservare-restaurare a fost proiectat, special, un suport tipodimensionat, în vederea valorificării muzeale pentru generațiile prezente și viitoare.

Grație implementării unui proiect transfrontalier, piesa care face subiectul acestei lucrări, salvată prin restaurare-conservare, face parte, în prezent, din expoziția de bază a muzeului inaugurat la Mănăstirea Căpriană în data de 6 mai 2021, alături de celelalte vestigii arheologice, extrase din cripta mitropolitului Bănulescu-Bodoni.

Casa Memorială „Alexei Șciusev” din Chișinău. O retrospectivă istorică

Anatolie POVESTCA

 0000-0002-3462-6269

Articolul face parte din categoria de subiecte legate de activitatea unor personalități marcante, care s-au născut în Basarabia, dar au activat și au devenit renumite peste hotarele ei, fiind mai puțin cunoscute de generația actuală. Printre aceștia menționăm pe academicianul Alexei Șciusev, arhitect renumit al perioadei sovietice, cunoscut de majoritatea specialiștilor pentru proiectarea și construcția mausoleului lui V. Lenin din Moscova.

Puțini însă cunosc faptul că anume Alexei Șciusev, în perioada 1945-1949, a gestionat Planul de reconstrucție și reorganizare a orașului Chișinău, distrus în urma cutremurului din 1940 și devastat de bombardamentele din anii celui de-al Doilea Război Mondial. Proiectul a fost realizat parțial în anii '50-'60 ai secolului XX, cu concursul arhitecților Valentin Mednec, Robert Kurț, Valentin Voițehovskii și alții, care și-au făcut studiile în perioada interbelică la Școala Superioară de Arhitectură din București, dar care au fost limitați în implementarea ideilor lor arhitectonice de conducerea nomenclaturistă de partid. Atunci s-a ales și s-a acceptat realizarea proiectelor ansamblului clădirilor ce presupuneau rezolvarea problemei spațiilor locative pentru orașeni, în detrimentul proiectelor ce vizau aspectul estetic și urbanistic al orașului. Din acest considerent, creația compatriotului nostru poate fi comparată doar cu măreția operelor lui Alexandru Bernardazzi, cel care a reușit să redea capitalei noastre măreția și aspectul unei urbe europene.

Muzeul păstrează și valorifică selectiv ceea ce omenirea a creat de-a lungul secolelor din perspectiva culturii materiale și a manifestărilor spirituale. El reprezintă acea instituție unică în care sunt adunate, clasificate și păstrate grijuliu vestigiile trecutului și realizările contemporane, ce urmează a fi transmise generațiilor viitoare. Muzeul devine un adevărat lăcaș de teaurizare a mărturiilor activității și creației omului, simbolizează respectul prezentului pentru faptele înaintașilor noștri și încrederea în viitor. Generației actuale îi

revine sarcina de a promova amintirea predecesorilor noștri prin punerea în valoare a patrimoniului cultural existent, prin consolidarea calității muzeului ca reper important în promovarea turismului cultural și istoric al ținutului, transformându-l, astfel, într-un loc de atracție pentru populația locală și turiști.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Colecția profesorului Gh. Rașcu din patrimoniul Muzeului Național de istorie a Moldovei – sursă importantă în cercetarea istoriei învățământului din Basarabia interbelică

Vera *SERJANT*

 0000-0003-2758-8724

Activând în cadrul proiectului „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare” și având de realizat o etapă nouă în selecția personalităților marcante din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, ne-am propus să punem în valoare o colecție de importanță majoră pentru istoria învățământului din Basarabia interbelică. Este vorba de colecția unei personalități remarcabile – Gheorghe Rașcu, distins profesor de geografie, autor de manuale, publicist, cercetător și om de cultură.

Gheorghe Rașcu s-a născut la 11 aprilie 1888 într-o familie de intelectuali din Iași. Studiile primare și liceale le-a făcut la Iași, iar cele superioare – la Universitatea din București, Facultatea de Litere și Filozofie, secțiile de Geografie și Cosmografie. În 1914 a absolvit și Seminarul Pedagogic, care activa pe lângă Universitate, o instituție de formare practică și teoretică a viitorilor profesori. În urma susținerii cu brio a examenului de capacitate pentru profesorii secundari, urmând sfatul profesorului Ștefan Ciobanu, vine, în anul 1920, în Basarabia „dezrobită”, unde activează la catedrele de geografie ale Seminarului Teologic și Liceului Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău. Aici, în Basarabia, timp de două decenii desfășoară o vastă activitate școlară și extrașcolară, punându-și toată energia și munca în serviciul culturii românești. În 1940 este nevoit, împreună cu familia, să părăsească Chișinăul, Basarabia fiind ocupată de sovietici.

Colecția s-a constituit pe parcursul anilor 1991-1995, în urma donațiilor făcute de fiul mai mic al acestuia, Paul Emil Rașcu (1924-2011), inginer, cercetător și scriitor. Ea include circa 212 piese din diverse domenii, cele mai numeroase fiind din domeniul *Documente* și *Fotografii*. Din domeniul *Documente* evidențiem procesele-verbale ale adunărilor filialei Chișinău a Societății Regale Române de Geografie, funcția de secretar al acesteia deținând-o mulți ani la rând Gheorghe Rașcu; documentele emise de organele de conducere

ale învățământului din România și Basarabia, precum și ale administrației instituțiilor, unde a fost angajat profesorul; actele de identitate; memoriile lui Gheorghe Rașcu, datele cu anul 1962, dar și cele ale lui Paul Rașcu despre tatăl său, datele cu anul 1994, – toate acestea servind drept surse importante în cercetarea vieții și activității profesorului. Numărul impunător de fotografii reîntregește tabloul vieții și activității lui, dezvăluind aspecte din viața privată: copilăria, studenția și activitatea didactică, științifică, culturală și organizatorică (ne referim la excursii), desfășurată în Basarabia și în afara ei. În colecția de *Carte* a muzeului se păstrează două manuale din cele 11 alcătuite de el, o serie de lucrări cu subiecte geografice, care dezvăluie talentul de cercetător/explorator al ținutului basarabean și al întregii țări. Lucrările lui erau publicate în presa basarabeană, dar erau editate și separat la diverse edituri, inclusiv cea proprie. O valoare documentară deosebită o au matricele sigilare cu monograma și semnătura facsimil a profesorului G. Rașcu și sigiliul Societății Regale Române de Geografie, Secțiunea Chișinău, fondată în 1922. În patrimoniul muzeului se păstrează o colecție de 29 de diapozitive cu vederi din satul Brădet, județul Argeș, ale Mănăstirilor din nordul Moldovei, ale unor locuri glaciare din munții Carpați, ale Podului Traian și munților Carpați. Materialul ilustrativ era utilizat de profesor în timpul lecțiilor practice, precum și al celor ținute la diverse congrese și conferințe ale profesorilor de geografie. Un singur obiect cu valoare memorială face parte din această colecție – tocul cu peniță, datat cu prima jumătate a secolului al XX-lea.

Colecția profesorului Gheorghe Rașcu din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei constituie o sursă importantă în cercetarea istoriei învățământului din Basarabia interbelică și a geografiei României, inclusiv a ținutului basarabean.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Muzeografia rurală. Artă în muzeele sătești românești

Olga ANDRANOVICI

 0000-0003-3542-3671

Pentru zona rurală, fenomenul muzeal este asociat, de cele mai multe ori, cu sfera istoriei locale, cu aspectele sale de natură etnografică sau științifică. De la începuturile muzeografiei rurale, discursul muzeal este dominat de muzee sătești dedicate istoriei satelor sau muzee memoriale dedicate personalităților marcante din localitate. Un domeniu care, foarte rar, este atribuit mediului rural este cel de artă. Raritatea instituțiilor muzeale cu profil de artă face ca excepționalitatea lor să crească în ochii comunităților și a specialiștilor. Astfel, anume acest aspect al muzeografiei devine tema principală a prezentului studiu.

Situația muzeografiei de artă din zona rurală pentru România este pe cat de idilică, pe atât de incertă. Deși se cunosc exemple concrete de muzee rurale cu profil de artă, până la momentul actual nu se poate determina ponderea exactă a muzeelor rurale de artă din țară. Acest fapt se datorează problemelor de ordin nominal statistic dintre Institutul Național de Patrimoniu și Institut Național de Statistică. Demonstrative sunt paralelele trase între numărul de muzee rurale de artă oferite de Raportul ISN și cel oferit de baza de date online a INP. Pe lângă aceasta, se observă și o incertitudine în categoriile muzeale de artă, raportate la colecțiile și muzeele din satele României.

Este observabilă ignoranța acestui domeniu muzeal, care dispune de puține surse și nu a fost cercetat separat, el fiind introdus fie în studiile de compilație privind muzeele de artă la general, fie în lucrările dedicate fenomenului muzeal rural. Așadar, în sprijinul acestui aspect cvasi-cercetat vine lucrarea de față.

CUPRINS

Program	3
Rezumatete comunicărilor	23
ARHEOLOGIE	
<i>Виктор ВЕТРОВ</i> , Изучение местонахождения нижнего палеолита Головчинцы-1 (Хмельницкая обл., Украина).....	23
<i>Александр ВАРЗАРЬ, Сергей КОВАЛЕНКО, Денис ТОПАЛ</i> , Новые данные о верхнепалеолитическом погребении из Косэуць на Среднем Днестре	25
<i>Игорь ПИСТРУИЛ</i> , Микроинвентарь верхнепалеолитической стоянки Анетовка I.....	27
<i>Алла ГЛАВЕНЧУК</i> , Изображение мамонтов и бизонов в мобильном искусстве на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2	28
<i>Сергей КОВАЛЕНКО, Виталий БУРЛАКУ</i> , Остатки кратковременного охотничьего лагеря из пятого культурного слоя стоянки верхнего палеолита Рашков 8 (планиграфия и свидетельства использования охры)	30
<i>Ольга ДЕМЧЕНКО</i> , Трансформация материальной культуры и экономики в специфических условиях природной среды и доступности ресурсов (на примере позднемезолитического- ранненеолитического населения Днепровского Надпорожья)	31
<i>Valery MANKO, Guram CHKATARASHVILI</i> , Indicators of cultural contacts with the Near and Middle East population in the Neolithic of the South Caucasus (7 th -6 th millennium BC)	33
<i>Dmytro KIOSAK</i> , Farming like a forager: the soils of the Buh-Dniester para-Neolithic sites	35
<i>Cristian Eduard ȘTEFAN</i> , Do ut des: „importuri” și imitații în ceramica neo-eneolitică din România	36
<i>Nataliia BURDO</i> , Sacred buildings of Trypillia-Cucuteni: ceramic models and archaeological objects	37

<i>Senica ȚURCANU</i> , Zornăitoarele din lumea Cucuteni-Tripolie. Aspecte tipologice, funcționale și simbolice.....	39
<i>Mykhailo VIDEIKO</i> , The dynamics of the development of the system of “centers of power” in the Precucuteni-Cucuteni-Trypillia cultural complex	40
<i>Mariana VASILACHE, Knut RASSMANN, Carsten MISCHKA</i> , Situri binare și triple în cultura Cucuteni. Rezultatele ultimelor cercetări geomagnetice din Republica Moldova.....	42
<i>Constantin PREOTEASA, Carsten MISCHKA</i> , Târpești-„Râpa lui Bodai”. Noi cercetări arheologice interdisciplinare în cuprinsul sitului arheologic pluristratificat și o reevaluare necesară.....	44
<i>Sergiu-Constantin ENEA, Ciprian-Cătălin LAZANU, Dumitru BOGHIAN, Viorica VASILACHE</i> , Despre descoperirile metalice din situl cucutenian de la Tăcuta-Dealul <i>Miclea/Paic</i> , jud. Vaslui, România	45
<i>Adela KOVÁCS</i> , Metoda radiografiei cu raze X, aplicată pe artefacte arheologice: studiu de caz pentru statuete aparținând culturii Cucuteni ...	47
<i>Adina BORONEANȚ, Monica MĂRGĂRIT</i> , Reconsiderând importanța produselor de debitaj în studiul industriei materiilor dure animale: cazul ansamblului arheologic de la Drăgușeni (jud. Botoșani).....	48
<i>Sorin IGNĂTESCU, Irina RUSU</i> , Un fragment de model de locuință, descoperit în așezarea de la Drăgușeni - <i>Cetățuie</i>	49
<i>Mariia LOBANOVA</i> , History of the Field Study of the Berezivska HES Site	50
<i>Оксана ГРИЦЮТА, Елена СЕКЕРСКАЯ</i> , Орудия из клыка кабана на поселении Березовская ГЭС	52
<i>Eugen MISTREANU</i> , Noi date privind comunitățile gumelnițene în microzona râului Ialpug.....	54
<i>Regina UHL, Denis TOPAL</i> , Purcari – rechnological and chronological reconsideration of an remarkable site	55
<i>Игорь МАНЗУРА</i> , Идея топора в энеолитической погребальной традиции юга Восточной Европы	56
<i>Светлана ИВАНОВА</i> , Динамика культурных процессов в Северо- Западном Причерноморье в раннем бронзовом веке	58

<i>Ioan BEJINARIU</i> , Relații vest – est în Bronzul târziu în zona Tisei superioare. Noi descoperiri.....	60
<i>Liviu MARTA</i> , Structuri de lemn descoperite în cercetările arheologice de la Sâncraiu Almașului (nord-vestul Transilvaniei)	61
<i>Mariana SÎRBU, Denis TOPAL, Valeriu BUBULICI</i> , Un depozit de bronzuri descoperit în apropierea localității Hristici, raionul Soroca.....	62
<i>Ciprian-Cătălin LAZANU, Robert SÎRBU, Oana-Daniela CALANCEA</i> , Non-invasive archaeometallurgical investigations on an Krasnyj Majak type bronze sword	64
<i>Андрей ГОРОШНИКОВ, Зоя ГОРОШНИКОВА</i> , Изучение памятников эпохи поздней бронзы на юго-западе Таманского полуострова (по материалам поселения Панагия 1)	65
<i>Irina RUSU</i> , Urme ale locuirii preistorice și antice în situl Romanovca III....	67
<i>Aurel ZANOCI</i> , Topografia așezărilor culturii Cozia-Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu.....	68
<i>Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV, Vladimir CHITIC, Lucia BORFOTINĂ</i> , Imagine și identitate în cultura Saharna: o nouă figurină antropomorfă din lut, descoperită în situl arheologic de la „Țiglău” (r-nul Rezina, Republica Moldova)	70
<i>Anatolii HUTSAL, Vitalii HUTSAL, Oleksandr MOGYLOV</i> , Early Scythian barrow near the village Shutnivtsi in Podillia	72
<i>Vasile DIACONU, Alexandru GAFINCU, Ionuț STIGLEȚ</i> , Date preliminare despre un complex tumular de la Gârcina (jud. Neamț)	74
<i>Andrei COROBCEAN</i> , Considerații asupra unui văscior zoomorf, descoperit în incinta fortificată de la Stolniceni „Cetate” (raionul Hâncești)	75
<i>Victor DULGHER</i> , Structuri arheologice din epoca fierului din așezarea Calfa I „Cetățuie” (conform cercetărilor lui G.F. Cebotarenco din anii 1959, 1961-1962, 1964-1968).....	76
<i>Юрий ЛЯШКО</i> , Новая находка скифского оружия вблизи Мотронинского городища.....	78
<i>Iryna KOZYR, Kyrylo PANCHENKO</i> , Coin of Philip II of Macedon from the Ukrainian right bank forest steppe.....	80

<i>Natalia MATEEVICI</i> , Centre producătoare grecești mai puțin cunoscute (în baza ștampilelor amforice)	82
<i>Николай ЕФРЕМОВ, Андрей КОЛЕШНИКОВ</i> , Керамические клейма Милета из Северного Причерноморья	83
<i>Anzhelika KOLESNYCHENKO</i> , Hellenistic cast glassware from the Northern Black Sea region: prestige items or traded goods	85
<i>Aurel RUSTOIU, Iosif Vasile FERENCZ</i> , Structuri sociale în a doua epocă a fierului în Transilvania. Competiția și ierarhizarea social, oglindite în sursele arheologice	87
<i>Michael MEYER, Octavian MUNTEANU, Vasile IARMULSCHI, Torben SCHATTE</i> , Magnetometria în așezările de tip Poienești-Lucașeuca. La ce să ne așteptăm? (experiența cercetărilor de la Ivancea)	88
<i>Vasile IARMULSCHI</i> , Așezarea de epocă Latène târzie de la Monastireok (reg. Kiev, Ucraina)	90
<i>Елена ДЗНЕЛАДЗЕ, Денис СИКОЗА, Александр СИМОНЕНКО</i> , Оборонительные сооружения позднескифского городища Львово... 91	
<i>Nicolai BATOG, Vadim ȘERBAN, Cristian COROLENCO, Octavian MUNTEANU</i> , Mormintele „elitelor” militare din perioada sarmatică târzie în silvostepa pruto-nistreană. Studiu preliminar	93
<i>Mihaela IACOB</i> , Producție și circulație monetară în Nordul provinciei Moesia Inferior. Descoperirile izolate	95
<i>Constantin NICOLAE, Tiberiu POTĂRNICHE, Irina SODOLEANU, Aurel Constantin MOTOTOLEA, Simina Margareta STANC</i> , (Re)descoperirea unei instalații portuare la cetatea Carsium (Hârșova, județul Constanța).....	96
<i>Keteryna SAVELIEVA, Oleg SAVELIEV</i> , Relief of Mithras Tauroctonus from Tyras	97
<i>Gheorghe POSTICĂ</i> , Așezarea antică târzie de la Mereni „Chirca” în context regional.....	98
<i>Vlad VORNIC, Sergiu MATVEEV</i> , Date preliminare privind cercetările preventive în situl arheologic de la Hansca- <i>La Livadă</i>	101

<i>Gheorghe POSTICĂ</i> , Amenajările funerare medievale timpurii din așezarea de la Hansca	102
<i>Абылай ТОЛЕГЕHOB</i> , Керамика средневековых городов Караханидского периода (на примере средневекового городища Кастек).....	104
<i>Gabriel VASILE, Marius STREINU</i> , Necropola medio-bizantină de la Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea, România), sectorul <i>Așezare Civilă Est</i> . Date arheologice și antropologice.....	106
<i>Ion TENTIUC</i> , Accesorii din inventarul negustorului, descoperite la est de Carpați, și fenomenul „economiei banilor cântăriți” (<i>Gewichtsgeldwirtschaft</i>) în secolele IX-XI.....	108
<i>Eugen NICOLAE</i> , Un disc divinatoriu cu zodiac din epoca Hoardei de Aur, descoperit la Furceni, com. Ivancea, raionul Orhei	110
<i>Ana BOLDUREANU, Vitalie BURLACU</i> , Monede noi de la Orheiul Vechi...	112
<i>Sergiu MUSTEAȚĂ</i> , Istoria castelului Soroca din perspectivă numismatică.....	114
<i>Ion TENTIUC, Sergiu MUSTEAȚĂ, Ion URSU</i> , Capcane, sau „guri de lup”, în castelul Soroca.....	115
<i>Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Vlad VORNIC, Luminița BEJENARU</i> , Câteva mărturii arheologice privind practicarea jocului cu arșice în așezările urbane medievale din spațiul est-carpatic	116
<i>Nicoleta VORNICU, Gheorghe POSTICĂ, Ludmila BACUMENCO- PÎRNĂU, Cristina BIBIRE</i> , Cercetarea mortarelor descoperite în situl medieval de la Orheiul Vechi	117
<i>Vasilica-Monica GROZA, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU, Cristina CORDOȘ, Luminița BEJENARU</i> , Paleoanthropological analysis of a 16 th -17 th century skeletal sample, discovered at the “Vovidenia” church in Iași (Romania)	118
<i>Maria GEBA, Doina ANĂSTĂSOAEI, Mihaela Antonina SIMON</i> , Studiarea artefactelor provenite din cercetările arheologice de la Catedrala veche Romano-Catolică „Adormire Maicii Domnului”, Iași.....	119

ISTORIE

<i>Tamara NESTEROVA</i> , Castelul Tighina: reevaluarea datării în raport cu arhitectura	121
<i>Vlad. D. GHIMPU</i> , Informații suplimentare privind numele etnic „Lidul”, întâlnit în cronica rusă „Povest’ vremennâh let”	123
<i>Alina FELEA</i> , <i>Rachiu, vutcă, horilcă</i> : din istoria consumului de băuturi alcoolice în Țara Moldovei (sec. XV – începutul sec. al XIX-lea)	124
<i>Viktor FILAS</i> , Northern Black Sea region on cartouches of geographical maps of the 16 th - 17 th centuries: features of European perception	125
<i>Petruța BARDAN (CĂTĂLINOIU)</i> , Cu privire la implicarea marelui logofăt Diicu Rudeanu în viața politică a Țării Românești (a doua jumătate a secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea).....	126
<i>Șarolta SOLCAN</i> , Destinul femeilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania în contextul războaielor din secolul al XVII-lea.....	127
<i>Lilia ZABOLOTNAIA</i> , Paradigmă interpretativă a surselor despre alianță dinastică între Ruxandra Lupu și Timuș (Timofei) Hmelnițki: condiții și consecințe	128
<i>Monica DEJAN, Ștefan DEJAN</i> , Date istorice și arheologice referitoare la statutul Curții Domnești de la Suceava în secolele XVII-XX	130
<i>Андрей ЛАТУШКИН</i> , Общеземские привилеи в архиве великих князей литовских: состав, признаки происхождения и современные места хранения оригиналов.....	131
<i>Александр ПОНОМАРЁВ</i> , Разорение молдавских сёл вследствие ногайского бунта 1758 года	133
<i>Constantin Daniel ZAHARIA</i> , Prezența elementelor istorice dominante în evoluția orașelor de dimensiuni medii	135
<i>Manole BRIHUNEȚ</i> , Viața și activitatea ieromonahului-zugrav Anatolie Zdoicevski, în Podolia și Basarabia sfârșitului de secol XVIII – începutului de secol XIX	136
<i>Вячеслав СТЕПАНОВ</i> , Служители бессарабской церкви начала XIX в. на nive просвещения и сохранения культурного наследия... 138	

<i>Elena ARCUȘ-JANTOVAN</i> , Emisiuni monetare rusești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei (prima jumătate a secolului al XIX-lea)	140
<i>Mihai Anatolii CIOBANU</i> , Giurgiu în surse cartografice rusești. Date despre un „proiect de cercetare”	141
<i>Vasilii GUȚU</i> , Cartea basarabeană tipărită în colecții din România.....	142
<i>Valentin TOMULEȚ, Anastasia GUȚU</i> , Basarabia în relațiile comerciale ale Rusiei cu Imperiul Austriac (1812-1830)	144
<i>Andrei EMILCIUC</i> , Organizarea și funcționarea cordonului sanitar la hotarele dunărene ale Imperiului Rus (1812-1856)	146
<i>Adriana BUTNARU</i> , Drumuri comerciale și vămi în comerțul Basarabiei cu Principatul Moldovei (1812-1859)	147
<i>Sorin GRAJDARI</i> , Reprezentanți ai elitei comerciale din orașul regional Chișinău (1812-1868).....	149
<i>Sergiu DEMERJI</i> , Politica lingvistică în cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia după Kișinevskie Eparhialnâe Vedomosti (1867-1871).....	151
<i>Valentin TOMULEȚ</i> , Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1868	152
<i>Генадий КОБАЛ</i> , Деятельность Херсонской городской думы в начале 1894 года.....	154
<i>Victor DROBNYJ</i> , Transformation of forms of land use in the settlements of Odessa district of Kherson governance throughout the 19 th century as one of the basic factors of the economic well-being of the population	156
<i>Александр ПЕШИЙ</i> , Историк А.И. Маркевич: к 175-летию со дня рождения	158
<i>Viorel BOLDUMA</i> , Emigrarea populației din județul Ismail în Extremul Orient (anii 1896-1900).....	159
<i>Felicia Aneta OARCEA</i> , Istoria unor destine de nobili români. Repere arădene	161
<i>Alla CEASTINA</i> , Istoria gimnaziului nr. 2 de băieți din Chișinău și a bisericii construite la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX (câte aniversarea a 120-a de la construirea bisericii).....	162

<i>Antonina KIZLOVA</i> , Publications dedicated to the Newly Deceased Kyiv Metropolitans in “Kyiv Eparchial Herald”	163
<i>Mihail MELNIC</i> , O adeverință de calfă-ceasornicar, obținută în Basarabia la 1912	164
<i>Constantin SCURTU</i> , Participarea Diviziei 9 infanterie la luptele din Basarabia dintre anii 1918-1920	165
<i>Alexandru MOLCOSEAN</i> , Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: o tentativă de socializare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării.....	166
<i>Tudor CIOBANU</i> , Aspecte referitoare la situația fondului arhivistic de stat, aflat în Chișinău în perioada 1939-1945	167
<i>Vazha KIKNADZE</i> , The Woderfull place for Georgian-Polish Relationship – Pulawy	169
<i>Anatol PETRENCU</i> , Chișinăul și Varșovia în primii ani de „eliberare” sovietică (1944-1946): studiu comparativ	170
<i>Ludmila D. COJOCARU</i> , Relatări despre ocupația sovietică și represiunile staliniste în orașul Bălți în documente de arhivă și surse de istorie orală	171
<i>Angela LISNIC</i> , Referințe de arhivă privind restricțiile de difuzare a publicațiilor în RSSM.....	172
<i>Liliana ROTARU</i> , Obiective nobile, realități adaptate: mitul învățământului gratuit în URSS	173
<i>Александр СТЫКАЛИН</i> , Отчеты советских писателей как источник по изучению настроений румынской интеллигенции в эпоху коммунизма (на материалах Российского государственного архива литературы и искусства).....	175
<i>Viviana CAPEL</i> , Sărbătorirea zilei de 23 august în perioada stalinistă (1944-1965). Instituirea zilei de 23 august ca Sărbătoare în România..	177
<i>Nicolae FUȘTEI</i> , Biserica în timpul „dezghețului hrușciovist” (1953-1964).....	179
<i>Marius TĂRÎȚĂ</i> , Prioritățile Partidului Comunist și disfuncționalitățile instituționale și sociale din RSS Moldovenească în anul 1955.....	181

<i>Liliana CONDRATICOVA</i> , Atelierul de giuvaiergerie al Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici: 50 de ani de la fondare.....	183
<i>Ion CACIULA</i> , Valorificarea clasicilor literaturii române în manualele școlare din RSSM	184
<i>Sorin ȘCLEARUC</i> , Specificul filmului artistic moldovenesc în perioada dezghețului lui Hrușciov. Studiu de caz: „Ultima lună de toamnă” (1965).....	185
<i>Natalia ROJCOVSCAIA-TUMAHA</i> , Historical Landmarks of the Opera Libretto.....	187
<i>Гелена КРАСКОВСКА</i> , Этно-лингвистические источники о поляках в современной Молдове	188
<i>Iurie BOSTAN</i> , Valorificarea fondurilor Direcției generale a Arhivei Naționale în scopuri social-juridice și științifice	189
<i>Silviu ANDRIEȘ-TABAC</i> , Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2022.....	191

MUZEOLOGIE

<i>Elena PLOȘNIȚA</i> , Savantul Ovidiu Bădina: contribuții muzeografice	192
<i>Aurelia CORNEȚCHI</i> , Retrospectiva colecției de aparate telefonice a Muzeului Național de Istorie a Moldovei	194
<i>Beatrice Maria MANOLE</i> , Protecția și valorificarea vestigiilor trecutului: studiu de caz – Italia.....	195
<i>Ewa KOCÓJ</i> , Institutional and private collections of the traditional pastoral profession in the Carpathians.....	196
<i>Mariia VIDEIKO</i> , The ancient city of Trepol: from archaeological excavations to museification	197
<i>Mihaela BĂBUȘANU</i> , 90 de ani de la nașterea lui Iulian Antonescu, ctitor și deschizător de drumuri în muzeografia și arheologia băcăuană.....	199
<i>Lucia MARINESCU</i> , Tot cu gândul la Paftale... ..	200
<i>Ana GRIȚCO</i> , Opera de gândire științifică în Basarabia (1812-1918) prin prisma activității a unui șir de personalități locale. Din colecția Muzeului Național de istorie a Moldovei	202

<i>Adelaida CHIROȘCA</i> , Nașterea Domnului. Interpretarea subiectului în colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei.....	204
<i>Mariana GUGEANU</i> , Piesă textilă arheologică liturgică – <i>Omoforul mare</i> . De la descoperire arheologică la expunere muzeală.....	205
<i>Anatolie POVESTCA</i> , Casa Memorială „Alexei Șciusev” din Chișinău. O retrospectivă istorică.....	207
<i>Vera SERJANT</i> , Colecția profesorului Gh. Rașcu din patrimoniul Muzeului Național de istorie a Moldovei – sursă importantă în cercetarea istoriei învățământului din Basarabia interbelică	209
<i>Olga ANDRANOVICI</i> , Muzeografia rurală. Arta în muzeele sătești românești	211

Casa Editorial-Poligrafică Bons Offices SRL
Chişinău, str. Feredeului 4/6, MD-2005
Tel./fax: +37322 50 08 94
Tel.: +37322 50 08 95, +37322 27 66 44
E-mail: bons@bons.md

